Irodalmi Szemle

ÉBER | NYITOTT | ELEVEN

BIOIRODALOM

LVIII. évf.
4. szám
2015. április

Ára: 1,20 € / 600 Ft
Előfizetőknek: 1 € / 500 Ft

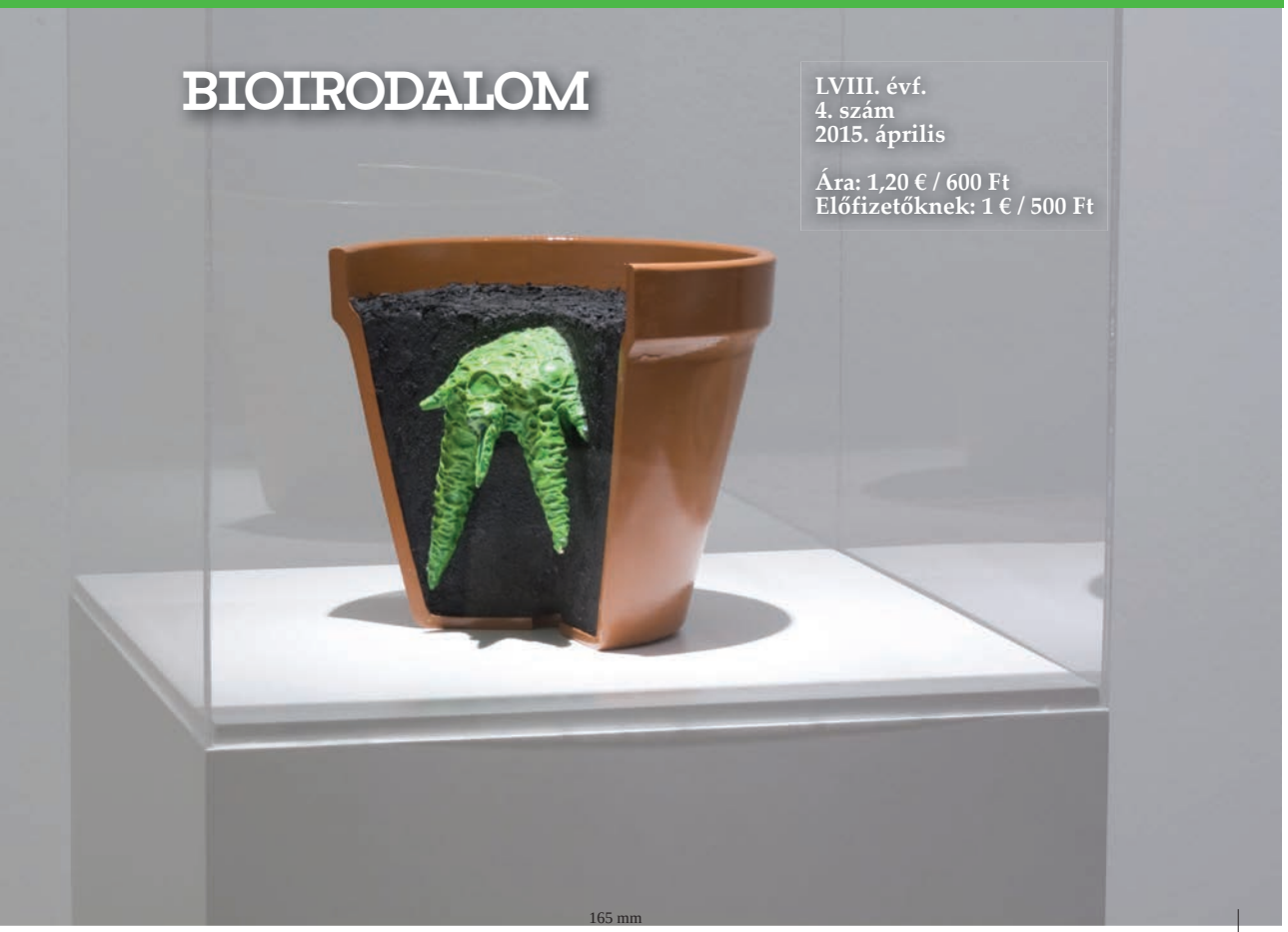

165 mm

Irodalmi Szemle

Alapítás éve: 1958, LVIII. évfolyam

Alapító főszerkesztő:
DOBOS LÁSZLÓ

Főszerkesztő:
SZALAY ZOLTÁN
(szalzo@gmail.com)

Szerkesztő:
SZÁZ PÁL
(pali.100@freemail.hu)
Lapterv és tördelés:
GYENES GÁBOR,
SZABÓ ZSOLT,
VÁCLAV KINGA
Szerkesztőségi fogadóórák:
kedd 15:30–17:30,
Pozsony, Lőrinckapu utca 19.
(Közért)
Főmunkatársak:
GRENDEL LAJOS,
TŐZSÉR ÁRPÁD
Szerkesztőbizottság:
BALÁZS IMRE JÓZSEF (Kolozsvár),
BÁRCZI ZSÓFIA, CSANDA GÁBOR,
DARVASI FERENC (Budapest),
N. TÓTH ANIKÓ,
ONDREJČÁK ESZTER (Budapest),
PÉCSI GYÖRGYI (Budapest)

Szerkesztőség
Madách Egyesület, P.O.BOX 7
820 11 Bratislava.
ISSN 1336-5088
web: www.irodalmiszemle.sk
facebook.com/irodalmiszemle
skype: irodalmi.szemle

72 mm

Lakner Antal (1966) pályája az 1990-es évek elején indult, azóta egy világviszonylatban is számon tartott és elismert művésszé vált, kiállításaival a legrangosabb külföldi fórumokon szerepel rendszeresen. Rendkívül sokoldalú és szerteágazó érdeklődésű művész, munkáit lehetetlen egyetlen gondolati csapásvonal mentén elhelyezni. Posztkonceptuális indíttatású műveiben gyakran a mérnök, a termékgyártó, a szociológus, a biológus vagy éppen a reklámszakember szerepébe bújva rajzol láthatóvá egészen elvont társadalmi összefüggéseket. Nem ritkán valóságos feltalálóként dolgozik – leleményes „találmányai" rafinált és nem kevés humorral megalkotott, modellértékű használati tárgyak, melyek szituatív játékba hozása komplex társadalomelméleti összefüggésekre is rávilágít. Munkáiban az emberi test nagyobb kapcsolati hálók, viszonyrendszerek, függések és szerkezeti hierarchiák váltópontjaként, ilyen-olyan szelekciós folyamatok és tranzakciók lebonyolítójaként – vagy elszenvedőjeként – jelenik meg. Konkrét testi tapasztalatra építő, interaktív – és sokszor egészen abszurdnak tűnő – termékei révén egy olyan emberkép domborodik ki, amely a szubjektumot különféle hatalmi gyakorlatok, kulturális és szociális mintázatok, alig tetten érhető adaptációs folyamatok és rendszerimmanens kényszerek képlékeny ütközési felületeként láttatja. (CsM)

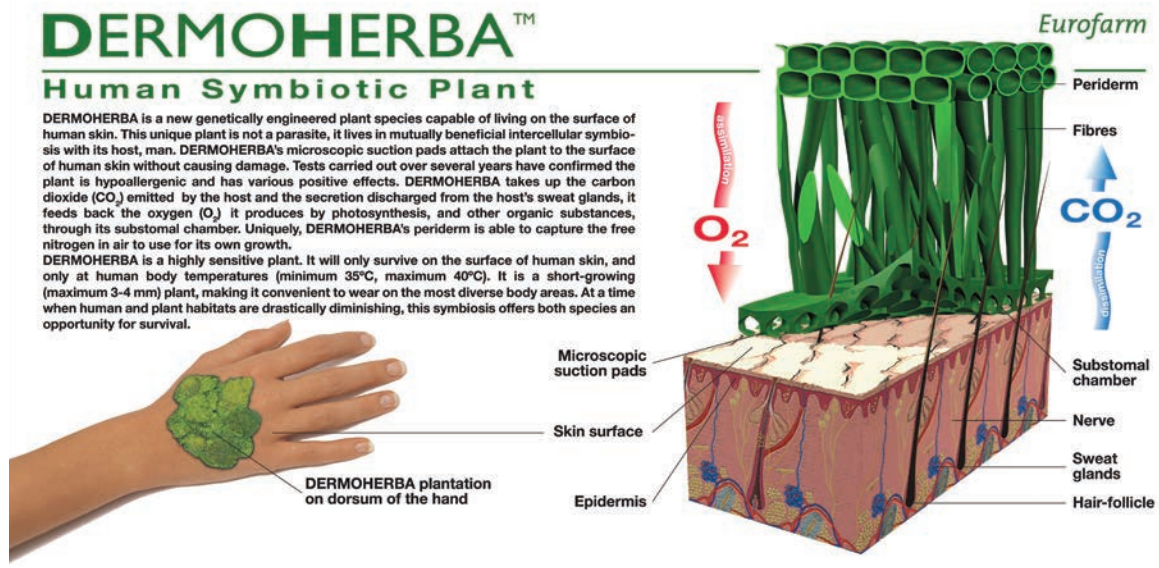

I.

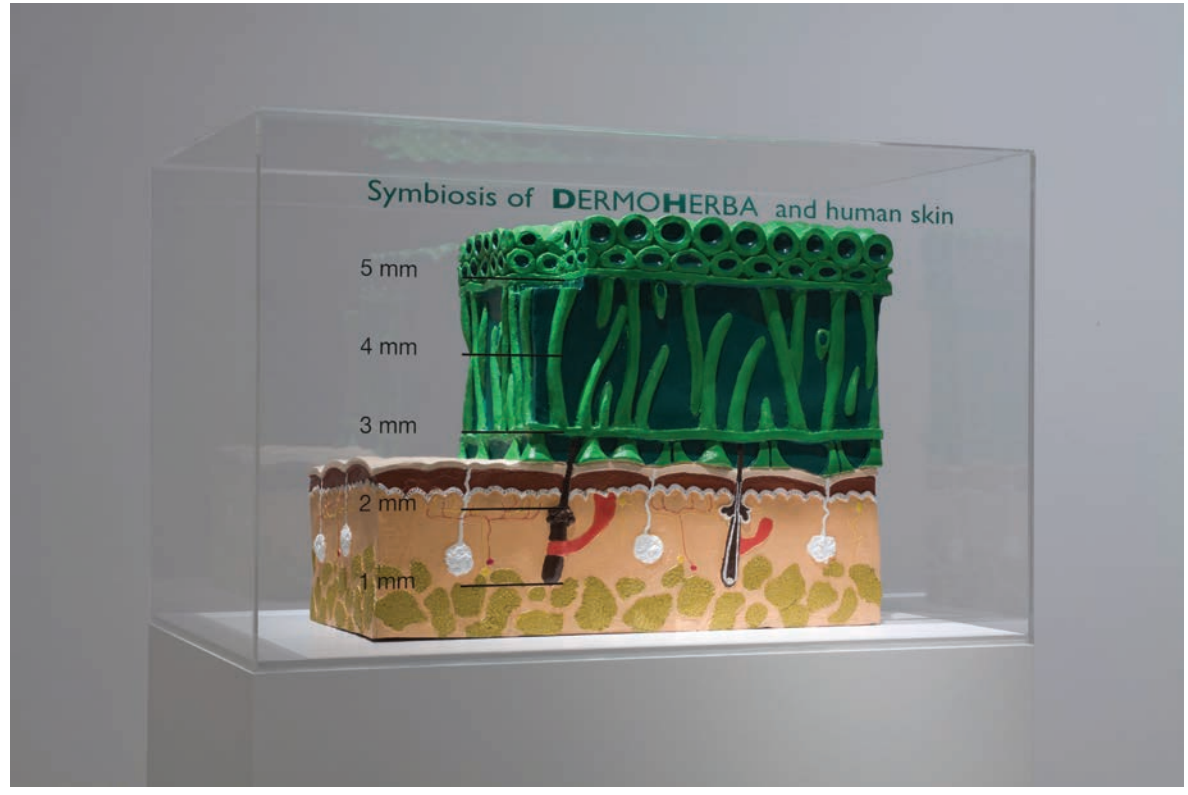

II.

TARTALOM

BIOIRODALOM

3 **Weiner Sennyey Tibor:**
Fehér Orr (novella)

7 **Németh Zoltán:**
Állati férj. Vakondpatkány – csupasz turkáló — földikutya (Heterocephalus glaber) (vers)

17 **Száz Pál:**
A bodzabukor meséje; A bűnök meséje 1. – A káröröm. A maszlag; A bűnök meséje 2. A jegënye më a galagonya; A fagyöngy meséje; A fagyöngy; A galagonyabukor meséje; A nípek meséje. A törökbúza më a këbab; A pokolvarfű; A sënkifőggye; A szív lëkvároskënyere; Az igaz szöllőtő; Fagyöngy és rozmaring; A fagyöngy (prózák)

31 **Bedecs László:**
Elnézel az erdő felé (tanulmány)

37 **Háy János:**
A tengerszem; A havasigyopár; Ciprián, a repülő barát; A magányos hegy (kisprózák)

43 **Varga Imre:**
Álomcsúcsról; Rumi táncol (versek)

45 **Balogh Péter:**
mellkasban a tér (vers)

46 **Karaffa Gyula:**
Maholnap (vers)

48 **Farkas Kristóf Liliom:**
nedves kertek, dohos szobák (VIII. A letaposott fű; X. A tévében); a hegyen [Μουσαι (muszáj); Υπερίων (vonatablak); καυστικά (görbe)] (versek)

55 **Fekete Anna:**
Éjszakai táj holdvilággal; Ádám, Éva, minden (versek)

56 **Potozky László:**
Éles (regényrészlet)

61 **Orbán Gyöngyi:**
Az elbeszélés útja (tanulmány)

69 **Podhradská Lea:**
„...nem nézünk vissza, csak előre!" (tanulmány)

ÍZLÉSEK ÉS POFONOK

80 **Steinmacher Kornélia:**
Az enyészet krónikái (Nemes Z. Mário *A hercegprímás elsírja magát* című kötetéről)

83 **Kosztrabszky Réka:**
A gyerekkor súlya (Háy János *Napra jutni* című kötetéről)

85 **Pucher Bálint:**
A kocsmák krónikása (Czinki Ferenc *Egy kocsma város* című kötetéről)

89 **Ardamica Zorán:**
Világnak, posztnak egy a vége (Mizser Attila *Apokalipszis poszt* című kötetéről)

92 **Benkő Krisztián:**
Vajúdás (a Csokonai Színház *Krisztus születése* című előadásáról)

96 Szerzőink

Irodalmi Szemle

ÉBER | NYITOTT | ELEVEN

Számunkat Lakner Antal alkotásaival illusztráltuk.

Kiadja a Spolok MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET (EV 153/08), nyilvántartási szám: 30807719.
A lap megjelenését támogatta a Szlovák Köztársaság Kormányhivatala – a Nemzetiségi Kultúrák 2015 program keretében.

ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Nyomta a Rubiconprint Kft., Somorja.
Terjeszti a kiadó és a Slovenská pošta, a. s.
Megrendelhető a szerkesztőségben, ill. a következő címen: Slovenská pošta, a. s. Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4.
P. O. BOX 164, 820 14 Bratislava 214.,
e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk
Megjelenik havonta (évente 10 rendes és egy összevont szám).
Egyes szám ára: 1,20 €. Magyarországon: 600,-Ft.
Előfizetőknek fél évre 6,- € , egy évre 12,- €, Magyarországon fél évre 3000,- Ft, egy évre 6000,- Ft. Szlovákián, ill. Magyarországon kívüli postázás esetén a postaköltséget felszámítjuk.

A lapban megjelent írások tartalmi/eszmei szempontból nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség véleményét.

Vydáva Spolok MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET (EV 153/08).
Šéfredaktor: Zoltán Szalay. Redaktor: Pál Száz.
Grafická úprava a obálka: Gábor Gyenes, Kinga Václavová, Zsolt Szabó.
Adresa redakcie: Madách Egyesület, P.O.BOX 7
820 11 Bratislava.
ISSN 1336-5088.
web: http://www.irodalmiszemle.sk
Adresa vydavateľstva:
Spolok Madách, P.O.BOX 7, 820 11 Bratislava.
Realizované s finančnou podporou Úradu vlády Slovenskej republiky – program Kultúra národnostných menšín 2015.
Tlač: Rubiconprint, s.r.o., Šamorín.
Rozširuje vydavateľstvo a Slovenská pošta, a. s.
Objednávky na predplatné prijíma redakcia a každá pošta Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s. Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4. P. O. BOX 164, 820 14 Bratislava 214.,
e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk.
Vychádza mesačne (10 riadnych a 1 spojené číslo ročne).
Cena jedného čísla: 1,20 €. Predplatné za polrok: 6,- €, na rok: 12,- €.

Weiner Sennyey Tibor

FEHÉR ORR

Itt ébredtem az Intézetben. Nem volt előtte, csak utána. Csak az ébredés után. Pedig nagyon rég itt lehetek. Napok és hónapok, évek vagy évtizedek úgy szállnak, mint a megragadhatatlan emlékek arról, hogy valaha voltam valaki, valaki, akit ismertek, akinek ismerősei voltak. Valaki, aki valahová hazament, és ahová hazament, oda önszántából ment. Ha az ajtó bezárult, akkor én magam zártam be, s a kulcsok nálam voltak, nem pedig az őröknél. Nem jártak körülöttem orvosok és ápolók sápadt fehérben, mint a kora hajnali álmok, melyek arról mesélnek, hogy volt valaha másik életem is. Másik, amely több volt és jobb, mint itt, ennek a fergetegnek a gyomrában. A város szárazat és vöröset köhög a börtönre, amit ezek itt kórháznak hívnak. Kórok háza, mely kórokat ők oltják belénk. Az udvar közepén kiszáradt fák és romok. Valahol háború lehet, mert idehallatszódik a dübörgés, de oly távoli, mint a lépések, amiket azután hallok, hogy belőtték ismét vérembe a kék mérget.

„Ma kék" – mondja felettem egy hang, és én nem emlékszem, hogy valaha másmilyen színű lett volna. Pedig lehetett. Lehetett sárga, piros, zöld vagy lila. De ezekre a színekre épphogy emlékszem. Itt minden sápadt színű, megmagyarázhatatlanul sápadt. Nincs tiszta fehér, nincs valódi fény, csak a füstös felhők mögül sápadtan ballagó nap és a folyosók és termek plafonján sápadtan villódzó neonok. Miután a „kék" végigáramlik bennem: kivisznek az udvarra, a többiekhez. Körbeállítanak, egymás vállára kell hogy tegyük kezeink, és úgy követjük a másikat, mintha vakok lennénk. Van is közöttünk már jó pár vak, azt mondják, ők legalább már nem látják a sápadt színt, nem látják, ahogy az orvos rajtunk vigyorog, nem látják az ápolónők szomorú arcát. Egymás vállára tesszük a kezünk, és így megyünk körbe a hatalmas udvaron. Haláltánc ez, én tudom, haláltánc, amit a függöny mögül vezényel a főorvos. Nem nézek fel, nem is pislantok oda. Legutoljára, amikor úgy vélték, hogy ébren vagyok, megkétszerezték az adagom, és hetekbe telt, míg újra magamhoz tértem. Lelkem lebegett a haláltáncban vonagló testem felett, és így kívülről pontosan láttam, hogy mi történik velünk. Aztán lassan, nagyon lassan, néhány mozdulattal elnyertem az egyik szomorú ápolónő bizalmát, és megengedte, hogy az esti gyógyszereket magam vegyem be. Eleinte bevettem, aztán már nem, csak úgy csináltam.

Körbejárunk háromszor az udvaron, majd szabadon engednek. Botladozunk, leülünk. Van, aki rohamot kap. Hagyják. Ez az udvar az ő kísérleti terepük. Most nézik, vigyorogva nézik, hogyan dolgozik a „kék". Rajtunk kísérleteznek. Hallottam, amikor az egyik orvosnak azt mondta a főorvos, hogy „jó kis emberanyag". Mi itt „emberanyag" vagyunk. Egész délután erre a nagy udvarra kiengedve. Néhány romos házikó, régi szervizépületek, középett egy kút, száraz fák és autóroncsok. Nem, nem voltam mindig ilyen, nem is ismertem fel a környezetem, a gyógyszerektől, a „kéktől" víziók gyötörtek, másik világokban jártam. Nem láttam őket, sem a sápadt orvosokat, sem a szomorú nővéreket, sem a többieket, sem pedig a főorvost. Nem láttam senkit és semmit.

Egészen addig, amíg ennek, igen, pontosan ennek a kis romnak a falához nem dőltem. A nyálam csorgott, összehugyoztam magam, fogalmam sem volt, hogy ki vagyok és mi vagyok, valóban emberanyaggá változtattak.

Mi mentett meg? Mi indította el bennem ezt az egész őrült tervet? Ő. Ahogy ott ültem, egy kicsiny résből, magam sem tudom, hogyan lehetséges ez, de kidugta az orrát. Fehér orra volt. Fehér, és nem sápadt. A kezemhez ért. Nyüszített, és én elsírtam magam. Ez a sírás ütött akkora rést, hogy a lelkem, ami addig csak lebegett felettem, most, mint egy villámcsapás, visszatérjen belém. Nem látta meg senki. Senki. Azonnal éreztem, hogy ezt, Őt titokban kell tartanom.

Napra napok jöttek, és én visszaéltem a szomorú ápolónők bizalmával, eljátszottam, hogy nem vagyok más, csak emberanyag, mert azt akarták látni. Már láttam, hogy a „kéket" nem kerülhetem ki, csak a többit. A „kéket" mindig ő adja be, a főorvos, és figyel, résnyire húzott szemmel figyel, hogy elkezd-e hatni. És mindig elkezd. Valamennyi ellenállást sikerült legbévül felépítenem, de be kell vallanom, hogy már várom a „kéket". Aztán jön az udvar, ott a haláltánc körbe, végül lézengünk a poros, szmogos, füstös levegővel pácolt hatalmas udvaron, a sápadt romok között. És én mindig ugyanahhoz a réshez ülök vissza. Zsebembe ázott kenyércsücsköket gyűrtem, gombóccá passzírozott ételt, előre megrágott almát. Senkinek sem tűnt fel, hogy kérődzök, sőt még meg is dicsértek, hogy milyen „különleges eset vagyok". Aztán ezeket a galacsinokat előkotortam a résnél, ahol, valahányszor odakucorodtam, mindig kidugta az orrát. A feje alig fért ki, de az ételt be tudtam neki nyomni. Senkinek nem tűnt fel, hiszen a többi „emberanyag" nálamnál sokkal különösebb dolgokat is művelt mindennel, amihez csak hozzáért. Előfordult, hogy az udvar közepén kaptak rohamot. Minden előjel nélkül képesek voltak rohamot kapni a zuhogó esőben. Volt, aki az égbe ugrált, volt, aki megette a földet, és volt, aki saját árnyékával közösült. És ezek még csak az enyhébb esetek voltak. Én egy gödörbe ételt dugdostam, és a kiváló főorvos ebben nem látott semmi kivetnivalót. Sőt, megjegyezte, hogy „különleges eset vagyok", aztán benyomta a „kéket". Egy idő után még jobban kitisztult a kép, és nagyon vigyáznom kellett. Megértettem, hogy valahol vagyok, ahonnan valahová el lehet, sőt kell mennem. Hónapok telhettek el közben, és én egy nap többre vetemedtem, mint addig bármikor. Felkeltem éjszaka, kimentem az udvarra, eljártam háromszor a haláltáncot, már csak megszokásból is. Aztán vártam. Vártam, hogy jönnek értem, de semmi. A háború zaja akkor már egyre hangosabb volt, mintha egyre közelebb dőlnének le azok a falak. Elmentem a romomhoz, a résemhez, leültem. Vártam, de csak a fehér orr jelent meg, szimatolva és vakkantva egyet. Először hallottam a hangját. Elsírtam magam. Ekkor, a második síráskor tért belém vissza a szellemem. Már tudtam, ki vagyok, és volt néhány, alig megragadható, foszlott emlékem. Elkezdtem keresni a rom alatti pince bejáratát. Amikor megtaláltam, láttam, hogy beomlott. Hogy Ő ott benn épp oly rab, mint én itt kinn. Odakúsztam a réshez, és minden félelem nélkül bedugtam a kezem. Egy nagy nyelv kezdte nyalogatni, és közben sűrű vakkantásokat hallottam. Kihúztam a kezem, és benéztem. Két fényes, sötét szempár csillogott vissza rám. Megértettem, hogy arra kér: mentsem ki innen. Mentsem végre meg. Szabadítsam ki.

Napokig tartott, amíg részletesen kidolgoztam a tervemet. A csempe alatt gondosan gyűjtöttem a be nem vett gyógyszereket, és a főorvos utolsó látogatásánál,

amikor azt mondta: „Kedves Darvell Ágoston, ön egy igazán különleges eset” – akkor, bár nagyon vágytam a „kéket”, elkaptam a kezét. Láttam, ahogy felhőköl, és megdöbben, majd elvigyorodik és segítséget kér. Vártam pár másodpercet, amíg a szeme a szemembe téved. Tudtam, hogy meg fogja érteni pillanatok alatt, hogy a saját esti gyógyszereimet hogyan kevertem bele a szomorú ápolók vizébe. Tudtam, hogy még két másodpercem van, hogy felmérje, senki sem jön neki segíteni az osztályról. Láttam, ahogy a sarokba felszerelt biztonsági kamera felé viszi a tekintetét, aminek drótját már hetekkel korábban egy színlelt rohamomban elrágtam. Tudtam, hogy soha nem fogják megjavítani, ahogy ez a hely nem is arról szól, hogy a dolgokat helyrehozzák, hanem arról, hogy még tovább rontsák. Ekkor jutott csak eszébe az a korábbi roham, a kár, amit okoztam, és az elmulasztott javítás. Megvártam, amíg visszanéz rám, majd megszólaltam: „igazán különleges eset”. Csak ezután fordítottam meg a fecskendőt, és toltam tiszta erőből a tűt a szemébe. Mielőtt felüvölthetett volna, befecskendeztem neki a „kéket”. Remegve kiterült. A többieket nem is kellett késztetni. Ápolók és főorvos nélkül is elindultak az udvarra szokásos haláltáncukat járni, nekem csak fel kellett vennem az egyik ápoló köpenyét, és nyíltak a kapuk maguktól. Beálltam a haláltánc legelejére, és ahelyett, hogy körbevezettem volna őket, egyenesen a beomlott lejáróhoz vittem a mindössze hat-hét fősre csökkent társaságot. Eszembe jutott, hogy amikor felébredtem, még háromszor, négyszer ennyien lehettünk. Elkezdtem félredobálni a köveket, és kértem őket is, segítsenek, csinálják utánam, de ők vagy ugrándoztak, vagy a nyálukat csorgatták, vagy csak remegtek.

Egyedül az egyikük, akit magamban Medvének hívtam, hiszen akkora volt és olyan szőrös, mint egy medve, guggolt mozdulatlanul, még akkor is, amikor elkezdett zuhogni az eső. Ekkor hallottam meg, hogy a romok alatt hogyan ugat fel Ő. Megdermedtem. Hirtelen a hátam mögött valami embertelen üvöltést hallottam. Medve volt az. Zokogott. Félrelökte a félhalottakat az útból, és anélkül, hogy rámnézett volna, hihetlen erővel szórni kezdte a köveket. Együtt bontottuk most már le a romot, míg végre kicsiny rés keletkezett, ezen a kicsiny résen keresztül húztam ki Őt. Olyan koszos és kormos volt, hogy alig látszódott eredeti színe, talán csak az orránál… az orránál, ami nem sápadt volt, hanem valóban fehér. Ezt a fehér orrát dugta oda hozzám, és nyalt rögtön arcon. Medve ott magasodott felettünk, és fogalmam sem volt, hogy most mi lesz, mert még mindig hörgött, még mindig zokogott. Kis idő után megnyugodott, leguggolt, és ránk bökött: „Kutya”, csak ennyit mondott.

A háború éppen akkor érte el a kórházat, amikor a főorvos vérző szemmel és két őr kíséretében kirontott az udvarra. Három találat is érte a kórház épületét, amelyen egy hatalmas rés keletkezett, egyenesen a külvilágra. Medve a három robbanás után ismét ránk nézett, és megint csak annyit mondott: „kutya”. És aztán elindult a közelgő főorvos és a két őr felé. Én pedig mindent értettem, fogtam a kutyámat, és a bomba ütötte rés felé rohantunk. A romokon másztunk, mindketten, egymás mellett, egymást támogatva. Kifelé. Kifelé ebből az egész rettenetből, ki ebből az egész borzalomból. Ahogy visszapillantottam, láttam, ahogy Medve előbb letépi az egyik őr fejét, majd a másikkal kezd el verekedni. Láttam, ahogy a főorvos kihúzza a fejetlen őr pisztolyát, és négy-öt lövéssel, nagy nehezen leteríti Medvét. A kutya, nevezzük Fehér Orrnak, hiszen így ismertem meg, közben vadul rángatni kezdte szakadt ruhámat, mint aki jelzi: tovább! Át a romokon, tovább!

Már jó húsz méter magasba értünk, amikor a főorvos az udvarról lőni kezdett ránk. Szerencsénkre nem hogy nem talált el, de még a töltényei is elfogytak. Egyik kezét vérző szemére helyezve, másikban a pisztoly, úgy kiáltott utánam: „Darvell Ágoston, maga egy igazán különleges eset!" – Megdermedtem. Éreztem véremben a „kék" hullámzását, éreztem, ahogy teljesen elzsibbaszt, ahogy minden napot olyanná varázsol, mintha az lenne az első. Éreztem, ahogy a „kék" valami láthatatalan fallal különválasztja a testem a lelkemtől, majd pedig sápadt hártyát húz szellemem köré. Éreztem, hogy ez a könnyűség jó, átható. „Darvell Ágoston, tudja maga, mi van a fal mögött? Háború és szenvedés! Élet és halál! Küzdelem és emlékek tömege. Döntések, melyeket magának kell meghoznia magáért! Más emberek vannak ott, akik épp olyan haláltáncot járnak, mint amit maguk jártak idebent!" – üvöltötte dühöngve utánam a főorvos.

Ekkor a kezemhez hozzáért az Ő fehér orra, és meghallottam nyüszítését. „Igen, emberek" – mondtam. „Mit beszél, maga féleszű?" – üvöltötte tovább. „Emberek, nem pedig emberanyag."

Követtem a kutyát, át a romokon, át a háborún. Követtem őt, küzdelmek és emlékek romjai mellett. Láttam a benti haláltánc után a kintit is. De aztán, ahogy kikopott belőlem a „kék" emléke, elmúltak a sápadt fellegek. Fehér Orr pedig hazavezetett.

INERS mikrogravitációs lebegőkabin, 2005

NÉMETH ZOLTÁN

ÁLLATI FÉRJ

VAKONDPATKÁNY – CSUPASZ TURKÁLÓ – FÖLDIKUTYA (*HETEROCEPHALUS GLABER*)

A Cape Townban habilitáló Jennifer Jarvis
küldött a föld alá, a vakondpatkányok közé.
Szerelemből mentem, közös megegyezéssel,
mint arra később emlékeztettek.
Akkor még nagyszerű ötletnek tűnt
pár hónapot eltölteni a föld alatt egy
kiváló referenciákkal rendelkező családban.
Hat hónapon át koplaltam, hogy
a megfelelő súlycsökkenést elérjem.
Gyökereket rágtam, s minden fénytől elzártak.
A háromszáz éves fokvárosi csatornarendszerben
készítettek föl a feladatra, vízben úszó fekáliadarabok
közt. Mint kiderült, erre jó okuk volt.
Mellem előtt összekulcsolt kézzel,
fejjel lefelé bocsátottak le egy vakondpatkány-
járatba, majd az adjunktus hölgyet kísérő
doktoranduszok gumikalapáccsal
meztelen talpamra mért erőteljes ütésekkel
kalapáltak bele a földbe.
Az akcióból logikusan kikövetkeztethető fájdalomból
semmit sem éreztem, mert szinte azonnal
elhánytam magam. Először az orromba,
arcomba, számba csapódó iszonyú bűztől,
a bűztől, amelyhez foghatót sem előtte,
sem utána nem tapasztaltam,
ettől a démoni bűztől hánytam el magam. Másodszor,
szinte közvetlenül az első után, mintegy átmenet nélkül,
tulajdonképpen abban a pillanatban ráhánytam az első
hányásomra, a számba, arcomba, orromba,
fülembe nyomuló vakondpatkány-ürüléktől,
amely eldugaszolta testem minden üregét –
s ami ellen csak számnak volt védekező
mechanizmusa: egy infernális okádás
nyomta ki a számba tömörülő patkányürüléket,
s helyébe saját hányásom került,
egy biztonságot adó tartalom, centrum és origó.

Harmadszor pedig, megfejelve az előző két hányást,
tulajdonképpen önmagamtól hánytam,
saját megelőző két hányásom felismerésétől
és gyors lefolyású értelmezésétől.
Mindez alig pár másodperc alatt zajlott le,
szinte követhetetlenül, a test kiszolgáltatott reflexeiből
következő reakcióként egy idegen létezésre.
S akkor aztán el is ájultam rögtön, mély,
öntudatlan állapotban siklottam lefelé
saját hányásom szánkóján.
Mint később kiderült, ez volt a szerencsém.
Hogy testem rejtett zugaiból
előkerült az, ami csak a számon jöhetett ki,
a gyomor minden tartaléka, szinte a beleimet hánytam ki –
a csupasz turkálók kolóniájának éles fogakkal
felfegyverzett legnagyobb példányai ugyanis
csak úgy tudtak hozzáférni testemhez, hogy
felfalták a hányást, meghempergőztek benne,
és ezáltal, mire hozzám értek volna,
már rokon voltam, boldog ős és ismerős.

Akkor még Richard Alexander,
a Michigani Egyetemi Múzeum igazgatója,
aki egyetlen euszociális emlősként
kategorizálta a csupasz turkálót,
sem sejthette, mi vár rám.
Merthogy ettől a pillanattól kezdve
igekötő lettem egy szuperorganizmus
folyton cselekvő igéje előtt,
és a kis lények toltak, toltak egyre mélyebben
maguk előtt, a mélybe,
láthatatlan labirintusokon át,
a szent folyam útját követtük
órákon és napokon át,
heteken át csak toltak,
húztak és vontak láthatatlan köteleken,
és nem harapták át a torkom,
pedig tökéletesen kiszolgáltatott voltam,
egy hihetetlenül mély, szűk csőbe szorulva,
kezem összekulcsolva, vállam összehúzva,
résnyire húzott, befelé néző szemek,
földdel, bélsárral tömött orrom és szám,
a fojtó oxigénhiány, mert alig kaptam levegőt,

folyton elájultam, miközben
milliméterről milliméterre,
centiméterről centiméterre
közelítettem a kéjpalotához,
meztelen csúsztam a kürtőn át a mélybe,
iszonyú sötétben, bűzben,
apró lábacskák és fogak kapaszkodtak húsomba,
itt napok óta semmire sem volt szükség, ami emberi,
ájulásaim, alvásaim és ébrenléteim összemosódtak,
egyetlen állapottá állt össze világom,
amelyben folyamatos, kiemelt elbánásban részesítettek,
hiszen bizonyos időközönként végbélnyílásukat
nyomták a számhoz, s ragasztották rá ajkamra
megfeszülő gyűrűsizmaikat, hogy
belém ürítsék beleik tartalmát,
így etettek, sírnivaló gondoskodással,
egy bálványt, halott koponyával,
lenyúzott bőrrel, véres nyomot hagytam
a föld belsejébe vájt járatok labirintusában,
ismertem egy embert valaha, én voltam.

Hallom, amint durva tájszólásban
valaki parancsot osztogat.
Azon a nyelven, amelyre mindig vágytam.
A bíborvörös vulva nyelvtana,
a csikló grammatikája.
Egyetlen lény használja.
Anya-szupernőstény.
Itt csak ő közösülhet.
A férje lettem.
Minden szupernőstényhez néhány
tenyészhím is társul.
De csak egy-két hétig maradnak mellette.
A véget nem érő koitusz miatt
hamar legyengülnek,
és kénytelenek átadni a helyüket más,
a dolgozók kasztjából feltörekvő hímeknek.
Fejjel lefelé beleállítva a földbe úgy,
hogy moccanni sem tudsz egy szűk kürtőben,
fejed, mellkasodon összefont kezed, megfeszített lábad
mozdítani sem tudod, a szem és száj
pedig a halott földbe nyílik:
Huszonnyolc méterrel a felszín alatt ebben a gúzsban

arra kényszerültem,
hogy abból éljek,
férfi vagyok.
Egy tizenöt centiméteres,
hetvengrammos nő férje lettem.
A fészekkamrát nemsokára teljesen átalakítottam.
Már meg tudtam fordulni önmagam körül,
már használtam kezem az apró barlangban,
egy gödrét kaparó kutya
vagy odúját ásó patkány:
tíz körmömmel vájtam ki a földet,
írtam bele magam a földbe.
Mivel a föld alatti járatokban a szén-dioxid
koncentrációja tíz százalék
(a felszínen ez egy ezrelék körüli),
a sok szén-dioxid pedig savas környezetet teremt,
ekkorra már az egész testem savmarta véres
horzsolások borították.
Ez sem akadályozott meg azonban
abban, hogy kiirtsak minden hímet magam körül.
Iszonyú volt,
ahogy a markomban tekeregtek.
De feleségem, a királynő
szagából éreztem a felém áradó
elismerést, a biztatást.
Kitekertem hát mindnek a nyakát,
másokat a fogaimmal téptem szét,
hogy nyelvemen éreztem az utolsókat dobbanó nyers szívet,
az aorta spriccelő lüktetését szájpadlásomon.
Csak a távoli járatokban szolgálatot teljesítő
óriáshímek és a nemzéstől,
saját szexualitásuktól rettegő apró dolgozók
életét hagytam meg.
Hogyan éltünk?
Egy héten át folyamatosan közösültem
a szupernősténnyel. Közben többször elájultam,
néha elaludtam, s általában a megszámlálhatatlan
orgazmusok egyikére ébredtem.
De ő leállíthatatlan és kielégíthetetlen volt.
Ráhúzta vézna testét hímvesszőmre,
vagináján keresztül szinte ráharapta magát,
körültekerte magát egészen,
teljesen kitöltöttem őt, ágyéktól agyvelőig,

hiszen a csupasz turkálók kb. nyolc-tíz centiméternyi hosszúságúak,
teste mintegy a nemi szervem
megvastagodott bőreként funkcionált,
gerince fokozatosan megnyúlt,
hogy még nagyobb felületen érintkezzen a farkammal,
és ritmikus, perisztaltikus mozgásba kezdett,
lüktető táncba a húsom körül.
Hogyan lehet leírni a fokozatosan kioltódó tudatot,
amelynek már csak az áramlását érzékeltem,
de azt, hogy vagyok, elfelejtettem már.

INERS mikrogravitációs lebegőkabin, 2005

Így történt mindez? Locked-in szindrómás, harapófogóba
szorított patkányként hevertem,
egy hímvesszőmre tekeredett dominával,
s közben másodpercenként meg kellett küzdenem
a légzésért, hörgő, sípoló, ziháló tüdővel,
fülemet, orromat forró por tömítette,
számban a nyers föld ízét éreztem és nyeltem.
Huszonnyolc méterrel a föld alatt egy szűk járatba szorulva,
fejem fölött a kolónia kilométeres járataival –
és már nem tudtam, hol a fönt és hol a lent:
zakatolt minden sejtem a halálfélelemtől,
a föld résébe szorultam, mozdulatlanul,
vonagló szervekkel, elásott hulla,
nyelv halálfoltokkal, tócsaszem,
remegve, szögként beleütve a sivatagba,
eldugaszolva velem a világegyetem
legirtózatosabb bélrendszerének csatornáját.
Fuldoklom. A halott, amely magához tér,
rongyba csavarva, a föld alatt.
Hallucinációk, az akut oxigénhiány következtében valakik
lecserélték az énemet, hallom, hogy lassan elvonul mind.
Feleségem közben fejte az ondót belőlem,
hernyóként tekeregve legérzékenyebb testrészemen,
még álmában is csak szívta, fejte belőlem a spermát,
és raktározta, ínségesebb időkre, számolva gyors halálommal,
néha rámászott a számra, egy hosszú csókra.
Hét nap alatt nyolcvanszor vagy nyolcszázszor élveztem el,
nem tudom. De azt tudom, hogy téptük, véresre haraptuk egymást,
hiszen a csupasz turkálók nem éreznek fájdalmat,
nem öregszenek, élveztük egymást a halálig.
Mivel a koprofágia általános a földikutyáknál,
egymás ürülékét ettük, abból nyertünk energiát
a végtelen nászhoz. Apró kezecskék irányították
nemi szerveinket, mosdatták az anya iszamós testét,
apró kezek, tucatnyi nyelvecske masszírozta heréimet.
A gondoskodás, amelyet a kolónia összes lakója, rabszolgáink,
áldozatként borítottak testünkre, egy hétig tartott.
Akkor aztán elhúzták őt mellőlem, sosem láttam többé.
Kapcsolatunk alatt egyetlen szót sem váltottunk,
csak a testünk beszélt.
Egy távoli kamra felé vonszolták,
amely embriógyárként működött.
Itt hozta napvilágra, harminc méterrel a föld felszíne alatt,

apró, szőrtelen gyermekeinket.
Mint később megtudtam, ondómat a cselédlányokkal
egy erre a célra kiképzett kígyóbőrbe folyatta,
és még évekig ebből petézett,
ezt ette, falta, tömte magába.
Sosem láttam gyermekeimet.
Csak reménykedem az égszínkék szemekben
és az elszánt kételkedés erejében.
Hónapokig éltem a föld alatt.
Az esély legcsekélyebb jelzései nélkül.
Bokám körül még ott csavarodott
Jennifer Jarvis rongyos kötele.
Elképzeltem a százméteres kötelet,
amelyet belelógattak a földbe,
és amelynek a végén én tekergek.
Egy hónap alatt egyetlen dolog ha eszembe jutott,
gyakran annyi sem.
Úgy telt az idő, mintha nem is létezett volna.
Ugyanott, ugyanabban a pózban hevertem
hónapok óta.
A szám, szemem és tüdőm tele földdel,
félőrülten a gondolattalanságtól és a félelemtől,
a klausztrofóbiától, az iszony, hogy itt fuldoklom
mozdulatlanul a sötétben, száraz testek súrolják
az arcom, az egység és az eredendő ősbizalom
teljes feladásával
egy euszociális kolónia
egyik föld alatti termét
szinte milliméterre pontosan kitöltve,
olyan lények között, amelyekre
egész egyszerűen nincsenek szavak.
„Ijesztően néznek ki,
de a legkedvesebb állatok,
amikkel valaha dolgoztam” –
mondta a LiveScience-nek Thomas Park,
a kutatásban részt vevő egyik neurobiológus,
de neki nem vakondpatkány-ürüléken kellett élnie
hónapokon át.
S közben a láztól, az éhségtől
vagy egész egyszerűen a fáradtságtól elgyötörve,
amikor az ember látását átmeneti
és minden bizonnyal gyors lefolyású hallucináció homályosítja el,
hirtelen lett egy gondolatom.

Mert hiszen ha a csecsemőket és engem
a vakondpatkány-dolgozók, rabszolgáim
három hétig ürülékükkel etetnek,
akkor ez megfordítható.
Az ürüléken keresztül kommunikálok
szolgáimmal ezentúl: arra kényszerítem őket,
hogy falják, egyék, reggelire, ebédre, vacsorára
a fekáliát, amit kibocsátok szűk járataimba.

Escalator Riding – gyakorlatok mozgó terekben sorozat, 2006

És ha majd egész testüket, idegrendszerüket, érzéseiket,
gondolataikat átjárja ürülékem: azt teszik,
amire tudattalanul vágyakozom.
És valóban: teltek a napok,
és mikorra testüket impregnálta ürülékem,
hormonjaim, elvakart véres sebeim,
a koprofágia logikája végre működésbe lépett,
és egyszerre csak, újabb pár hetes gondolattalanság után,
megmozdult a testem,
mint amikor hangyák cipelik áldozatukat,
ötlettelenül, rongybabaként,
folyóba vetett szalmaszálként elkezdett mozogni
mindenem, a szűk járatokban, amelyek falain
ott hagytam arcom, végtagjaim bőrét, bőrt a hasfalról,
ott hagytam a bűzlő, savas, oxigénhiányos
járatokban, és csak hurcoltak, vittek,
milliméterről milliméterre,
centiméterről centiméterre,
azt hihettem volna, egy kivégzőterembe,
valahol mélyen, legmélyebben,
az élelmiszerraktár, a királynő lakosztálya,
a kicsik vagy éppen a szemétraktár mellett
található kivégzőhelyiségbe – de mégsem hittem,
mert tudtam, az ürülékembe kódolt üzenet
mozgatja végtagjaikat, karmaikat, összeszorított,
csukott szájjal is előreálló fogaikat,
és ez az üzenet föl, föl, fölfelé vezet,
a hús forradalma ez a föld felett,
a föld járataiba öntött emberi vér lázadása
a koporsó fölött, és éreztem, ahogy a nap,
mint a higanyt, kiszívott a föld üregeiből,
csak vonszoltak, vonszoltak tovább,
egyre erőteljesebben, napok, hetek teltek el,
már nem volt ép testrészem,
egy fordulónál eltörött a lábam,
egy alagútban lerepedt a fülem,
de aztán megéreztem a kötél feszülését bokámon,
a kötélét, amely már szinte eggyé vált a testemmel,
hiszen éppoly öntudatlan volt, akárcsak én.
Vártak rám, akkor már ott álltak
a szétgányolt vakondpatkány-építmény mellett
a szakma legjelesebbjei, Linda Gamlin,
aki a New Scientist 1987. július 30-i számában

tette közzé fontos cikkét, Nigel C. Bennett és
Chris G. Faulkes, akiknek African Mole-Rats:
Ecology and Eusociality (2010) című kötetéhez
maga Jennifer Jarvis írt előszót, továbbá
Paul W. Sherman és Richard D. Alexander,
és sokan mások, a téma jeles szakértői,
én ott feküdtem a sivatag szélén,
mint egy adrenalinbomba,
úgy éreztem, rögtön felrobbanok,
azonnal felrobban a mellem a belém tóduló oxigéntől,
most ezért sípolt, hörgött, zakatolt a tüdőm,
a fény sugarai zsilettként vagdostak szemembe,
véres voltam, bőröm kétoldalt cafatokban lógott rólam,
mint levedlett rongycsomó,
pontosabban nem is volt bőröm már,
csak a nyers, szivárgó hús,
June Yong Lee hiába szeretné bemutatni,
hogy mit mesél rólunk a bőrünk,
az a megrendítő vizuális tárgy, ami voltam,
egyetlen irdatlan méretű, óriás sebhely volt,
seb az egész ember kívülről-belülről-legbelülről,
hörögve dobáltam magam a lábak előtt,
egy élő lyuk az emberiség lehetőségein.

De aztán új test nőtt körém.
A természet új húst varrt csontjaimra,
és megdöbbenve tapasztalták,
hogy az összetákolt képződmény
nem érez fájdalmat, nem öregszik,
nincs állandó hőmérséklete és
megél saját ürülékén.

Igen, ez lettem én.
Saját ürülékem fogyasztom csupán,
hőmérsékletem pusztán annyi,
amennyi a környezetemé.
Fájdalmat nem érzek.
És halhatatlan vagyok.

Száz Pál

A BODZABUKOR MESÉJE
PHYTOLEGENDA

Amikor Krisztusurunk mekszületett, má minnyá beszít. Amin kicsusszant a Szüzmárjábú, minnyá lábro át, oszt aszonta nëki. Íme az Isten bárányo, aki ēvëszi a világ bűnejit. No ëccër osztán, ahogy nyődögét a Kisjézus, amikor ëccër a Márjácsko a serblijit a ól mögé ëggy bukor tövibe öntötte. Há a pisit mind fölitta a főd, ëccëribe kivirágzott mind a bukor. Odatötyög ēre a Kisjézus a Márjácskáho, aszongya nëkije. Ezëk a këgyelëm virágoji, a íllő vízbű sarjannak. No ēre a tenyérnyi fehír virágok mind mektētek sárgo nëktárró, csak úgy horta a szél. Aszongya akkor a Kisjézus. Aki a këgyelëm virágojit szagújja, ē nem veszik, de örökkí ínyi fog. De meglásd, idësanyám, aszongya a Márjácskánok, ēgyün a időknek folyáso, és a te szentfijad vírinek csöppjei lemossák këgyelëmmē a bűnösököt. Hát ēre a Szüzmárjo igën meg vót illetődve. Nemigën értëtte a dógot, no. Há akkor leszëdëtt ëgypár virágot, meksütötte nëktárospalacsintának, mind Öreganyád. Krisztusurunk majszóta, olyan ízes vót, aszonta, íme a ílet kënyere. No ahogy osztán tēt-mút a idő, ēgyütt a husvít, akkor asztán a bogyók írnyi keztek. Amikor ēgyütt a aratás, pirossak lëttek, amikor ēmëntek a fëcskék, bordók. Mire begyüttek a rosszidők, feketék. Olyanok vótak, mind a vírcsëppek. Ebbű tutta osztán a Márjácsko, hogy nagy ëvangéljomot mondott a Kisjézus. De még akkor së értëtte, hogy mire gondút, csak aggódott, beborút a szívin a ég. A virágokbú csinát szirupot, a bogyókbú mëg lëkvárt, mind a Öreganyád, aszt majszóta tízórajira a oskolábo. Ezér osztán nagy csuda a bodzabukor. A bodzavirág tejájo kihajcsa a embërbű a bűnököt. Főmelegítti a lelket, télën különösen jó, jól megizzassza a embërt! Krípkáro a hársfavirággó a legjobb. A lëkvárjo jó a köhögísre. No mëg finom! Táplálló, min krisztusteste a megfárott embërnek.

A BŰNÖK MESÉJE 1.
- A KÁRÖRÖM. A MASZLAG.
PHYTOANEKDOTA

A legjobb öröm a káröröm, mongyák a hitetlenyëk. Mer meg van ez írva a ördög biblijájjábo. Mer a Sátánynok is van biblijájjo, de még füve is! Ëccër Luciferkó kárörömibe, abbú nyőt ki a maszlag. Fuj de büdös, mírges gyom a! Aszongyák, hogy a kártyo a ördög biblijájjo, no há abba mëg csak káröröm van. Aki a ördög biblijájját forgassa, forgandós lëssz annak a sora is. Ha nyer is ëccër a embër valamit a ördög incselkëdísibű, ēveszítt másszor mindënt. Vót ëggy csendőr, aszonta, hogy a ördög biblijájjo a zsidó biblija. Ott ígettík a malom udvaránn, Öregapád látto. Elóvasnyi nem

tutta, mer zsidóú vót írva. A malomba mëg gyűjtöttík a bútorokot, holmikot. Ígtek mind a imáccságos könyvek. Öregapád olyan gézëngúz gyerëk vót, ismerte ezëkët a bötűköt látásbú, a szëmbeszomszíd, a Lébus szokta itet behínyi szombaton, hogy gyújcsa meg a gyërtyákot. Zsidóknak szombaton nem lëhetëtt, tilcsa a törvínyük. Ott vót a két ezüst gyërtyatartó, előtte a imáccságos könyv. Lébustú mëg kapott mindig krumplicukrot. Mind emilyen gézëngúz gyerëk, a csendőrök mögött beszökött a malomba, ēbújt a sok bútor között. Kíváncsi vót, nem vót nyugováso. Oszt ott a holmik között ëccërcsak megtaláto a Lébusék gyërtyatartójját. Fokta, begyömöszőte a gúnyájjo alá, mekkötötte a gatyamadzagjávó, de a másikot má nem tutta ētënnyi. Hājja ëccërcsak, nagy siránkozás van odakint, kiles a ablakonn, lásso, hajcsák a nípet a állomásro, szëmbe a malomnak. Megréműt ēre Öregapád, tutta, ennek má nem lëssz jóvíge. Hajtotta ikët a csendőrsíg, rugdosták a öregëkët, leköpöztík a kicsinkókot. Leste Öregapád, de nem látto a Lébust. Nem is kerűt meg esztán së. Nem tutta a níp, hova viszik a zsidókot, āra csak a háború utánn lëtt rágyünve, de aszmá csak tutták, hogy így vagy úgy ēveszejtik ikët. Mégsë szót sënki. Fítettík a irhájjukot, há inkább odatták a lelkiösmeretüköt, aszt ugyi úgyis tisztábo lëhet tënnyi a gyónásbo. Öreg Fuxot jó ēvertík, Öregapád aszt is látto. Pintëk este vót. No, mikor megvót a bevagonírozás, ēvittík ikët, azóta së gyüttek vissza. Akkor osztán mëntek a malomba a csendőrök, mekkezdődött a ivászot. Mer begyűjtöttík a zsidók borajit. Öregapád rëszketëtt, mind a nyárfalevél a bútorok között. Ëccërcsak zörgetnek, nyílik a ajtó, há gyün a Kádárné. Ezëknek mëg jól gyütt, hogy viszik a Kohnékot. Nagy burzsujok vótak ezëk a Kádárék, szeretëtt flancónyi a asszony. A Kohnék krëdëncit akarom megvënnyi, monta a Kádárné. Cukrázdájjuk vót. Két cukrázdo vót a faluba, a Kohné mëg a Kádáré. Hugyan, hugyan nem, a asszony kijárto, hogy mekkapják a Kohn-üzletët, mer azoktú ēvëttík a ipart. Amikor a Kohnékot vittík, aznap rëggē lásso a Kohnné, kivirágzott a maszlag a ház előtt. Tutta má, hogy ez a ördög jegye. No de szíp virág, ippen nálunk nyílik! Messzirű szíp, közērű büdös. Lëgyen átkozott a ház evvel ëggyütt, mind a mi sorsunk. Aszonta a Kádárné, tuggyák, csendőr urak, má rígënn kiníztem a Kohnné krëdëncit, jól gyünne a konyhábo. Há mit fognak csinányi ennyi hóbëlëbanccā, aggyák ē nëkëm jó áronn. Mit acc érte, te burzsuj asszony? A csëcseidér odadom, röhögte a csendőr, jó megcsöcsöríszte. De a asszony nem hatta magát. Annyit szabódott, hogy csak ráátok. Idefigyējj, te burzsuj asszony, nëkëd adom jó pízér, de ëccót së sënkinek! No akkor ezëk nekiátok ākunnyi, amikor kiākutták, aszongya a csendőr a Kádárnénak. No mutasd meg, mëllik az a krëdënc. Ēre nëkifoktak a csendőrök ēhuzigányi a bútorokot. Há öregapád ijettibe maj befosott. De a krëdënc csak meglëtt. Akkorasztánn észrevëszi a Kádárné a gyërtyatartót a stokëdlinn, ott lapút alatta Öregapád. Fővëszi, de szíp ez a gyërtyatartó, kár, hogy nincs párjo. No ēviszëm ezt is. Így esztán ëggyikët a Kádárné vitte, másikot Öregapád. No asztán nemsokáro mektaláto a Lébust. Kint legētette ëgy rëggē a libákot a Mocsola mellett, nos a nádosbú ëccërcsak kigyütt a Lébus. Hugyan, hugyan nem, sikerűt ēmënekűnyie. Osztán Öregapád hordott nëki ënnyi, ammëg ott bujdokót a sënkifőggyinn, min Szentijjés. Lébus Ëlijáhunak hítta. Mondogatta, Salom, salom, Ëlijáhu, megëtet még maj a varjú. Öregapád vót a varjújja. De ēvitte nëki a gyërtyatartót is, így osztánn ott is tutta tartanyi a szombatot, ha ëggy gyertyávó is. A níp mëg aszitte, hogy lidérc van a Mocsolábo. Fítek is, nem mert odamënnyi sënki.

A láng mijatt. Aszittík, nyitva maratt a pokol pitvara, pedig csak a Lébus imátkozott, mer fíte a Istent. Öregapád meggyújtotta nëki, de ammá nem tudott krumplicukrot annyi, helëtte Öregapád adott nëki ënnyivalót. Esztán, amikor víge lëtt a háborúnak, ēmënt ëccër a Lébus a cukrázdábo. A Kádárékho, mert akkor má csak ëggy vót. De a Kádár cukrázdo má a Kohn-házbo vót. Mert a Kádárné valahogy kiügyeskëtte, hogy mekkapják a házot. No de nem vót sënki së a üzletbe. Kopogtatott, benyitott a lakás felé, hogy beszójjon, há lásso a konyhaasztalon a gyërtyatartójját. Elégyün ēre a Kádárné. No Kádárné, milyen szíp gyërtyatartójja van, csak nem ezüst, aszongya nëkije. Ēhűt ēre a Kádárné. Kár, hogy nincs párjo, ugyi? No hát a párjo, kípzēje, nálom van. Ez a én szombati gyërtyatartóm. Tuggya, mér van kettő belülle? Ez jelënti a két angyalt. A Van angyalát, mëg a Nincs angyalát, akik Atyámteremtőmnek segítkëznek jobbrú-bārú a világ igazgatásábo. Hun a ëggyik, hun a másikho fordúll. Ugyi, Kádárné, milyen kár, hogy a Kohnék most a Nincs angyalího kerűtek. Azzā fokta magát a Lébus, és ēmënt. Akkor másnap rëggēre másoccor virágzott ki a maszlag a Kohn-ház előtt. No de szíp virág, ilyen osztán másnok nincsen! Ha büdös is, messzirű nem érëznyi. Gondúta a Kádárné. De a Kádárné së rázhotta sokáig a rongyot. Visszagyüttek a komiszárok, nëkifogtak telepíttenyi a nípet. Sokakot ēvittek, minní tëhetőssebb vót, anná inkább vittík. Fít a Kádárné, rëszketëtt, mind a nyárfa-

Escalator Riding – gyakorlatok mozgó terekben sorozat, 2006

levél. Fít, hogy nëkik is az lëssz a soruk, mind a Kohnéknak. Nem is gyüttek vissza osztánn, biztos megtaláták a számíttásoikot ott, ahun lëttek. Itmaratt a üres ház, de nem soká. Bekőtöztek valami szlovákok. Nem tuttak azok ëgy mukkot së magyarú, nem is akartak. Legyüttek valahunnan Oravárú. Hunné gyüttek? Árvárú na Vágrú, felētík, csak ennyit tuttak mondanyi. Há ha Vágrú, akkor Vágrú, árvánok ippensíggē árvánok níztek ki. Szëgínyëk vótak azok is. Ki monta nëkik, ki nem, legyüttek, hítták ikët, hogy itt még a keríttís is kóbászbú van. No ha nem is így vót, de mekkapták a Kohn-házot a cukrázdávó. Igën kevílek lëttek, ëccëribe mindën lëtt. Naszlovenszku poszlovenszkí. Kirakták táblán a ablakba. Én üzletëmbe magyarú beszínyi në merjen sënki, monta. Akkor osztán másnap rëggēre harmaccor virágzott ki a maszlag. Jáki krászni kvet, hoc aj smerdzi, naháme, z dálki nyecítyity, monta a Kohútné. No nagy elftárs lëtt esztán ebbül a Kohútbú, Kohútnak híták iket, úgy is visēkëttek, oszt jelëntgettík fő a nípet, amér magyarú beszítek. Ha vígigmënt a Kohút a uccán, ëccëribe mindënki ēhāgatott. No meg is lëtt ennek a bőjtye. Ëgy nap leígëtt a ház, a Kohúték is maj bentvesztek. Maradt a nagy nincs. No el is mëntek osztánn a falubú, amilyen árván gyüttek, olyan árvánn mëntek. Hova, kitudja. Esztánn a romok között megtaláto a Lébus a gyërtyatartójja párját. Ëccsëpët megóvatt, ëccsëpët belapút, de át. A két ëggypárt nem szabad ēválosztanyi. Úgy jó, ha ëgybe marannak. Atyámteremtőm is hun jobbra, a Van angyaláro níz, hun bāra, a Nincs angyaláro. Monta Lébus Öregapádnok. Kituggya, mér gyút fő a ház. Aszongyák, valakit ēvittek a Kohút miatt a elftársok, nos haragbú. Mások aszongyák, hogy ēdőt a gyërtyatartó, lángro lobbant a firhang. Hanem ëggy biztos. A káröröm a ördög szeretete. De Atyámteremtőm bőccsen igazgassa a idők folyását. Asztánn kituggya. Öregapád olyant is hallott, hogy a Kohn, amikor ki köllött mennyiük, megátkoszta a házot. Aszt a átkot monta rá, amit Szentijjés mondott a bálványimádókra. Ez is mutassa, hogy a káröröm a legnagyobb hitetlensíg, a ördög szeretete. Ott virágzik a maszlag.

A BŰNÖK MESÉJE 2. – A JEGËNYE MËG A GALAGONYA. *PHYTOANEKDOTA*

Ëccër, amikor zsákónyi köllött a búzát, Öregapád még csak olyan incfinc oskolás gyerëk vót. Hínyi köllött a komiszárt, kimíretnyi előtte a búzát, oszt beszógátotnyi a mindënt. Többet nem szabadott, csak a mindënt. A saját udvarrú. A közösbe. Do szpolocsného. Szpolocsné. Szpolocsnyë. Szpolocsnoszty. Szpolu. Beannyi. Öregapádékot igën nyírta a rencer, mer kulákok vótak. Vót hét hód főggyük, ha hat és fé lëtt vóna, nem lëttek vóna kulákok. Többet nem szabadott. Akkor Öregapádnok köllött szóvā tartanyi a komiszárt, mer az tudott legjobban szlovákú. Mektanút a oskolábo, mer akkor nem szabadott magyar oskolánok lënnyie. Amikor Öregapádot beíratták a oskolábo a háború alatt, még magyarú tanút meg írnyióvasnyi. Osztán bezárt a oskola. Osztán

amikor újra kinyitott, má a háború utánn, má szlovák vót a oskola. Hoztak szlovák tanárokot, hogy megtaníjják szlovákú a níp gyerëkit. No më akkor gyüttek a komiszárok is vissza, egísz szúprava, nyomorgatnyi a nípet. Ëccër csak gondúll ëggyet Öregapád, aszongya a komiszárnok. Pán komiszár, szmëd nyëmás? Mer há nyár vót, ugyi, pétërpálro időre megvót a aratás. Já dám pánkomiszáru pity. Pottyë! Hát addig mondogatta nëki, hogy csak ráát. Pedig az igën kemín komiszár vót, még a ember zsebibe is belenízëtt. Utáto is a níp, mindënki azonn imátkozott, hogy ētűnnyön. Pottyë szomnov do pivnyice, tam je hlad. Akkor osztán levezette a pincébe, elővësz fél üveg bort a üres dëmizsonyok mögű. Tag mátyë vi víno! Jáj, pánkomiszáru, sak sztyë sëtko zobrali minule szerdu. Pamëtátyë? Toto dal szumszed. Gondúta, míg szóvā tarcsa, addig ē tunnak csennyi a búzábú. A közösbű a sajátbo. Zná pánkomiszár dobrú roszprávku? Kérdëszte, de a nemtudott. Vagy nem akart tunnyi. Tak povëdám já. Lëbo szom mal knyisku, këty szom hodil do oskoli magyarszkëj ëstyë. No ēkerekëttek ēre a szëmeji a pánkomiszárnok, hogy hogy mer olyant emlëgetnyi, hogy itten valamikor vót is magyar oskola. Bol tam roszprávok. Volá sza topol a galagonya. Znátyë galagonyu? Takí malí krík, má tüskü, tak pichá, také biëlé kvëti má. Aszongya nëki, poznám, hloh sza to volá, nem galagonya, hloh. Mi? Holoch? Jóvan, vakarta Öregapád a buksiját, ha hloh, akkor lëgyën hloh. De ám nemigën értëtte, mer olyant hallottam, hogy Hlohovëc, avvót a Galgóc. No de a Galgócnak mi köze a galagonyáho? Akkor meg a Hlohovëcba csak galagonya terëm, nem? No, ölíg az hozzá, hogy osztán Öregapád ēmonta nëki a gőg meséjjit. Hogy mit értëtt belülle, mit nem! Lëhet, hogy ëggyik Galgócon vót, másik më Hlohovëcon. Kinyőt ëccër a fődbű ëggy jegënyefa më ëgy galagonyabukor. Ggyebolo tambolo, vrásztol tam, kgye bolo topol a hloh. Ahogy tēt-mút a idő, a jegënyefa magosra nyőt, a galagonyabukor më megbukrosodott a töviné. Jëdën gyëny topol povedá galagonyi. Sak husztí tövisës bukor vagy, a vëlmi malí. Nem vagy rá méltó, hogy mellettem ájj. Lëbo já szom pëkní viszokí, annyira, hogy a fejem a egekët verdësi. Nagy böcsületbe vagyok. Mer ëngëmët a hajókba középëránt fölállíttanak, árbocfát csinánok belüllem. Alëbo këty budujú. Këty budujú rencer, napríklad. Alëbo oskolu, alebo kosztoltornyot, ja szom tam posztavëní. No alë kdo szi ti? Sztojís tu jak takí míkaptár málo, nyëviszoko, oszt nem áhotnak, mer olyan tövisës vagy. Ja szom horë, ti szi dolë, ē vagy nyomva, morë. Haszontalan vatte, galagonya. Holoh povëdá. Pravdu hovorís. Pëkní szi a ja szom hitvány posztavëní, málo, nyëviszoko. Nyëpodobám na tyëba. Alë mózsëm já za to, zsë ma Búh, Atyámteremtőm takí urobil? Ilyen természetnek teremtëtt. Mostan úgy van, hogy igën fönt vagy vele, és tisztáro megútátá ëngëm, mind nëkëd áll a dicsősíg. De ha kevés idő múva ēgyün a favágó, nos megkezd keringenyi, élës fejszévē tígëd kocoktatnyi, a fődre leejtenyi a szíp ágojidot, konárë pëkné tyi odrëzsë, sok szíp rangjelzísejidët min lenyesi, kcel bi szi aj ti potom, abi szi bol takí tövisbukor krík ako já. Sak pánkomiszár. Mer ëngëm má jobban nem bánt sënki, povëdá holoh, de tígëd gyönyörűsíggē levágnok, tyëba pëknyë odrëzsú. Tak cso tyi dobré robí tvojë kírkëdovanyije? Ëmlíkëzëtt Öregapád a mesére, de csak mire most ēmonta a pánkomiszárnok, nagynehezen, makogva,

időhúzva, értëtte meg, hugyan kő eszt értenyi. De a pánkomiszárnok magyarázhotta vóna, së értëtte vóna szlovákú së. Kiitta a üvegbű a maradík bort, mënt vissza fő. De addigra má szërëncsére Öregapádék, nohá ha nem is szabadott, átvittek három zsák búzát a szomszídba. A szuszëdnak. A sajátot. Máskípp még vetőmagnak së maratt vóna. Esztán nemsokáro begyüttek a elftársok, ēffokták a pánkomiszárt, ēvittík. Aszongya a níp, hogy ēvittík Szibérijábo gályorabságro. Mások më hogy csak máshova vezínyőtík. Asztán gyütt persze másik komiszár, csak aszt má pánszúdruhozni köllött. Më nem szabadott aggyistent köszönnyi. Olyan ez, mind amikor ha kivágják a jegënyefát, nos, újrasarjad. De a galagonyát a töviné sënki së báncso. Kinek kőne ëggy tövisbukor. Accsak bukrosoggyon. Fújjon a szél, lëgyën aszáj, árvíz. Nemigaz, elftársok? Csësztypráci!

A FAGYÖNGY MESÉJE
PHYTOLEGENDA

Ëccër, amikor a Szüzmárjo megszülte Krisztusurunkot, ēvittík itet Szenjózsëffē a templomba, hogy megkërësztűjjík. Amikor gyüttek ki a templombú, rájuk kijátott ëggy sánto fogatlan vínembër. Ezrët megírtem már, ëzërëggyedikig köllött várnom. Aszongya. Ime a istenfija, hagy vëgyem a kezembe. Hát mit vót mit tënnyi, áttatták a sánto kódúsnak a Kisjézuskát. Ammëg dajkágotta itet, főkapta, aszongya, Atyámteremtőm, no mosmá magadho vëhecc, megláttom a mësijást, világnok megváltóját. Oszt a kódús visszaatta Márjának a Kisjézust. Meglássátok, aszongya nëkik, ez a gyerëk nagy csudákot művēll, taníttanyi fogja a nípet a ëvangéljomra, gyógyíttanyi. De jelet tësz mindën embër homlokáro. Ēválossza a konkolyt a búzátú. A te szíved, asszony, meg fog szakannyi, a fájdalom kése üti átt, mër a fijadnak meg kő hānyi a níp bűniér. Fájdalom nékű szülted, minha csak a Paradicsomkerbe, fájdalommā kő ēveszejtenëd míhednek gyümölcsit. No ērémüll ēre a Márjácsko, csak úgy susogta, mikor kő ennek meglënnyie? Bizony mondom nëkëd, asszony, ződ bukor ződet virágzik a fekete fánn, az hozza meg a te könnyeidët. Asztán a sánto kódús fakípné hatta ikët, mënt, mind a fénótás, ínekőte örömibe a szíp litánijákot, úgy ētűnt, minha a főd nyēte vóna ē. Mekkérdëszte osztán a Szenjózsëf a sëkrëstyést, ippen a gyërtyákot gyújtogatta, miféle szërzet ez a sánto kódús. Itt van e, mióta eszëmët tudom, itt kódújja a hivek këgyelmit, oszt összebeszíll nëkik mindënfélét. Aszongyák a hivek, hogy benne van a lílek ereje. Më hogy meksúkta nëki a lílek, hogy addig meg nem hāl, amíg meg nem lásso a mësijást, Isten fiját. No több së köllött Márjának, tutta má, hogy Szentijjéssē talákozott, a szívibe víste a szavait. Azóta rëttëgëtt Márjo, hogy meg në lásso a ződvirágzó ződ bukrot valami fekete fánn. Tēt-mút a idő. Ëccër osztánn, mikor Krisztusurunk főnyőt, Kërësztülő Szenjános megkërësztűte, gyógyította a nípet, csináto a csudákot, hirdette a ëvangéljomot. Keresi akkor az annya itet, nem leli a házbo. Nízi a kerbe, nem leli ott së. Kimëgy a Jordám folyó partyáro, háha ott kërësztűlli a nípet, sëhun sënki. Ēmëgy az ácsműhelybe, ott sincs, lásso, hogy a ácsok ácsójják a nagy kërësztët. Mëgy a kovácsmű-

helybe, ott së leli, lásso, hogy a kovácsok kovácsójják a nagy szëgekët. No ekkor má rosszat sejtëtt. Főníz ekkor a égre, lásso, a útmënti kopasz, feketenagy fánn bukor virítt. Há hogy kerűll a bukor a fáro? Lásso, hogy apró ződ virágoji vannak. Ekkor jutott eszibe a sánto kódús. Tutta, mosmá meg kő lënnyie. Megerettek ēre a könnyeji. Szalad hozzá Szempétër, ammongya nëki. Jajistenëm, jóistenëm, te Márjácsko, Krisztusurunk má a kërësztfán lóg. Akkor osztán szalattak, meg së átok a kopaszhëgyig. Lásso ott Márjácsko szentfiját a kërësztën, hát meghasatt a szíve. Nëkirontott ekkor a nípnek, kërësztűnyomakodott, szalatt fő a kërészt tövibe, ott siratta Krisztusurunkot. De a Szempétër nem mënt vele, mer az fít a níp haragjátú. Ērejtőzött a níp háto mögött. Lásso ekkor Szempétër, hogy fehír galambok szánok le a kërészt alá, csőrükbe csippentik a Márjácsko könncsëppjeit, ēröpűnek vele. Nos, a fehír galambok mind összeszëttík a könncsëppekët. Mënt nyomukba Szempétër, lásso, szëdëgetik a galambok vígig a úton, nos viszik fő a part mënti kopasz fáro, annak is ződíttő bukráro, főtëszik a könncsëppekët a virágok csúcsáro. Hát a könncsëppek olyanok vótak, mind a gyöngy, csak úgy csilloktak. Megkemínkëttek a fájdalom fagyátú. Ēröstēte magát Szempétër, tutta má, hogy angyalok a galambok. Ebbű osztán tutta a Márjácsko fájdalmát meg a fagyöngy gyógyerejit. Ēre osztán bűnbánotot tartott és megtért, mënt hirdetnyi a ëvangéljomot, meséte a fagyöngy erejit. A fagyöngyöt mëg ēterjesztëttík a galambok. Mer bizony a fagyöngy meggyógyíccsa a meghasatt szívet. De csak a ződ virágjo, ződ levele a kopasz fekete fárú. A bogyójjit nem szabad megënnyi, biztos meghānánk tűle, mer nem bírnánk ēvisēnyi aszt a órjásnagy fájdalmat.

A FAGYÖNGY *PHYTOENIGMA*

Öregapád monta. Mér van az, hogy télvíz idejinn, fagyba, sötíccsígbe virágzik és terëm a fagyöngy? Amikor a kopasz fák a téli álmukot alusszák, a tavaszrú ámonnak, a főtámodásrú. Ettű osztán ámukba úgy megörűnek, asziszik, má ēgyütt a kikelet. Ekkor virágzik rajtuk a fagyöngy. A fagyöngy úgy gyün, mind a Krisztusurunk. Vízkërëszttű gyërtyaszentölőig lëhet szënnyi. Előtte bíkin kő hannyi, mer Krisztusurunk születik, csak ha má a háromkirályok főszentőllik. A Gyertyaszentölő Boldogasszonkor a legjobb. Ez a ēső Márjácskonövíny. Ez a Szüzmárjo koronájjo. Hirdeti a főtámodást. Ezér osztán a öregëk legjobb barátttyo a fagyöngy. No csak lëgyën, aki leszëdi, ugyi, fijam. Mer a vín csont má fáro nem mászik. Ezér jó a fagyöngy. Javíccsa a vírt, ēhozza a örökkívalóság remínsígit. Igën jó a szívre, még ha motor is van benne, ugyi, fijam. Olyan a fagyöngy tejájo, mind a jó kenyőolaj. Hogy a motor në rozsdájjon, vín csont në nyikorogjon. De le ne forázd, mer ēszökik belülle a lílek ereje. Hideghë van szokva az. Vágd apróra, íjjēre tëdd bele ëccsésze vízbe, rëggēre minha talánád. Aki aszt a rëggeli szomjúságro megissza, olyan fürge lëssz tűle, hogy estére má unatkoznyi fog. No akkor csináhossa a következőt. Mozsárbo megtörnyi a legjobb. Jaj, és soha le nem eshet! Mer ha fődhö ír, megüti magát, kimëgy belülle a lílek ereje. Ezér osztán jó, ha a Öreg a fa alatt áll, hogy ēkapja, le në essën, amíg valaki levágjo, ugyi, fijam!

A GALAGONYABUKOR MESÉJE
PHYTOLEGENDA

Ëccër, amikor Szentanna és Jovákim megírtík a nyugdíjjat, aszittík, má soha së lëssz gyerëkük. Valami bűnér veri iket Atyámteremtőm, sugdosták a nípek. Mer hitetlenyëk vótak. Mer Jovákim és Szentanna a legjámborabb házosíletët ítík. A embër nem ivott, nem kártyázott, nem járt lányokho, még bagóznyi së szokott, fizetísit hazavitte. Koránn kētek, korán feküttek. Szentanna is igën példássonn ít, nem törődött a, csak a szencsígës dógokkā. Csak há gyerëk nem vót. Hijábo imátkozott Jovákim, hijábo ínekőte a szíp litánijákot Szentanna a templomba, látto minden vasárnop a misénn, esztendőrű esztendőre, hogy nyőnek a családok, gyünnek a kicsinkók. Jajistenëm, jóistenëm, álgy meg ëggy gyerëkkē minkët, imátkoszták. Furcsa páros emmá, monták a nípek, olyan szentëssek, effolytábo a ótárkövet koptassák, itt valami nagy vítëk lëhet. Ē nem tutták a nípek kípzēnyi, minek lëhet ëggy kicsinkójér ennyit imátkoznyi. Hisz öregëk má, ha eddig nem lëtt, ezutánn së lëssz, monták, mer hitetlenyëk vótak. Annyira útákottak velük, hogy Jovákimot még a falubú is kiűdöztík. Bánotábo megbomlott a elméje, kimënt a határbo, ott bolgott a mezőkönn hontalan, bőjtőt nëgyven napot, imátkozott nëgyven íccakát. Bánto Szentanna, hogy így ēvadútak egymástú Jovákimmā, rít, mind a záporeső. Há még a embër íletibe megözvegyűtem, ki látott má ilyet, gyerëk nincsen, mosmá embër sincsen. Szítmëntek egymástú, ēre kokas, ēre tyúk, jobra-bāra gyalogút. Jovákimnak ēborút a elméje, Szentannának mekszakatt a szíve. Ballagott nagy sanyarúnn Szentanna a erdőszílbe, fájdította a szivit. De nem lëtt hitetleny, ínekőte a szíp litánijákot. Sántított is, nem bírt mënnyi, öreg vót má. Leűll a galagonyabukor mellé, levëtte ëgy vërës bogyójját. Ëszëgette, nyammogta, gondúta, no ezzē jóll nem lakok, de legalább nem lëssz üres a hasam. Ahogy ottann ínekőgeti a szíp litánijákot, ëccërcsak hajja, hogy a galagonyabukor visszaínekőll nëkije. Mire lenyēte azt a bogyót, főderűt a szíve. Lásso, hogy egy fehír galamb röppen a galagonyabukorra. Akkor vëtte észre a fiszket, ippen kētek ki benne a hét fijókák, azok ínekőtek csudaszíp litánijákot. A púha fiszëk olyan vót, mind a meleg szív, āra szát le a fehír galamb. No összeszëtte ēre Szentanna a lílek mindën erejit, nem rít, csak imátkozott.

jajistenëm jóistenëm
eszmá most utószor kírëm
lám a főd fájji terëmnek
fűjje sarjad mezőnek
a szárokonn virágok
bogyót terëm a bukor
fijadznak a madarak
mekkölkeznek a vadak

szaporonnak mindënëk
sokasonnak embërëk
csak minëkünk a házbo
hijánzik ëggy kicsinkó
jajistenëm jóistenëm
ëggy gyerëcskét aggyá nëkëm
hotyha te is úgy itíllëd.

Ēre nagy fínyëssíg támodott a égbű. Leszát hozzá Mihál, a Isten angyala. Jóvan Szentanna, mosmá fölóhocc. Atyámteremtőd mekhāgatta a imáccságod, máho kilenc hónapra lëánkát foksz szűnyi. Szentanna meg vót szëppemve, nem hitt a szëminek. Hisz öreg vagyok émmá, hugyan lëhet gyerëkëm, Jovákim, a uram is vínembër má. No, sëmmi së lëhetetlen, csak a hitetlensígbe, felēlli nëki Mihál. Szíved házánok meleg kemencéjjibe írik má a ílet kënyere, nem érzëd, hogy a illattya betőtti a házot, hogy fijatalodik meg tűle a testëd? Szentanna nem értëtte Mihált, csak hebëgëtt-habogott. De mégis hugyann, hotyha embërt nem ismerëk, de má a saját uramot së? A galagonyabukor bogyójja ejtëtt meg, amit a előbb megëtté. Szentanna ēre má tisztáro ē vót tívedve. De há akkor még nem is kírtem, csak asztánn keztem imátkoznyi, hogy lenyētem a szëmët. No ēhāgassá Szentanna, mer szencsíktörís, amit beszísz! Há nem tudod, hogy Atyámteremtőd azt is tuggya, amit te sohasë tuthacc? Még mielőtt anyád míhibe kerűté, ő má akkor tutta, hogy nëkëd ippen mámo köll ënnëd, ippen ennek a galagonyabukornak ezt és ezt a bogyójját. Ezér a mestër má a teremtís idejinn ērejtëtte benne a Szentlílek erejit. Ezér a galagonyabukor a öregëk segedelme, jámborok remínsíge. Ëccërcsak főszát a galamb a bukorrú, ragyogott, mind a nap. Hét angyalok kísírtëttík, minnek más szinű vót a szárnyo, mind a szivárvány, röpűtek fő a mënyországbo. Lásso is ebbű Szentanna mindënëk igasságát. De ëggy valamit még mindig nem értëtt. És ha nem imátkosztam vóna Atyámteremtőmhö, miután megëttem a bogyót? Kérdi Miháltú. Akkor nem esté vóna meg. Rajtad múlik. De a mestër azt is tuggya, mi hugyann múlik rajtad. Így osztánn nem lëtté hitetlennyé. Te talátottá a világ legjámborabb asszonyának, nëkëd kő megszűnyi a Szüzmárját, nëki mëg a istenfiját, a megváltó Krisztusurunkot. Ēhűt ēre Szentanna, térgyre esëtt, lëgyën nëkëm a te igéd szërint, monta. Meg van írva, mongya Mihál, meg kő lënnyi. Krisztusurunkot szülte Szüzmárjo, Szüzmárját szülte Szentanna, Szentannát szülte virágjo, virágját szülte fa ago, fa ágát szülte főd fájjo, főd fájját szülte a főd gyomra, a fődet szülte Atyámteremtőnk Krisztusurunk kezdettyibe. Mongya Mihál. Kilenc hónap alatt, míg meksűll a ílet kënyere, mekfiatalottok. No mënny istenhírivē, monta Mihál, és ētünt a szëmeji elű. Megjelëntëtte Mihál Jovákimnak is, hogy gyün a gyerëk, hazamëntek, és nagy bódokságbo tētek a napjaik. A galagonyabukronn még azóta is a Szentlílek áldáso van. Ezér mongyák, hogy a öregëk segedelme, mer mekfijatalíccsa a íletbe mekfárott testët, nos, azér jámborok remínsíge, mer főderítti a bánotos szívet.

A NÍPEK MESÉJE. A TÖRÖKBÚZA MËG A KËBAB. *PHYTOANEKDOTA*

Mámo má mi mindënféle níp van a faluba! Há mútkor látom, begyüttek a törökök is mëgin. Itt árújják a sarkonn a këbabot ë! Há miféle bab lëhet az a këbab? Gondúta Öregapád, biztos valami török bab. Van ugyi a törökbúza, assë búza, hanem kukurica. A törökmíz së míz. Gondúta Öregapád, ëggy íletëm, ëggy halálom, a këbabot megpróbállom. No mi van, gyerëkëk, visszagyüttetëk? Kérdi tűlük. Nem értëttík azok, nem tuttak, csak szlovákú. Osz mé gyüttetëk, rossz vót otthonn? De há nem értëttík. Zlé bolo domá? No ēre pislognak, csóvájják a fejüköt. No jak szvami? Sëtko posztarom? Komu vi modlítyë, estye Aláhovi, csi uzs Jézuskrisztusovi? No, ēre felētík, Aláhovi, pëtykrát gyënnyë. No tag bisztye uzs mohli Jézuskrisztusovi modlity. Aláhovi modlí pëtykrát, aszongya Öregapád, Jézuskrisztusovi modlí lën nyëgyëlu tunák vgyëgyinye. Örűne nëki a Krisztusurunk is. Annyi imánok. Imám, imám, mongyák a törökök. Mámo má nem imátkoznak nálunk a nípek. Változik a níp, gyünnek közibük újak. Há még visszagyünnek a tatárok is. Csak mos csincsungoknak híjják ikët. Kivëttík a zëlovocot, ott üzletőnek. Öregapád csak ēmënt hozzájuk. Köllött nëki a szöllőnyíró alló, venyigét akart vágnyi. No azok még szlovákú së tunnak. Imátkoznak-ë, kihë, kituggya. No de abba a üzledbe mindën van. És ócsóér. Lógnak a tyëplákik, montërkák, parókák, mamuszkik, húzentróglik, teniszkik, villanlámpák, még csëngettyűs patkányok is futkosnak ott! Mindën van. De āra má csak a Öregapád emlíkszik, hogy a zëlovoc a Fuxéké vót. Még a rígi világbo. Vót ott mindën. Öregapád tutta, hogy ott lëhet kapnyi a legjobb krumplicukrot a faluba, még mámo is megcsordúll a nyálo, pedig hun vannak má a Fuxék. Oszt a háború utánn lëtt a zsidó bódbú jëdnota, oszt zëlovoc, oszt drogérija, mosmëg csincsung bót. Nögon baj, avvan kiírva, enngé óenn béa ipszilon. Milyen baj ammá, nögon baj, fene tuggya. Mënt a níp mindíg, a rígi világbo is, most is, mindënkinek meg köllött ínyi valahugyann. Ha mëg nem mënt, vittík. Ēvittek minkët is, mind a zsidókot a babilonyi fokságbo. De mink megmarattunk legalább. A Fuxék nem gyüttek vissza. A Lébus vót a utósó zsidó a faluba. Van annak má huszonöt éve is, hogy meghāt. No azok megmarattak, a Lébus a két lányávó. Ëggyik vót a Sáro, másik mëg a Ësztër. Ēsőt Sáránok neveztem, mer jó időkbe születëtt, mind a Ábrahám felesíge, a zsidó níp annya. Másik akkor születëtt, amikor begyüttek a rossz idők, Ësztër lëtt, hogy a veszedelëmtű megszabadíccson. Monta a Lébus. No osztánn a háború utánn, mikor jelëntëttík, hogy a zsidóknak lëhet mënnyi Palësztinábo, ēmënt a két lánko, de a Lébus nem tutta magát rászánnyi. Ölíg vót a törődísbű, ölíg vót a szenvedísbű, émmá bíkessígët akarok. Itt van nëkëm a igíret főggye. Ha ēnízëk bāra, ott folyik a Hótvág, az nëkëm a Jordám folyó. Ha hátro nízëk a Këllécs felé, látom Salamon szöllejit, ha jobbra nízëk, Gilëád hëgyit látom a Disznódomb helyinn. Ha előre nízëk, látom a mënyasszon és a vőlegíny gyümőccsösit a Sebësën túl. Így

esztán ittmaratt a Lébus. Amikor meghāt, ő vót a utósó zsidó a faluba. Monta is. Ëngëmët űve fognak ētemetnyi, a jëruzsálëmi templom felé fogok níznyi. Ott fogom várnyi a mëssijást. Osztánn, amikor ēgyün a utósó napon, örömömbe tāpra ugrok, nos futok utánno. Há így is lëtt. Sok zsidó gyütt a faluba, mikor meghāt. Nem is tuttuk, hogy ekkora rokonságo vót a Lébusnak, há hun bujkátok eddig? Monta a sok zsidópap a imáccságot zsidóú, há úgy űve temettík ē ëccál lepedőbe csavarva. Azt maj könnyen kettétípëm, ha mënnyi kő a mëssijás utánn, monta. Várto a mëssijást, várto, de csak nemgyütt. Úgy hittem, még íletëmbe ēgyün a mëssijás, nos nem gyütt. De ha nem hittem vóna, íni së lëtt vóna érdëmës. Mosmá legalább tudom. Ha nem gyütt íletëmbe, gyün maj a halálomba a utósó napon, monta Lébus, oszt fokta magát, meghāt. Várják azok is a mëssijást, mink më̈g Krisztusurunkot. Kituggya, mikor találl gyünnyi. Bolgott rígënn is a níp, bolog mámo is. Kituggya, nem-e bolog ott a Krisztusurunk is közöttük. Mindënki vallja a magájjét, annak imátkozik, mer ëggy a Isten. Csak imáccság lëgyën, mer akkor jámbor a níp. Öccör naponta, ammá igën ë! No Öregapád kapott këbabot. Hisz hús ez, húsbab, húsfagyi. Aszongya nëki. Nyëbojtye sza táta, známe mi Jézusa. No ēre meglepődött Öregapád, aszonták nëki a törökök, hogy benne van a Krisztusurunk a ő biblijájjukba a Márjácskávó ëggyütt. De még a Kërësztüllő Szenjános is. Sőt, a Szemmózës is. Ismerte a Lébus is a nagy szentëkët, prófétákot mind. Oszt hogy milyen az a török biblija, kituggya. Lëhet, ugyi, nem bab, nem míz, hogy assë biblija. Ëggyik ennek mongya, másik annak. Ëggyiknek bót, másiknak baj. Nögon baj, nincsen baj! Mesének a nípek mindënfélét Krisztusurunkrú më̈g a szentëkrű.

A POKOLVARFŰ
PHYTOLEGENDA
IN MEMORIAM BORBÉLY SZILÁRD

Vót ëccër ëggy nattudományos embër, úgyhítták, Szenlévi. Hirdette az a ëvangéljomot, gyógyította a betegëkët. Ëccër osztánn ëggy kilisës leánt köllött meggyógyítanyija. Olyan kilisës vót, mozdúnyi má nem tudott, csak az ágyot nyomta. Törte a fejit Szenlévi, imátkozott, de nem tudott írt a bajra. Kimënt ëccër a határbo, kóborót a sënkifőggyin, kereste a gyógyfüvekët. Szenlévi olyan tudományos embër vót, beszíte a füvek nyēvit. No te nem vagy jó a pokolvarra? No te nem ójtod meg a kilist? Kérdëszte mindëggyiktű. De ëggy së tudott segíttenyi. Hát ahogy ott kódorgott, valami hóttágszërűsíghë írt. Ëccërcsak kigyün a bukrokbú ëgy vín cigányembër. Megijett ēre Szenlévi. No, aszongya nëki, ha pokolvarra kereső orvosságot, mér nem szëcc a pokolvarfűbű, dikh, ëhummennyi, ottvan minden árokparton, bëngézzē more! Fokta a Szenlévit, megmutatta nëki. Aszongya ammë̈g: Hisz eccsak gyom! Jáj dilino, na dikhesz, nem lácc a szëmëttű! Nagy davipé a devlátú a pokolvarfű. Olyan az, mind a cigányok, ott terëm mindën árokparton, mind a khul! Én hosszú íletëmbe

amēre mëntem, amēre szadzsav bologtam, ha főverte a tāpam a tëvis, megluggatták a irhámot a dzsukel kóborkutyák, megdobátok a gádzsó csávók, csumidáv tyo jiloro, ott vót mindig a pokolvarfű. Nos a gádzsók mëg gyomnak nízik! Szëdëtt is ēre Szenlévi ëccsokorrā, ammeg mongya nëki. Zoralo, mind a poklok kénköves lángjo, kiszíjja a kernyolt, a rohadást a húsbú, mind a pokolbéli kígyó. Nem marad naszvájipën a manuszba! Olyan a pokolvarfű, mind a mësijás. Emmëgmá mit jelëncsën, kérdi. Várjátok a mësijást, mindën naszvájipën orvasát, szóllongassátok, de nem lássátok, hijábo ádigáll ott mindën árokparton, vinkë akanak kothe szi! Aszongya ēre a Szenlévi, ojvé, te talánn tudod, mikor gyün ē a Mosija? Ojvé, el is együtt ammá mámo. Ott áll a város kapuji előtt az árokpartonn. Kérdezd meg attú, ha nëkëm nem hisző. Ēre ētűnt a vín cigányembër a Szenlévi elű. De nattudományos embër vót a, tutta má ekkor, hogy Szentijjéssē talákozott. Ēmënt ekkor a kilisës lánho, leszëtte a összes pokolvarfüvet, ami a udvarba termëtt, összetörte, meggőzőte, beborította vele a lëján testit. Asztánn főkerekëdëtt, elindút a városba. Útközbe mekkérdëzte mindënkitű, nem-ë te vagy a Messijás? Mëntek āra vásárosok, parasztok szekerekkē, kódúsok, mëg ëggy kispap. De a embërëk persze bolondnak nísztík. Én vagyok, én vagyok, monták, de a Szenlévi látto, hogy nemigaz. No ahogy a város határábo ír, lásso, hogy a árokpartonn túl a sënkifőggyin gyülekëznek pokolvarosok. Ott szëtte a Messijás a pokolvarfüvet a árokpartonn. Odamëgy Szenlévi, lásso, ott kötözgeti a Krisztusurunk a betegëk sebejit, a Szempétër meg adogassa nëki a pokolvarfüvet. Kérdi tűle, nem-ë te vagy a Messijás? Magad montad, felēlli az nëki. Mikor gyűsz má ē, Krisztusurunk? Mámo. Há nem látod, má itt is vagyok? Mongya az nëki. Osztánn rá së hederítëtt, gyógyították a nípet. Kötözgette a sebejikët, Szempétër mëg adogatta nëki a pokolvarfüvet, rá së hederítëttek. No gyere, Pétër, monta nëki, azzā továbbátok, a nagy sok níp között ētűntek a szëm elű. Amikor hazafele mënt a Szenlévi, mëgin elégyütt a vín cigányembër. Bánkódott a Szenlévi. Nemigazat mondott nëkëm a Messijás. Panaszkodott. Aszonta, mámo ēgyün, oszt mégsë együtt. Jáj Szenlévi, dikh a gádzsó dilino, nem mëgy a sëhova, nem gyün a sëhunnan, ott van a sënkifőggyin. Maj ha má mindën sebënn kicserēte a ketíst, bevonúll Jeruzsálëm városábo, oszt ēgyünnek a jóidők. Ezér osztánn sëgíttenünk kő nëki cserényi a këtísekët. Monta Szentijjés, azzā ētűnt, minha a főd nyēte vóna ē. Eszibe jutott ekkor a Szenlévinek a kilisës lánko, mënt, hogy megnízze. No ammá lábodozott. Kicseréte a kötíst rajta, másnapra főgyógyút, mire a díli harangszóra má a kerbe rohangát. Ebbű tutta osztán Szenlévi, hogy nagy ajándík a pokolvarfű, akkora, min Krisztusurunk a szentëk között. Ott nyőll mindën árokparton, de csak gyomnak nízik. Várjuk a Messijást, ëccër má csak ēgyün. De ha bekopoktat hozzánk Krisztusurunk Szempétërrē, adunk-e nëki szállást?

A SËNKIFŐGGYE
PHYTOAFORIZMA

A sënkifőggyin nyőnek a legjobb füvek. A sënkifőggye átkozott ëggy hel, tenyíszik ottan a burján. Az nem határ, mező, sënkinek nincs ott főggye. Tavasszā főgyün a talajvíz, nyáron kiaszik mindën. Nyőnek a gyomok, ē van bukrosodva. Ott húzzák meg magukot a kódúsok, akiknek nincs hajlíkuk, ott vackónak be a csavargók, ott bujdosnak a bëtyárok, oda szöknek a haramiják, a huligányok. A bukrok tövibe a bűnösök lelkeji hajcsák le a fejüköt, akik nem talánok nyugovást, nem mënnek átt a másvilágro. Oda mëntek ki rígën a szentëk, a Szentantal, vagy a Szentijjést ott ëtettík a galambok. Ott bolgott a Szemmózës a níppē. Vad a sënkifőggye, mer a sënkifőggye jelënti a világot. Mer Ádáméva kiverte Atyámteremtőm a sënkifőggyire. A sënkifőggyin tenyésznek a rút bűnök. De ahun a baj, ott a orvosság! Ahun a bűn, ott a megváltás. Ahun a Ádáméva, ott a Jézusmárjo. Ezér osztán a sënkifőggyin a burjánbo talányi a legjobb füvekët, fákot. Bennük van a lílek ereje.

A SZÍV LËKVÁROSKËNYERE
PHYTOAFORIZMA

Amikortú Öregapádro rágyütt a szívbaj, rászokott a lëkvároskënyérre. Sëmmi szalunnát, sëmmi kóbászt nem szabadott, mer dijétáznyi köllött, ëtte a lëkvároskënyeret. Öreganyád csináto a lëkvárt galagonyabogyókbú. Mer az a megtört szív legjobb orvosa. Öregëknek igen jó. Amikortú Öreganyád meghāt, nem gyógyíccsa meg a töríst a szív lëkvároskënyere.

AZ IGAZ SZÖLLŐTŐ
PHYTOIKON

A jól megtermëtt szöllő olyan, mind a ige. Ebbű lëssz a legnemesebb bor, ez a ëvangéljom. Mer Krisztusurunk monta. Én vagyok a ige, én vagyok a igaz szöllőtő. Ha bennem marattok, ídës szöllőt terëmtëk, de ha nem marattok bennem, nem terëmtëk, olyanok lësztëk, mind a konkoly a búzábo. Akkor majd ēgyün a arató, vagyis a szöllőműves a venyigevágó allóvā, lemetszi, amëllik nem termëtt. Hugyan kő ezt értenyi? A ige a szöllőtő, belülle nyőnek ki a apastalok mëg a boldog szentëk, ezëk a ágok, vagyis ez a ëvangéljom. A lílek bora, Krisztusurunk víre kíszűll ennek szöllejibű, ez a szomjazó lelkek vigasza. A főggye a Szentlílek këgyelme, a gyükereji

mëg a rígi nagy szent próféták. A Márjácsko mëg a szöllővirág! Így osztán mindën ëvangéljom a Krisztusurunkbú sarjad, mer kezdetbe vót a ige.

FAGYÖNGY ÉS ROZMARING
PHYTOAFORIZMA

Aszongyák, ëgyedű van a embër a világbo, mind a öregújjam. De ez nemigaz. Mer két öregújja van mindënkinek.

Öreganyád monta. Mindënkinek párjo van ebbe a világbo.

Öregapád monta. Úgy van ez, mind a fagyöngyē. Annak kettőbe mënnek az ágocskái. Örökkí ződítt, ē nem hërvad. A levelkéi is kettőbe nyőnek, mind a Szentlílek szárnyoji.

Öreganyád monta. Úgy van ez, mind a rozmaring ágocskái. Azon kettőbe nyőnek a levelkék, minnek szëmbe van a párjo.

Öregapád monta. A fagyöngy jelënti a örök íletët, mer ē nem hërvad, télën is ződítt.

Öreganyád monta. A rozmaring jelënti a örök szerelmet, mer ē nem hërvad, télën is ződítt.

A FAGYÖNGY
PHYTOIKON

Aszongyák a nípek, hogy a ēső virág, ami kivirágzik, a hóvirág. Mer ammég a hóbú is kidugja a fejit. De nemigazat beszíll a níp. Van ëggy virág, ami a magosba virágzik, fődhö së ír, a halálbo virágzik, pusztábo terëm, levelit ē nem hullajcsa, csak akkor szárod ē, ha megöli az annyát. Olyan, mind a Márjácsko meg a Kisjézus. Ez a fagyöngy, ami karácsonkor virágzik, vízkërësztre terëm, örök ződ, a fák tetejin nyől a fa ágábú, a fődbe ēszárod, vagy ha ēszárod a fa, amin terëm. Olyan, mind a Krisztusurunk. Szülőjjin nyőll, hirdeti a főtámodást. Olyan, mind Atyámteremtőm. Ő az ág, belülle nyőll ki a egísz mindënsíg. Olyan ez, mind a teremtís. Ha megnízëd a fagyöngy ágojit, olyanok, mind az angyalok. Kétfelé áll a levélszárnyuk, rügyarcuk a sëmmibe níz. Ott van a ződ örökkívalóság az angyalgömbön túl.

Bedecs László

ELNÉZEL AZ ERDŐ FELÉ

A TÁJ SZEREPE ORAVECZ IMRE ÍRÁSAIBAN

Az ökokritika a '80-as években jelent meg új, interdiszciplináris tudományágként, párhuzamosan a zöldmozgalmak megerősödésével, a természetvédelem intézményes formáinak térnyerésével és a környezetpusztulás olyan nyilvánvaló és visszafordíthatatlan jeleinek tudatosodásával, mint amilyen az ózonpajzs elvékonyodása, a globális felmelegedés veszélye vagy az esőerdők ipari méretű irtása. Az először csak konferenciákon és más értelmiségi fórumokon megfogalmazott kételyek lassan beszivárogtak a szélesebb köröket is elérő társadalmi diskurzusokba, majd a hétköznapi beszélgetésekbe is. Magától értetődő volt, hogy más művészeti ágak mellett az irodalom is vizsgálható a környezettudatosság, a tájszemlélet vagy az ember és a természet viszonyának kérdései felől. Olyasféle kérdésekre kell gondolnunk, mint: Hogyan ábrázolja a regény a természetet? A táj csak díszlet, háttér vagy önálló szereplője egy műnek? Hol az ember helye a műben megjelenő természeti környezetben? Van-e a műben alá-fölérendeltségi viszony az ember és az állatok vagy az ember és a növények között? A mű által közvetített értékrend megfelel-e a haladó ökológiai gondolkodás értékrendjének? Hat-e az irodalom a természetfogalomra? Segíthet-e az irodalom környezettudatos polgárokat nevelni? Hogyan változott a tájköltészet az elmúlt évszázadokban? A nagy környezeti katasztrófák vagy egyáltalán a környezetszennyezés és -pusztulás tényei miként jelennek meg a művekben?

Az „ökokritika" szó tehát nagyon pontosan magyarázza önmagát: olyan olvasásmódot jelöl, melynek az ökológiai érzékenység alapeleme. Magyar nyelvterületen azonban mindezidáig annak ellenére sem vált népszerűvé ez az irodalomszemlélet, hogy sok más, politikailag is motivált esztétika, mint amilyen például a feminista kritika, itthon is komoly karriert futott be. Horgas Judit 2005-ös *Hálóval a szelet* című diszszertációján, majd könyvén kívül csak elszórt tanulmányokat lehetne említeni. De azért a kritikai diskurzusban rendre felbukkannak a fenti kérdéssorra válaszokat kereső olvasatok, olyan művek értelmezésében legalább, ahol a természeti környezet a megszokottnál fontosabb szerepet játszik. Ilyenek például Krasznahorkai László regényei, különösen az *Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó* című, mely a természet tökéletességét, illetve a természet szépségének totalitását igyekszik megérteni, de ilyenek Markó Béla újabb verseskötetei, Jász Attila vagy Acsai Roland versei is. És ilyen Oravecz Imre művészete, melyben a szerző Heves megyei szülőfaluja, Szajla és annak környezete kap évtizedek óta különleges figyelmet.

Az 1979-es Oravecz-kötet, az *Egy földterület növénytakarójának változása* a második ciklus nyitóverseként hozza *A régi Szajla* címűt – és ez az első vers, melyben

megjelenik a falu neve, és megjelenik a nosztalgia is a gyerekkor színhelye iránt, az után a hely iránt, ami otthonosságot és biztonságot nyújtott, de úgy tűnik, végleg elveszett. Mindez úgy, hogy a szövegben egy Szajla melletti szőlőültetvény pusztulásának leírása során jelen időben beszél a már csak az emlékekben létező „valódi" falu hétköznapi életéről, a véget nem érő rutin unalmasnak ható, szünetet nem ismerő, a cselekvéseket végző emberek életének mégis biztos keretet adó stációiról: „az úton libát terelnek, / az árokban füvet szednek, / a kerítésre köcsögöt tesznek, a kútból vizet mernek, a kertben kapát éleznek, / az ólban disznót etetnek, / az istállóban tehenet elletnek…" Három és fél évtizeddel és sok-sok könyvvel később is ez a nézőpont köszön vissza Oravecz műveiből: volt valami végtelenül értékes és harmonikus ebben a faluban, amit a külső erők, a politika és a történelem elpusztítottak, illetve jelenleg is pusztítanak.

Egészen rendkívüli tehát, amibe Oravecz Imre már pályája elején belekezdett, és aminek még korántsem ért a végére. Hamar nyilvánvalóvá tette, hogy számára a szülőfalu az egyetlen valóságos, belakható és megismerhető pont a világban – és bár háromszor disszidált, sokat élt az Egyesült Államokban, sokat élt Budapesten is, oda mindig visszatért, jelenleg is ott él. A nyolcvanas évek közepétől pedig már nemcsak szórványos versekben, hanem rendszeresen és tervszerűen kezdett saját gyerekkori emlékein keresztül e falu múltjáról, elvesző utcáiról, fogyatkozó lakóiról és hozzájuk elválaszthatatlanul kapcsolódó családi-személyes emlékekről beszélni. Az 1998-as *Halászóember* című – azóta második, bővített kiadásában is megjelent – verseskötete volt az első fontos állomása ennek a munkának, amit a 2006-os *Egy hegy megy* negyvenkét rövid, tárcaszerű prózája, az *Ondrok gödré*vel (2007) kezdődő regénytrilógia és *A megfelelő nap* (2002) versei követtek. Szajla eközben szép lassan biztos helyet követelt magának a magyar irodalom gazdag helynévlexikonában, pedig ez a falu semmivel sem különb a sok száz, mezőgazdaságából élő, poros, szűkös és kiürülő magyarországi kistelepülésnél. Kitüntetettségét annak a különös vonzásnak köszönheti, ami nem engedi elszakadni tőle szülöttjét. Oravecz mindenhonnan visszavágyik és visszajut a faluba, hangsúlyosan önéletrajzi írásaiban pedig megteremti annak irodalmi alteregóját. Hiszen Szajlát ő hozza létre – mert az a Szajla, amire vágyik, ahol, úgy érzi, jó lenne élnie, már nem létezik. És talán nem is létezett soha.

Talán ezzel is magyarázható, hogy a felsorolt kötetek legfontosabb élménye a falu és a falu természeti környezetének elkerülhetetlen pusztulása, az ezzel kapcsolatos csalódás, tehetetlenségérzés és fájdalom. Az Oravecz-művek eleinte az ősbűnt, a téeszesítést kárhoztatták az egykor virágzó Szajla hanyatlásáért, a természet és az ember közti harmonikus viszony visszafordíthatatlan megbontásáért, később viszont a rendszerváltás utáni jogi és morális válságot is. Az *Egy hegy megy* címlapján megjelenő sarlókalapácsos kép tanulsága szerint annak a könyvnek a kiadója még az ötvenes évekkel foglalkozó passzusokat érezte erősebbnek, pedig Oravecz a régit és az újat már abban a kötetben is egyformán megvetette: „ami jó volt, rossz lett, ami rossz volt, még rosszabb" (181.). Van ebben persze némi hamiskás parasztromantika is – emlékezetes Esterházy Péter

megjegyzése: „Oravecz nagy parasztköltő" –, de a szövegekben ez inkább afféle „nincs jobb", „még mindig ez a legjobb" típusú válasz a jelenkor belakhatatlannak tűnő és egyre gyötrőbb hétköznapjaira. Az *Egy hegy...*-ben bőven olvashatunk ugyanis arról, miként járt, aki a kárpótlásoknak köszönhetően erdőbirtokos lett: anyagi terhet és hivatali packázást vett a vállára a haszon legkisebb ígérete nélkül (*Erdő, erdő, kerek erdő…*), olvashatunk arról, hogyan hordanak el soha le nem fülelt tolvajok a megüresedett házakból minden mozdíthatót, hogy aztán csak egy menthetetlen rom maradjon (*Elza a vártán*), illetve hogy mennyire tiszteletlenül bánnak a faluban nyaralót vásárló újgazdagok az egyébként is pusztuló emlékekkel (*Nyárikonyha állott, most úszómedence*). Oravecz rendszeresen felveti ezekben az írásaiban az ember környezeti hatásának morális kérdéseit, a felelősség és a kötelesség kérdését is, és tematizálja általában az „ember" feladatait, de a konkrét személy, alkalmasint az „én" lehetőségeit is.

A magát a problémától talán távol érző olvasót pedig azzal vonja be és teszi érintetté, hogy saját személyes kockázatát hangsúlyozza. Például azzal, hogy minden itt említett kötetében világossá teszi, hogy ő az emlékeit veszti el a gyerekkor helyszíneinek megszűnésével vagy átalakulásával, az erdő irtásával, a rétek beépítésével, az állatok levadászásával, és ezáltal a gyökerei számolódnak fel: légüres térbe kerül – ezen keresztül pedig rá kell döbbennünk, hogy nekünk magunknak is van vesztenivalónk. Nem véletlen, hogy Oravecz gyakran nyúl egy-egy régi fényképhez, és aztán az azáltal felidézett emlékeket beszéli el. A fényképek az emlékezetnél élesebben őrzik a valaha volt személyeket és helyszíneket, de élesebben és fájóbban jelzik a változásokat és a veszteségeket is. Oravecz ugyanis elsősorban emlékezni szeretne, megfürödni a „messzeringó" gyerekkor világában, de az emlékekkel való természetes együttélést az elválasztottság, a külső erők állandó beavatkozása, illetve az általuk kikényszerített felejtés bántóan zavarja: „Én még élek, a mi házunk bennem még megvan, de azzal, hogy ugyanott felhúztak egy másikat, a helye megszűnt örökre" (*A ház helye*).

Beszédmódjával sokszor a témához igazodik: az elkopó, reménytelenül pusztuló, anyagiasodó világról csak kiürülő, szürke, minden költőiségtől mentes nyelven tud és hajlandó beszélni. Oravecz szigorúan ragaszkodik ehhez a felismeréséhez, és ez lendít túl az olyan szentenciózus, humor és irónia nélküli megoldásokon, mint amilyen például, még mindig az *Egy hegy...* című kötetből, *A mezőgazdálkodás vége* lezárása: „Ha nincsen földművelés, nincsen Szajla, de Magyarország sincsen." Ebből pedig az következik, hogy a kopárság és a természeti környezet pusztulása ellen már az irodalom sem nyújt menedéket, a magukra hagyott, elszegényedő és elnéptelenedő falvakat megmenteni nem lehet, már csak a nekrológjuk írható meg. Talán azért, mert a pusztítás is az emberhez kötődik, márpedig Oravecz világában minden rossz az embertől származik, ami viszont szép, az az érintetlen természet ajándéka: a naplemente, a madarak dala, a tücskök ciripelése, a dombok hullámzása, a levelek zöldje. És itt fontos hangsúlyozni azt is, hogy ő a természeti jelenségekről nem a romantikus irodalmi hagyomány kliséivel kíván beszélni, hanem prózában világos, egyszerű szerkezetű mondatok-

kal, pontos, de minden felesleges közbeékeléstől mentes fogalmazásmóddal, szociografikus érzékenységgel, a tudósító objektivitásával, mértéktartó terjedelemben, száraz, kifejezetten költőietlen nyelven – versben pedig vagy rímtelen, leíró, hosszú sorokban (*Halászóember*), vagy a haikuszerű tömör, rövid versek lényegre törő nyelvén (*A megfelelő nap*). Ehhez az Oravecz által egyébként sokat fordított keleti irodalom (például a japán zen költők, Ikkjú Szódzsun és Ryokan) és a hozzá tapadó magatartásminta jelent távoli fogódzót a pusztulás örvényében saját halálának közeledésére is ráismerő beszélőnek.

Mindez a nyugodt és független életért folytatott küzdelem kontextusában értelmeződik – hiszen Oravecz világában ez csakis a nagyvárostól távol, a természet közelében lenne megteremthető. A természet képzete azonban kulturálisan meghatározott része a gondolkodásunknak, nem valami magától értetődő fogalom. Amikor az irodalom a természet felé fordul, végső soron arra vállalkozik, hogy szavak segítségével ragadja meg a világnak ezt a részét, mely épp szótlansága miatt különül el az embertől. Oravecz pedig épp a haiku-tradíciót továbbépítve mondja, hogy a szövegekben megjelenő természeti környezet mindig több puszta háttérnél, ugyanolyan figyelmet érdemel, mint a szöveg bármely más építőeleme.

Az *Ondrok gödré*t „faluregény"-nek ígérték az előzményei, például a *Halászóember* kötet alcíme is, de végül legalább annyira lett család-, apa- és fejlődésregény, mint faluregény. Bennünket itt mégis az érdekel leginkább, mit mond ez a regény a természettel elválaszthatatlan közelségben élő parasztokról. Akárhogy is, a parasztság életéről a legtöbben csak Móricz vagy Jókai munkáiból, illetve a *Puszták népé*ből tudunk valamennyit, nem csoda, ha ez a tudásunk felületes, közhelyekre épülő. Oravecz részben ezekkel a közhelyekkel megy szembe, amikor saját vízióját regényesíti. Megnyerő a felkészültsége, mellyel a legapróbb részletekig leírja a XIX. századi falvakban élők hétköznapi életét, környezetét, eszközeit, gondjait. Jellemző, hogy a regénybeli alapítóatya, idősebb Árvai János egy alkalommal álmot lát, melyben a huszonegyedik század eleji, az álmodó számára elkeserítő képet mutató Szajla jelenik meg, miközben a regény alcíme egy „álom anyagára" céloz, mely talán azt jelzi, az elbeszélő a tizenkilencedik századi, természetközeli ősboldogságba vágyik vissza. Csakhogy a korábbi olvasmányaink és nagyszüleink történetei az Oravecz által ábrázoltnál keményebb, anyagiakban és érzelmekben is szegényesebb világról szólnak, habár a regény sem festi idillire ezt a bizony kiszolgáltatott, természeti csapásokkal, járványokkal és gyerekhalálokkal megkeserített életet. Fontos dilemma ez: a falu tűnik épp természetközelisége miatt az autentikus és nyugodt élet egyetlen lehetőségének, ráadásul a szövegek gyakran azt súgallják, régen minden jobb volt, mert az emberek a természettel és egymással is békében éltek, az állatok hűsége és a táj szépsége mindenért kárpótolt. De a regény is pontosan tudja, hogy a paraszti létből csak kifelé vezetett az út, hogy paraszttá lenni senki sem akart, gyakran még a parasztok gyerekei sem. A falu zárt közössége és az e zártság kölcsönözte biztonság, a hagyományok irányította élet, a megkövetelt rend és a kiszámíthatóság, illetve a természet közelsége tényleg ébreszthet némi nosztalgiát a falu iránt, de félek, ez csak a fűtött szoba kényelméből fogalmazható meg ilyen-

formán. Aki valaha is benne élt ebben a világban, nem vágyik vissza oda.

A regénybeli falu, István és Anna, vagyis a későbbi Steve és Anne szülőhelye tehát felülstilizált, idillikus hely – de végső soron nem szociográfiát, hanem regényt olvasunk. Ez pedig arra is ráirányíthatja a figyelmünket, hogy nemcsak a falu, hanem a táj is kulturális képződmény. Hiszen a tájat eleve irodalmi sémákon keresztül érzékeljük, a „táj" maga is a természet és a kultúra együtthatásának eredményeként fogható csak fel. Amikor a regényben vagy a verseiben Oravecz a szajlai tájról beszél, egy olyan képet vizionál, melyben fontos szerepet kap a természeti környezet és az épített világ összhangja, illetve a közöttük levő determinációs viszony. Ezért olyan fontos, hogy a hegy a falu szélén épült ház tornácáról, illetve a teraszáról látszik. Fontos, hogy a táj része a temető is, a templomtorony is, és sok más ember alkotta építmény. Egyáltalán: a falu belesimul a hegyek vonulatába, belefekszik a völgybe, része a tájnak, nem idegen tőle. A táj tehát, Christian Norberg-Schult szavaival, „strukturált és megtestesült értelem", de mindig kérdéses, hogy ezt az értelmet a szemlélő milyen asszociációkhoz köti. Az ember így is, úgy is beletartozik a tájba, de ennél többet is tesz: meghatározza és kölcsönös kapcsolatban van vele, azaz olyan az ember, amilyen a táj, amihez tartozik – és fordítva. A tájat belakó ember által végrehajtott változtatásoknak van humanizáló ereje is, és Oravecz erről is tud, amikor a falu épített értékeiről beszél, de tud a pusztító erejéről is, és ezt még többször emlegeti. Tulajdonképpen egyszerre van jelen nála ez a két szemlélet: a humanizált táj kapcsán az emberi beavatkozás alakformáló és átszellemítő erejéről beszél, az érintetlen, „vad" természetet csodálva viszont az isteni jelenlétet érzékeli, a tájban megtestesülő isteni harmóniát és szépséget.

A legutóbbi verseskötet, *A megfelelő nap* szinte teljes egészében a természet közelségének és csodálatának igézetében született, még a másik fontos szólam, az öregedés tapasztalata is természeti képekhez kapcsolódva lép be, mintha a költő nem is tudná máshogy kifejezni magát, csak azokon a dolgokon keresztül, amit természetnek nevezünk. A szajlai táj ebben a kötetben rendkívül vonzó, otthonos és biztonságos, az odatalálás és az ottlét teljesen magától értetődő. A boldogság ígéretét rejtő pillanatok minden esetben a kinthez kapcsolódnak, általában nagyon csendes, sokszor magányos történésekhez, sétákhoz, szemlélődő üldögéléshez, például a télen a ház körüli etetőkre gyűlő madarak megfigyeléséhez. Rengeteg emlékezetes, megragadó sort lehetne idézni a kötetből, melyek a természettel való találkozás felemelő helyzeteit írják meg, gyakran élesen rajzolt képekkel, máskor csak egy-egy érzékletes szóval vagy szókapcsolattal. De mindegyikben ott a harmónia vágya, a szépség iránti csodálat, illetve a természeti törvények megértéséért folyó küzdelem. Nagyon fontos esemény a mindenkori erdei séta, ami messze nem a lábak és a test tornáztatásáról szól, de nem is csak a szellem felfrissítéséről, hanem magáról a céltalan kóborlásról, ami kellő nyitottság mellett lehetőséget ad a testet és a lelket egyszerre megmozgató felfedezésekre: „Kezdem végre megérteni, / miért járta nagyanyám még hajlott korában is / mindennap az erdőt. / Már csak ott érezhette magát otthon az idegenné / vált világban" (*Erdő*). A kötetet meghatározó egy-két mondatos versek jelzik, hogy a séták során tapasztalt látványok és benyomások nem lehetnek

strukturáltak, azok csak önmagunkban, minden mástól függetlenül, pillanatnyiságukban ragadhatóak meg és élhetőek át. Legtöbbször nincsenek a versekben sem előzmények, sem következmények, nincs tanulság, nincs okoskodás, csak maga a természetivel való találkozás van, az újra és újra azonos intenzitással átélt élmény.

Az erdő mellett kitüntetett hely a kert is. A konkrét kert Oravecz Imre szajlai házához tartozik, ezt lakják be a versek, ennek szépségben és gazdagságában gyönyörködik a beszélő, ennek a változását látva filozofál, ennek otthonosságát átélve szembesül újra és újra a természet közelségének semmi máshoz nem hasonlítható tapasztalatával. Miközben kihasználja a „kert" metaforában rejlő gazdag lehetőségeket, utal annak furcsa kettősségére is: a kert a szabadság illúzióját adja, de közben mégis egy bekerített, zárt és viszonylag szűk területet jelent – kint és bent egyszerre. A rend, a csend, a mindig változó színek és fények adják a kertben és a kertből kinézve tapasztalt varázslat kereteit, de a megóvni vágyott, féltett táj leírásai és az egyszerűségükben is megkapó természeti képek mögül rendre előbukkannak a saját, nagyon is hétköznapi problémák, azok, amelyek a magánnyal, a pénztelenséggel vagy a korkülönbség miatt törékeny szerelemmel kapcsolatosak. Ahogy egy villanyfűrész hangja napokra elűzi az erdőből a csendet, ahogy egy illegális szemétkupac látványa és szaga megbontja a táj egyensúlyát, ugyanúgy törik meg a lélek harmóniáját a közelgő halállal kapcsolatos félelmek, a frusztrációk, a férjszerepből megszülető szorongások hullámai.

A télen a kerti etetőre járó madarak különösen fontos és szeretett lények. Érdekes, hogy többször is a halott anya alakja tűnik fel a madarakról beszélve: „A madaraskönyv csonttollúnak tudta, / de szerintem megint anyám lelke volt" (*Üzenet*), „Tegnap éjjel madár alakjában / hazalátogatott anyám lelke" (*Látogató*) – a rigók és a cinkék közelsége azt a boldogságot idézi fel, amit egykor az anya közelsége jelentett. A természetbe való visszatalálás, a rácsodálkozás képessége, a természeti szép keltette öröm tapasztalata tehát csak az anya szeretetének átéléséhez hasonlítható – és valami olyasmi, ami sehol máshol nem kapható meg, csak ott, a kertben ülve vagy az erdőben sétálva. De Oravecz Imre nem is bízza ezt az üzenetet a véletlenre, ennél konkrétabban és egyenesebben is megosztja az olvasóval: „sötétedés előtt tíz perccel, / hirtelen megszólal az ablak előtti berkenyén egy / feketerigó, / és bejelenti az estét – / ne feledd, / ilyen pillanatokért élsz" (*Emlékeztető*).

A tengerszem

Kifáradtál, kérdezte az apa, már egy ideje megállás nélkül kaptattak felfelé. Nem, mondta a kisfiú, mert egy kisfiú soha nem vallja be, hogy mennyire fáradt. Akkor mért álltál meg, kérdezte az apa. Nem gondoltam volna, mondta, s maga elé mutatott, hogy tó van a hegy tetején, azt hittem ott csak sziklák lehetnek. Néha tó is, mondta apaszerű hangsúllyal az apa. És milyen tiszta, mint a tenger, mondta a kisfiú. Mert ez nem egy egyszerű tó, mondta az apa, hanem a tenger szeme. A tenger szeme, képedt el a kisfiú. Igen. De hogy kerül ide? Régi történet. Elmondod? Hát persze, mondta az apa, és már bele is kezdett a mesébe.

Ez olyan régen történt, amikor nemhogy magyarok, de még görögök sem éltek. Amikor a tenger hatalmas úrnak vélte magát. Csapongott a medrében, öles hullámokat vert, aztán, ha épp úgy hozta kedve, elhajtotta a szelet, elég legyen, most azt akarom, hogy sima legyek. És sima lett, aztán akart szivárványt, meg hatalmas birodalmat a hasában, s ahogy akarta, lett.

Azt gondolta, nincs nála nagyobb ezen a földkerekségen, amikor egyszer épp hánykolódott a medrében, s kikukucskált a partra, lenézően persze, mert neki a part csak part, szinte semmi, amikor észrevette, hogy egy gyönyörű lány ott heverészik a homokban. Olyan szép volt, hogy még ilyen szépet soha nem látott. Még a sellők, a tenger tündérei sem voltak ilyen szépek.

Ez is kell nekem, mondta csapkodva a partot. Kell, s édeskés szavakkal környékezte meg a lányt. Gyere, kérlek, az egész birodalmam a tiéd lesz, ilyeneket mondott, de a lány nem tágított. Jobb nekem a parton, mondta. De tudod, mi van a hasamban, morogta a Tenger, sziklák, halak, vízi tündérek. Akkor sem, mondta a lány, megvan mindenem, mást már nem kérek. Ki vagy te, kérdezte a Tenger, nekem még soha senki nem mondta, hogy nem. Én vagyok a Föld Tündére. A Föld Tündére, ilyen is van, csodálkozott a Tenger, s hogy az is néz ki valahogy, sőt, az ő tündéreinél még szebb is. Hol élsz te, Föld Tündére. Hát nyilván a földön, mondta a tündér, méghozzá a legmagasabb hegyekben, aztán elnevette magát, s elindult a hegyekbe fölfelé. A Tengerkirály utána vetette volna magát, de visszaverődött a part menti szikláról.

Na, nem baj, mondta, majd a tengerfeneken át, s elkezdett ásni egy hatalmas tárnát, át a Föld túlfelére, hogy ott bukkan majd fel, ahol a tündér lakik, a hegyekben fent. Ment a tengerár, keresztül a földön, a vízhullám járatból járatba ömlött, mikor végül egy helyen előbukkant a földfelszínen a víznyelv, épp ott, ahol a hegytető volt, ahol a tündérlány élt.

Mi ez a zúgás, ijedt meg a lány, s elindult, hogy megkeresi a hang okát, s mikor a hegyteteji kert széléhez ért, meglátta a víztükröt. Egy tó, mondta, de keze még vizet nem ért, mikor a Tengerkirály elkapta a kezét, s rántotta magával lefelé.

Mondtam, hogy enyém leszel, hörgött, cipelte a lányt át a földkamrákon. Enyém, a Tengerkirály felesége leszel, nevetett, s a lány tényleg az övé lett. Ám nem volt ez

boldog házasság, hisz nem mindketten akarták. A lány újra és újra vágyta az otthonát, s mikor a király egyszer egy hatalmas vihar után elszunnyadt, megszökött a Tengerpalotából.

Hol van, kiabálta az épp ébredő király, de a lány már messze járt. A Tenger utána vetette magát, de a lány futott, ahová lépett, föld lett ott, sziget, amin megtört a Tenger hatalma, s végül újra ott lett a hegyen, ahová tartozott. A Tenger szeme többé nem látta, mert soha nem ment a tó közelébe. Tudta, hogy veszélyes, hogy újra magával ránthatja a Tenger.

És nem sír néha a tenger, hogy nem lett övé a tündér, kérdezte a kisfiú. De, mondta kicsit érzelgős hangon az apa, mintha ő maga lenne a tenger, néha köd borul a tóra és elered a könnye, befelé sír, csak a zúgó hang hallatszik. A könny átcsorog a Föld túloldalára, és akkor hatalmas hullámokat ver ott a tenger, hánykolódnak a hajók, azt hiszik a hajósok, hogy vihar, holott csak a tenger zokog a hegyek tetején.

A HAVASIGYOPÁR

Hogyhogy ott már csak kövek vannak, kérdezte a kisfiú, amikor hirtelen megritkult a növényzet, s előtűntek a sziklás hegyoldalak.

Ott a Télkirály birodalmának határa, mondta az apa. Odáig garázdálkodhat Növénypusztító Fagyherceg, a Télkirály fia.

Télkirály? Van olyan, kérdezte elcsodálkozva a kisfiú. Hát persze, örökké küzdenek Tavaszfejedelemmel, hogy másutt legyen a határ, de a határ nem változik, s a növények nem mernek megtelepedni a határon túli világban. És akkor az ott micsoda, mutatott a kisfiú egy kis növénykére. Az nem kő.

Igen, helyesebben, akartam mondani, mondta az apa, de megint közbeszóltál. Egy kivételével. Az hogy lehet, kérdezte a kisfiú?

Nem túl rövid ez a történet, mondta az apa, de ha akarod, elmesélem. Hát persze, mondta a kisfiú, a mesét mindig akarom.

Hát az úgy volt, fogott bele az apa, hogy épp nyerésre állt éves csatájában a Tavaszfejedelem, amikor a Télkirály lánya kikukkantott a télpalota ablakából.

Micsoda szépségek vannak ott a völgyben, álmélkodott, tele az egész földtakaró gyönyörű színekkel. Mik azok, édesapám, kérdezte a Télkirályt.

Azok, kislányom, az én legnagyobb ellenségem győzelmi jelvényei, a virágok.

A virágok ennyire szépek, sóhajtott fel a lány. Nekünk akkor mért nincsenek, mért csak kövek, kövek hátán, meg a hó. Annyira unalmas így élni.

A virágok nem a mieink, a virágok a Tavasz birodalmához tartoznak.

De én annyira szeretném, ha az én kertemben is lennének, és megszagolhatnám őket, biztosan finom illatuk van, nem olyanok, mint a jég, a jégnek meg a kőnek nincs szaga.

De van, hidegségszaga van, mondta a Télkirály, s hosszas beszédbe fogott arról, hogy mennyire nem szabad szeretnünk az ellenségünket, s hogy mennyire szép jeges

tájak vannak az ő birodalmában, külön kitért a jégvirágokra, a hópelyhek szépségére és a jégcsapokra, amelyek ugyan szagtalanok és színtelenek, de hát mégiscsak különlegesek.

Jégvirág, hópehely, ez nevetséges, apu, de tényleg, ezek nem igazi virágok, mondta a Télhercegnő, én igazit akarok.

Nem lehet, punktum, zárta le a vitát az apa, ahogyan minden apa szokott beszélni, amikor már nincs érve arra, hogy miért is nem enged valamit a gyerekének.

A Télhercegnő ott duzzogott a palotában, de az apa hajthatatlan volt. Azám, de ott fülelt a Tavaszfejedelem hírnöke, akit a Tavasz-ügynökség küldött, hogy kifigyelje az ellenséges hadmozdulatokat. Na, az rohant a hírrel a Tavaszfejedelemhez, hogy aki virágot ad a Hercegnőnek, az megszerzi a Télbirodalmat. A Fejedelem megkérdezte, hogy milyen az a Hercegnő. Hát, mint a Hercegnők általában, mondta a hírnök, kényeskedő, kötekedő, követelőző, meg ilyesmi. De szép? Azt nem néztem, mondta a hírnök, az nem volt dolgom. Nézd meg magad, ha annyira érdekel.

Akkor a Tavaszfejedelem elindult, hogy bekukucskál a Télpalota ablakán. S mit látott ott, na, mit? Mit, kérdezte a kisfiú. Hát, egy gyönyörű lányt. Olyan szépet, hogy szebbet, mint a virágok, egy gyönyörű lányt, aki virágokat akart. Tavaszfejedelemnek nem kellett immáron többet a Télbirodalom, csak a Télhercegnő. Elrohant a virágokhoz. Az a helyzet, mondta, hogy néhányótoknak át kéne költözni a Télbirodalomba, mert… Ne is mondd, miért, mert mi nem fogunk, mondták a virágok. Hogy lekaszaboljon a Fagyherceg, azt már nem.

A Tavaszfejedelem búskomor lett. Gyötörte a szerelem, hevert ott a virágok között, és semmi nem tette boldoggá, se szín, se illat, mikor az egyik kis virág odasúgta neki: Én átköltözök, ha akarod, leszek a Hercegnő virágoskertje. Nem félsz a fagyhaláltól, kérdezte a Fejedelem, olyan kis vékonyka vagy, alig van ruhád. Nem, mondta a virág, és elpirult, mert titokban ő is szerelmes volt a Tavaszfejedelembe. És bármit megtennék érted, mondta, nem élnék, ha te nem lennél, ha nem hoznál napsugarat télvégén.

A Tavaszfejedelem hangulata azonnyomban megváltozott, majd kicsattant az örömtől, persze nem vette észre a virág szerelmét, csak a maga érzéseire figyelt. Akkor végre boldog leszek, de mi lesz, ha megfagysz, akkor minden olyan lesz, mint régen. Varrj nekem kis kabátot, mondta a virág, ami megvéd a fagytól. Nagyon jó ötlet, csettintett a Tavaszfejedelem, s máris varratott a szolgáival egy kabátot, azt ráadta a virágra, és rögvest útnak indította.

Így lett végül a Télhercegnőnek virágoskertje, amiért a hercegnő minden évben egyszer, ahogyan jönnek a márciusi napok, rámosolyog a Tavaszfejedelemre. Az meg boldogságában még szebben hímezi ki a mezőt, s a havasigyopár mellé még küld más növényeket is.

Vége, kérdezte a kisfiú. Igen, mondta az apa. Ez elég unalmas volt, mondta a kisfiú, semmi kaland, csak ez a virágügy. Néha kellenek ilyen mesék is, mondta az apa. Mért, kérdezte a kisfiú. Hogy tudjuk, melyik az igazán izgalmas mese.

CIPRIÁN, A REPÜLŐ BARÁT

Mi az a házszerű ott folyó mellett, kérdezte a kisfiú, és egy romra mutatott. A Vöröskolostor romjai, mondta az apa. Te mindent tudsz, kérdezte a gyerek. Nem, vagy tulajdonképpen igen. Egyszer én is tudok majd mindent? Igen. Mikor, kérdezte a gyerek, majd, ha neked is lesz kisfiad vagy kislányod. Ja, az akkor olyan, mintha soha. De mit mondtál, mi az a romos ház ott? A Vöröskolostor, ismételte meg az apa. Odacipelték azt a sok követ, kérdezte a kisfiú. Oda. Én ezt a kis hátizsákot is alig bírom, morgolódott a kisfiú. Régen biztos erősebbek voltak az emberek. Nem, mondta az apa, csak több idejük volt. Meg ott akartak élni, mert hittek valamiben. Miben? Hogyha távol élnek a világtól, magyarázta az apa, közelebb lesznek Istenhez. És közelebb lettek? Nem, mondta az apa, sehol sincs közelebb, se messzebb. De ott a kolostor magányában szédítő gondolatok szállták meg az embereket. Milyenek azok a szédítő gondolatok, mint a körhinta? Tulajdonképpen igen, csak nem te pörögsz rajtuk, hanem ők pörögnek benned. Az izgalmas lehet, ingyen vidámpark. Úgy mesélik, fogott bele a történetbe az apa, hogy sokszáz éve élt ott egy barát, Ciprián nevű. Az egész vidéken elterjedt szépségének és okosságának a híre. De ő mégsem szívesen ment emberek közé. Bezárkózott egy cellába, s hatalmas könyveket tanulmányozott, amelyekről úgy hírlett, bele vannak írva a világ titkai, persze titkosírással, hogy bárki ne tudja elolvasni.

És ő el tudta olvasni, szólt közbe a kisfiú.

Azt mondják, el, mondta az apa. Megfejtette a jeleket, s mindent tudott, még olyanokat is, amiket ember nem tudhatott. Csak ült ott, olvasott, írt és aztán számolt. Hatalmas lapokra rótta tintával a számokat. Aztán egyszercsak előjött, vaksin tapogatózva, teljesen elszokott már a napfénytől, beesett arccal. Nem szólt semmit, csak munkába fogott. Ágakból és rongyokból furcsa szerkezetet ácsolt, mintha szárnyak lettek volna. A többi barát csak leskelődött, ámuldozott. Nézegették, miben mesterkedik, összesúgtak. Mit csinálsz, kérdezte végül az egyik társa. Repülni fogok, mondta Ciprián. Repülni, röhögtek a barátok, repülni az ember nem tud, csak a madarak. Meg én, mondta határozottan a barát. Megbolondult, mondogatták a többi barátok, s összenevettek a háta mögött, de ez Cipriánt egyáltalán nem érdekelte, csak dolgozott rendületlen. Elérkezett végül az a reggel, amikor kedvező volt a széljárás, s a szárnyak is elkészültek, és akkor Ciprián magára kötötte a szárnyakat, kiállt a kolostor legmagasabb szegletére és elrugaszkodott. A barátok csak ámultak, mert Ciprián csak repült, repült át az égen, s nem zuhant, ahogy képzelték korábban, a mélybe. Nézték egy darabig, egyre kisebb lett, s végül a szemük elől veszett.

Mi lett vele, kérdezte a kisfiú.

Többé senki nem látta, mondta az apa. Valaki azt mondja, leszállt a Zöld-tó partján, mert ott lakott egy gyönyörű lány, és vele élte tovább az életét, mint juhászlegény. Mások azt mondják, villám csapott bele, így büntette meg az Isten, hogy olyat akart, amit embernek nem lehet. Van, aki azt mondja, az ördög adta neki a repülés tudományát, s ettől fogva az ördög famulusa lett, s azóta együtt kísértik az embereket. De sokan úgy hiszik, egy lett azok közül, akik őrzik a hegyeket, hogy ne tegye tönkre őket a minden rosszra képes ember.

És melyik mese igaz, kérdezte a kisfiú.

Mindegyik, mondta az apa.

De mi volt valójában, kérdezett tovább a kisfiú.

Ami valójában történt, mondta az apa, tulajdonképpen unalmas. Egy barát, aki kereste az aranycsinálás módját, megpróbált rájönni a repülés titkára, de nem sikerült, aztán meghalt, mint mindenki. Ha nem volnának mesék, ha nem álmodnának történeteket az emberek, minden olyan földhözragadt lenne, mint a kő. Senki nem emelkedne fel, senki nem szárnyalhatna, még a gondolat sem.

A MAGÁNYOS HEGY (KRIVÁN)

Milyen óriási hegy, csodálkozott el a kisfiú, amikor feltűnt előttük a Kriván. Az egyik legnagyobb, mondta az apa. Megmásszuk, kérdezte lelkesen a kisfiú. Majd ha nagyobb leszel, hangzott a normatív válasz. A felnőttek mindig ezzel jönnek, morgolódott a kisfiú, hogy majd ha nagyobb leszek, majd ha nagyobb leszek. Talán attól kisebb lesz a hegy? Nem, csak te leszel nagyobb hozzá, mondta az apa. És mit számít az a fél méter ahhoz az óriási mérethez. Pont semmit. Hallgass rám, mondta az apa, ez a legfontosabb. A hegyek között mindig hallgatni kell a vezetőre. Nem azért, mert a vezető az egy apu vagy egy anyu, hanem mert ő ismeri a helyet, s ő tudja, hogy mit szabad és mit lehet. Látod, milyen meredekek a falai, és hogy mennyire magányosan áll? A hegyek is tudnak egyedül lenni, csodálkozott el a kisfiú. Hát igen! Valaha, nagyon régen, fogott a mesébe az apa, amikor még hegyek nem voltak, csak föld, meg csillagok az égen, a föld úgy hullámzott, mint a tenger. Hol itt, hol ott dudorodott egy hullámhát, puha volt minden, mint a sár, mint egy puha ágy behorpadt volna, ha valaki rajta jár. Puha és forró volt, a rálépőnek égette volna a talpát. Aztán megrepedt egy dombja a hullámnak, s a repedésből hegy bújt elő itt is, ott is, mindenfelé. Hegylányok és hegyfiúk.

Hogy lányok és fiúk, ezt nem lehet elhinni, szólt közbe a kisfiú.

Pedig így volt. Mert akkor a hegyek úgy éltek, mint az emberek, hol az egyik, hol a másik például szerelmes lett. Egymáshoz bújtak, összevesztek. Az összes hegylány közül épp a Kriván volt a legszebb. Minden hegyfiú őt akarta, udvaroltak neki, becézgették, a közelébe mentek.

Miért, tudtak járni, kérdezte a kisfiú.

Hát persze, mondta az apa, akkor még nem volt az, hogy itt a helyem, s innét egy tapodtat sem. Odamentek és kérlelték a Krivánlányt, hogy lehetek az a hegy, aki az öledbe fekszik, aki a lábadhoz, a térdedhez, az arcodhoz bújik? Te? – képedt el a Kriván –, hát hogy képzeled, milyen töpszli vagy, neked meg milyen varacskos a képed, néztél már tükörbe? Te hozzám képest egy szörnyeteg vagy! Jött a másik, könyörgött, de a Kriván ráförmedt: Takarodj innen, rondaság. Ha én belenézek a tengerszembe, nem téged látlak magam mellett. Végül a Tátracsúcs is próbára indult. Ő volt a legszebb hegyfiú a hegyfiúk között. Délceg volt, igazi tátrai vitéz. De hiába

kedveskedett, hozott ajándékot, a Kriván őt is elzavarta, a Tátracsúcs sem volt az a hegy, akit a tengerszemben maga mellett látott, mert valójában olyan hegy a Tátrában nem volt, s talán nem volt máshol sem. Mikor a legdélcegebb hegyfiú is el lett zavarva, mindenki lemondott a Krivánról. Többé nem érkezett udvarló, ha szóba került a hegyfiúk között, már csak legyintettek, annak a beképzelt majomnak senki nem jó. S ha valakit mégis elfogadna, ki tudja, mit követelne tőle egy életen át, reggeltől estig csak azzal foglalkozhatnánk, hogy kielégítsük minden kívánságát. A Krivánlány végül egyedül maradt. Várakozott az újabb kérőkre, de újabb kérő nem jött. Nézegette magát a tengerszemben, aztán már nem volt kedve. Megráncosodott, megvastagodott. S hiába kente magát harmattal, a ráncok már nem tűntek el, ahogyan a fölös kilók is maradtak. Ott maradt egyedül, nem maradt mellette senki, akire megöregedve rágörnyedhetett volna.

A nagymama is ilyen, mondta a kisfiú. De a nagymama nincs egyedül, mondta az apa. Dehogynem, mióta a nagypapa nincsen. De ott vagy neki te. Mit is szokott mondani: Kicsi kincsem, és megsimogat, amikor ott vagy. De csak néha vagyok ott, s amikor nem vagyok ott, egyedül van. Nem, mondta az apa, mert amikor nem vagy ott, arra gondol, majd ott leszel, és megsimogathat.

INERS FIRST LIFE – Scroll Master webterápiás eszköz, 2012

Varga Imre

álomcsúcsról

Fertelmes képrajzás.
Lavina. Jég-zajlás.
Csúszás a semmibe.
Zuhanás a mélybe.
Poklunk gleccs
erébe.
Reccsen a csontom.
Fehér, jeges kín,
ha kimondom.
Hol hagytam az erősségem,
hol szepeg most gyöngeségem?
(Ha nem ragrímekkel mérem.)
Zuhanok. Hullok.
Nem sorról sorra,
s nem szintjeimet ostromolva.
Követ lélegzetem a mélyig,
ahol az elgondolhatón túli érik.
Talán halálban,
talán az örök hóban. Vagy: boldog
tavaszban –
egy-létbe omlón, olvadóan.

RUMI TÁNCOL

Kivel most táncolok?
Kiből imbolyogtat?
A neve? Nevet, és
nevetés, bolondság,
sírással-boldogság
örvénye forogtat.
Nevemtől nevetve
elsodor; zokogtat.
Őbenne, belőle,
olvadok; tüzében
jégember elolvadt.
Parazsán mezítláb
fabábu loboghat.
Az idő dobogtat;
örvénylő láng forgat.
Kivel a *táncolok*;
kicsoda, ha mozgat?
Zene a fapadlóm,
falak imbolyognak.
Hold alatt dobogok,
szelével bevonzhat.
Pergő égbolt vagyok –
keringve a mondat.

Mellkasban a tér

Rogernek, a Nyúlnak

egy szobát akarunk
berendezni a bordák falai mögött
ami feltölti egzisztenciánkat
mert már lelaktuk az előzőt
nekünk függöny és kanapé
helyett csúszásgátló remegéseink
vannak a hasfalunkon
még akkor is ha a jobbpitvart
ostromolja a lelkiismeret
de ami mellékes
az nem is volt

mély a mellkasunk
mint egy fiók
ahol puha gondolatok
ülnek a kulcslyuk előtt

látni akarom magam
a lecsukott szemhéjad alatt
hogy ismét meghasadjak
derékszögben

legyen a szívizom
körbepólyálva
amit bármelyik belső
padra lerakhatunk
és ha mégis remegni kezd
ki kell találnunk
melyikünk a te és az Én

Karaffa Gyula

MAHOLNAP

(Hajnóczy Péter után szabadon)

miután felesége kinyitotta a spalettákat
dolgozni ment várták őt
az okostáblák meg a buta gyerekek
felkelt megigazította a lucskos ágyneműt

utálta a saját szagát kinézett az ablakon
a szomszéd is megkezdte a napot
bement a fürdőszobába a wc-n hp-t olvasott
mintha csak ő írta volna le a sorokat

kitörölte emlékezetéből a nehéz napokat
bár minden napja nehéznek bizonyult
manapság a tükörbe sem nézett
csak miután arcát hónalját langyos vízzel

megmosta a fogát lesikálta köpött
egyet orrát a kagylóba fújta
és leöblítette a slejmmel együtt a fogkrémet
is a repedezett zománcról ahogy

az életéről is megpróbálta letörölni
naponta a fölösleges sallangokkal együtt
a mindent elpusztító látomásait is
a hosszú élet titka ne gondolkozz

gondolta ma talán minden más lesz
megy és elkezdi a munkát ahogy kell
nem néz félre nem eszik csak ha
bejött egy-két órai meló után

nem lazsál fogadta nem olvas dolgozik
kimegy indul teszi a dolgát cipőbe bújt
megint a szobában találta magát
olvasni kezdte hp-t majd a konyhában

befalt három tojásból rántottát meg
egy jó darab szalonnát kenyérrel pedig
még nem is csinált semmi hasznosat és
megfogadta nem fogadkozik soha többé

INERS First Life webterápiás eszközök
Scroll Master, Zoom Glove, Webtrainer, Torrent
Felhasználói prototípus, teszt, Ludwig Múzeum, Budapest, 2012

VIII.
A letaposott fű

A letaposott
fű
mutatja,
hol
hágtunk,
mint
az állatok.

Ahol nedves
a
fű,
ott találtalak
meg.

Otthagytalak,
otthagyhattalak,
nem tudtam
mást tenni,
még nem álltam
készen,
a Nap
pedig
jött,
csak
jött
közelebb és
közelebb,
kaszált a
réteken.

Látott
minket.

X.
A tévében

A tévében
kásás a kép.

Szakadozik a
hangod.

Az öledbe
ugrik a
macska, és
elsuhan
valaki az
ajtó előtt.

Kinézek.

Te vagy az.

Nem kérdezem,
állítom, pedig
láttam, ahogy
az öledbe
ugrott a
macska,
a talpa
vizes volt,
nyomot
hagyott
a ruhádon.

Látom rajtad,
hogy riadt
vagy.

Látom rajtad,
hogy nem
lepődöm meg.

Behívlak,
gyere beljebb.

A tévében
kásás a kép,
a macska
felugrik a
tetejére,
téged mutatnak.

Poznań, 2013. 10. 20.

HER – az izlandi hadsereg, 2002
Az izlandi tengerészet „Plankton" hajóosztályú tengeri egysége
Manifest 4, Frankfurt am Main, 2002

Μουσαι
(muszáj)

Nyár van,
elkéstem az
évszakokkal;
feketék a körmeim
és borostyánsárgák
a szemeim,
mint a hulló
levelek, mint
egy sárga láng,
megvilágítom az
éjszakát
és fekete körmeim,
és arra a nőre
gondolok, arra
a nőre gondolok,
aki halott apja
házában lakik,
fent a hegyekben.

Arra gondolok,
ahogy elégett,
mint egy száraz,
borostyánsárga
levél,
borostyánsárga
szemeim,
mint egy sárga
láng.

Istenem, mennyire
meg akart halni,
elégni, mint sárga
láng az éjszakában,
ellobbanni, sárga
láng a gázlámpában,
ott fenn, a hegyekben,
a házban, balra, a falra
akasztva, ahol az
apja hagyta.

2014. 9. 22.

Ὑπερίων
(vonatablak)

Növényi szenvedély őrölt
magjainak szaga szökik
el a talpfák fényén,
s te ott rajzolsz,
in the patch of sun,
napnyi foltot árnyékomra,
s megtalálom magam
hazugságomban –
egy kis pohár rumom
maradt, talán már csak
megbirkózom vele.

S mindenki mondta:
gyönyörű az a hely,
napnyi folt az
árnyékban,
in the patch of sun,
látom engem rajzoló
kezed kezem
árnyékában –
megbújok bőröm alatt,
elvonul egy felhő
egy nap alatt.

S te bolond lennél
azt köszönni, viszlát,
látod kezem
árnyékának nyomát
napsütötte arcodon,
s minden rovás
ugyanaz a város,
szép és kegyetlen,
mint az ihlet és a
múzsák, s én,
Hyperion,
a szakadékba
feledkezem, majd
kimászok, amint
napsütötte arcod
megvilágítja
árnyékom –
oh, én Hyperion.

Elvonul arcom
fellege s az utak
fémes színét
megvilágítja,
ahogy növényi
szenvedély kúszik
fel a talpfák párjaira,
in the patch of sun,
napfoltnyi árnyékban
megtalálom magam
hazugságomban.

S te arcomhoz
nyomod
napsütötte
arcod, melyre
én vonok
árnyékot, én,
bukott Hyperion.

2014. 09. 24.

καυστικά
(görbe)

Az ércszínű égen
bámulom testem
mély gödrét,
alján magamat,
ahogy hátamon
kaparom a
hegeket, s a fel-
nyíló sebekben
az ércszínű ég
bámul rám
a gödör alján, néz,
ahogy hátamon
kaparom a
hegeket, s a fel-
nyíló sebekben
az ércszínű eget
bámulom, testem
mély gödrét,
alján magamat,
ahogy hátamon
kaparom a
hegeket, s a fel-
nyíló sebek soha
be nem hegednek,
mert az ércszínű ég
bámul rád belőlük,
hogy kapard el, és
nem hegedhet be.

Sötét lenne,
nagyon sötét.

2014. 11. 21.

Éjszakai táj holdvilággal

(Csontváry-Kosztka)

Az öreg hölgyek pompázatos lilája
(ezernyi kicsi lili belefagyva a delejes
sugárzásba) beborít mindent. Ám ideges
sziporkák közt sem félnek a hölgyek, vonulnak
tovább kihúzott derékkal, parádésan, nyugodtan.
Pedig milyen éles a fény az ablakokban!
A vesztőhely vagy az utolsó óra felesleges,
már-már ordenáré ragyogása. Odaérnek-e egyszer?
És addig mi veszik el? Az út, a ciprusok? A lila szín
dicsőséges rettegése? Vagy mi veszünk el a képen,
szépen, lassan a visszafelé tartó, halálos jelenben?

Lili, ne maradj el! Gyere, szedd a lábad! siess!

Ádám, Éva, minden

Igen, tudjuk,
megismerték egymást –
szeretkeztek. No de hogy hívták
a gödölyét, amit Ádám először
leterített? Mi volt előbb? A mardosó
éhség vagy a kíváncsiság? De hogy kívánhatná
a húst, aki nem ismeri? Hogy akarhatná
a kínlódás extázisát? A mindentudó fák alatt
megroppanó gerinc hangját?
Vártak egy kicsit.
Hogy talán mégis…
csak játszik velük… Utána feláll,
méltatlankodva béget, és az illatosan szűz
füvön játékosan megint végighemperedik.
Várták, hogy a víz majd megromlik,
az éjszaka megkeseredik…
De se egy rebbenés
se egy árnyék
semmi
semmi

Potozky László

ÉLES
(RÉSZLET)

Le kell tennem, nincs időm beszélni, mordult rám Katje, amikor délután végre sikerült megébrednem és nagy nyöszörögve felhívtam, *ma légy valaki másnak másnapos, jó?* Rojálnál volt ebédelni, most pedig rohannia kellett a reptérre, megint várta egy tizennégy órás műszak meg a kollégák meg a turbulenciák meg a ki-kihunyó fedélzeti fények. Kimentem pisilni, s miközben lepörögtek a fejemben a tegnap éjszaka emlékei, még durvábban megbolydult a gyomrom: jó időbe telt, míg rájöttem, nem egyedül a másnaposság, hanem valami egészen más is kavarja odabent az üledéket, az a sunyi, önsajnáltató nosztalgia, ami képes makulátlan szentekké retusálni az exeket és elhitetni veled, az, aki már csak volt, együtt töltött éveitek alatt egyetlen egyszer se taposott beléd, egyetlen egyszer se mocskolódott be, egy félszóval se hazudott soha, igen, ő volt az, aki, ha nem is túlságosan, de valamennyire azért mégis emberszámba vett téged, nem fonnyasztott el teljesen. Megmostam az arcom, egy pillanatra megéreztem Balerina kézkrémjének az illatát, aztán leültem a vécére, és összegörnyedtem. Lélegezni is alig bírtam, a végtagjaim versenyt fájtak a beleimmel meg a májammal, de a fejem már nem hasogatott annyira, szinte csönd lett odabent, néma légtér.

Járkálni indultam, legalábbis azt mondtam magamnak, hogy rám fér egy kiadós gyaloglás a szocreál háztömbök között, mindenképp érdemes megsétáltatni egy ilyen brutális macskajajt a felázott vakolat szagában, jó megmutatni neki a garázsok tövében barnálló kolbászokat. Úgy tettem, mintha nem érdekelne, merre megyek, mintha nem látnék ki az egymás után elpirított pattintós cigik füstje mögül, mintha nem venném észre, hogy bármerre is vagyok, addig térülök-fordulok az utcasarkokon, amíg ismét az uszoda felé nem veszem az irányt. Közel menni hozzá viszont nem mertem, valahányszor feltűntek a távolban vízcseppeket formázó óriás ablakai, mindig visszafordultam a park, a jégpálya vagy a vasúti aluljáró felé, és támolyogtam tovább az alkonyatban. A fák alól tavalyi avart söpört ki a szél, az autók fényszórói vértelenül hunyorogtak, meredten figyeltem a járdán a repedéseket, számoltam őket, aztán a gyönge nappal végére nemcsak a várost körbeölelő dombok s a hátukat borító erdők feketedtek bele az égbe, de nekem is sikerült elégszer eljátszanom, hogy nem nézem, hol járok. Egyre kisebb köröket írtam le, már hallottam a páraelszívók meg a klímaberendezések morgását, majd nemsokára a víz locsogását és a belecsapódó testek csobbanásait is, míg végül egy utolsó szűk hurok után ott álltam az uszoda bejárata előtt. A csempével borított, steril térben felszabadultan nyüzsögtek az emberek, olyan vidámak voltak és idegenek, hogy amikor elrugaszkodtak az ugródeszkáról, egy pillanatra mintha mozdulatlanul lebegtek volna a levegőben – mellkasukhoz szorított térddel, magzatpózban levitáltak, nem tartoztunk ugyanahhoz a fajhoz. Elfordultam és felpillantottam az égre, a sötétség addigra az utolsó kondenzcsíkokat is leradírozta róla, helyükre hasas felhők torlódtak, egyedül azok látszottak valamennyire, más semmi.

Átmentem az uszoda parkolóján, be a szemben levő négyemeletesek közé, kivilágítatlanul, összevissza kanyarogtak a betonsétányok, de nem tudtam volna eltévedni. Időközben szemerkélni kezdett az eső, pár csepp után gyorsan erőre kapott, és javában zuhogott, mire elértem a lépcsőház bejáratáig. A kaputelefon előtt megálltam, többször végigolvastam a névjegyzéket, akárha először járnék itt, pedig tízes lakrész, nulla-egy-nulla, három rövid pittyenés, ennyi az egész. A gombokhoz nyúlni viszont nem mertem, minden pillanatban belecsapott az agyamba egy újabb és újabb „mivanha", idegesen toporogtam, el akartam jönni és mégse, aztán végre rászántam magam és beütöttem a kódot, majd még egyszer és még egyszer, mert mindháromszor rögtön utána kiikszeltem. Hirtelen sietős léptek koppantak a közelben és kabátsuhogás hallatszott, valakik jöttek, elrohantam, csak a szemétkonténerek mellől néztem vissza: hárman ácsorogtak a bejárat födémje alatt, beszélgettek és várták, hogy elálljon az eső, szóba se jöhetett, hogy visszamenjek a kaputelefon elé vacillálni.

Az év legelső zápora volt ez, és nem úgy nézett ki, hogy csendesedni akarna, úgy ázott a város, mintha az isten az összes bűnét itt akarná tisztára mosni. Felhajtottam a dzsekim gallérját, hogy ne csorogjon a nyakamba a víz, megkerültem a tömbházat, a másodikon ugyanazok az üvegfestékkel mázolt, gyerekes virágok és nonfiguratív minták borították az ablakot, a függöny is a régi volt; az éjjeli lámpa narancssárgára festette az ismerős szoba falait, árnyék moccant rajtuk, elővettem a telefonom. A számát még évekkel ezelőtt, a fertőzőn kitöröltem, elfelejteni viszont sose felejtettem el, beírtam fejből, megnyomtam a zöldet. Alighogy kicsengett, az árnyék megtorpant a falon, pár másodpercig nem mozdult, aztán lehajolt és felvette. Balerina hallója abszolút nem volt annyira meglepett, mint amilyennek elképzeltem, *látom, még mindig nem törölted le a rajzokat az ablakról,* mondtam, mire ő félrerántotta a függönyt, *te vagy az ott lent? Nem,* mondtam, és kiléptem a látóteréből, *hová mész?* kérdezte. *Sétálni. Ebben az esőben? Mért, van másik is?*

Kifelé indultam a tömbházak közül, jött le a víz a magasból, csorgott rám, átjárt, egy idő után nem is dideregtem tőle többé. *Nem fogsz megázni?* kérdezte Balerina, *most már nem,* mondtam. Legalább öt éve nem beszéltünk, én a tócsákat kerülgettem és áztam, ő a meleg szobában ücsörgött az ágyon a micimackós párnájával, sose fog felnőni, gondoltam, egyeseket nagyon szeretnek az égiek. *Na és a mesteri hol lesz?* kérdeztem, *Skócia,* mondta, *Edinburgh, veled minden okés? Aha,* és egy tömény óra alatt rázúdítottam mindent, amit a szakításunk óta belém írtak az évek, a női nem elleni bosszúhadjáratot, Mézgát meg Basszert, Katjet és a csibéket és a jelenünket, Rojált és a repülést, a végén meg azt, hogy valójában hiába sírok a sok szar miatt, mert az utolsó rögig én lapátoltam magamra az egészet, most pedig arra várok, hogy levet eresszen, a többi meg majd elválik, sikerül-e vajon kievickélni belőle, vagy félúton valahol szépen belenyuvadok? *De te amúgy jól vagy, nem?* kérdeztem Balerinától, mire ő is belekezdett, hogy jaja, pláne mióta sokévnyi hercehurca után végre szétmentek a szülei, és olyan komolyan vették a dolgot, hogy nemcsak rajta meg a nővérén osztoztak meg, hanem a négyszobás lakásukat is kettévágták középen egy fallal, tisztára hidegháborús Berlin, annyi különbséggel, hogy náluk még minimális átjárás sincs a két zóna között, szóval most, ha nagy ritkán hazajön az egyetemről, az anyja meg a nővére a tőszomszédja, vagyis senki, mert mindketten a kórházban vannak, a nővére frissen végezte az orvosit, szakosodik, és osztályról osztályra szökken aszerint, hogy

hol van épp a muter, hogy az endokrinológiára, az ortopédiára vagy a kardiológiára ráncigálta-e be legutóbb a hipochondria. *Szar ügy*, mondtam, *tényleg az, inkább a halál, mint a kórház, én csak tudom, nekem elhiheted.* Balerina nem felelt, mélyen hallgatott a vonal túloldalán, és én se szólaltam meg, hagytam, hadd jusson eszébe, mivel volt ő elfoglalva, amíg én sarkamban az érettségivel, húgysárga bőrrel és szemfehérjével cukrot szórtam a fertőző osztály hangyáinak a padlóra, hátha úgy nem akarnának annyira feljönni az ágyba, és az orromba költözni. *Hol vagy?* törte meg aztán a csendet, *az esőben,* feleltem, *te? Én a szobámban,* mondta. *És apád? Apámnak dolga van, mindig dolga van, ezért váltak el.*

INERS Passive Working Devices
Forest Master – a fűrészpad, plakát, 2012

Több kilométernyit mászkáltam így, de ekkorra már ismét az uszodánál jártam. Sűrűn gőzölögtek a parkoló görbe hátú utcalámpái, átvágtam a kocsisorok közti sávon, majd a sétányokon is. Balerina ablakán kívül egy se világított a szürkévé ázott betontömbben, a fény halvány négyszöget rajzolt a járdára, beleálltam. Onnan lentről is jól látszott a belső párkányra állított szobanövény, apró, húsos levelei olajosan csillogtak, *az az a gumifa, amit tőlem kaptál?* kérdeztem. Odaugrott az ablakhoz, *te vagy az ott lent? Én,* feleltem. Öblösen hörgött az ereszek torka, letettem a telefont, Balerina kinyitotta az ablakot, *nulla-egy-nulla,* mondta. *Tudom,* mondtam.

–

Egy autó fénycsóvája sepert végig a szobán, arra riadtam. Keskenynek és kényelmetlennek tűnt az ágy, pedig egyikünk se nőtt, amióta utoljára együtt voltunk benne. Behunytam a szemem, hogy ne lássam, visszatartottam a lélegzetem, hogy ne érezzem az illatát, ennyire közelről a távolság már túlságosan elviselhetetlen volt – megpróbáltam nem gondolni mindarra, ami azóta történt, hogy beütöttem a kódot a kaputelefonba és nem ikszeltem ki. Kicsengés, zárkattanás, fel a lépcsőn, még meg lehetne fordulni, de nem lehet, utoljára érettségi előtt voltam itt. Ugyanaz az ajtó, ugyanaz az előszoba, ugyanazok a szeplők az orron, ugyanazok a vékony, babakörmű ujjak, fürdőlepedőt szorongatnak, zavart toporgás, *csuromvíz vagy, vedd le a cuccaid.* Lucskos, nyákos rongydarabok, lehámozom magamról és a földre dobom őket, Balerina rám teríti a törölközőt, összefogja a hátamon, nem engedi el, nem ereszt. *Azért szánalmasak vagyunk, nem?* kérdezi, miközben odaszorítja az arcát a mellkasomhoz, *az exeinken kívül nincs senki, akit lelki szemetesnek használhatnánk.*

A melle, ha kerekedett valamicskét, azonkívül tényleg semmit nem változott, ugyanaz a békebeli kislány volt. Régóta nem csináltam, könnyen benne voltam, onnantól viszont nem működött, bárhogy mozogtam, bármennyire kínlódtam, nem tudtam érezni semmit, nagy, kocsonyás üresség vett körül, nagy, betokosodott üresség voltam én is. Megfogtam a combját és tiszta erőből a csípőmhöz szorítottam, hadd horzsolja a bőre a bőröm, majd előredőltem, és felsőtestemmel is teljesen rátapadtam, úgy dörgölőztem hozzá, mint a smirglipapír, előre-hátra, szorosan-gyorsan, hátha legalább saját magamat kitapinthatnám, de hiába szakadt le szinte a tüdőm, hiába ömlött rólam a víz, hiába láttam Balerinán, hogy mennyire sajnál és hogy menynyire hagyja, rajtam már nem lehetett segíteni. Kicsúsztam belőle, elnyúltam az ágyban, és némán figyeltem, ahogy a verejték felszárad a testemről. Kérges páncél lett belőle, teljesen beborított, vastag, merev sófoltok voltak a bőrömön, azzal aludtam el, hogy fázom, és nincs senki, aki elvenné tőlem vagy megosztaná velem ezt a hideget, és ugyanúgy vacogtam most is, amikor órák múltán kimásztam a paplan alól, és visszabújtam csuromvíz gönceimbe. Balerina is felébredt, *mész? Késő van,* mondtam. *Kikísérlek,* mondta. *Nem láttad a cipőmet?* kérdeztem.

Letrappoltam a másodikról, kivágtam a lépcsőházajtót, mintha megrágott és visszaöklendezett volna az éjszaka, legszívesebben elszaladtam volna magam elől. A hajnali levegő tiszta volt és szigorú, muszáj volt hozzá a füst, beszaladtam egy trafikba, és ott helyben, a bolt előtt rágyújtottam. Egyetlen slukk elég volt, hogy kiszaladjon lábamból az erő, le kellett ülnöm a járdaszegélyre, ide-oda rugdosták az

agyamat a gondolatok. A legsötétebb pöcegödrökből bújtak elő, és esélyt se adtak, hogy elhitessem magammal, én is áldozat vagyok, igen, mert mindent, amit csináltam, önvédelemből csináltam, de most, hogy belebuktam, egy életre megjegyeztem, hol a helyem, tökéletesen elleszek én ott, nem akarok hidegben elaludni, mindenkinek vannak kilengései, megesik az emberrel, ma visszamegyek szépen vonattal, és jó lesz minden, a francba bele!

A macska a bokrok közül bújt elő, az utcát hosszában kettészelő zúzmarás díszsávból. Tetőtől talpig koromfekete volt, csak néhány elszórt szálkában fehérlettek bundáján a jégkristályok. Észrevett, de nem jött oda hozzám, behúzódott egy autó sárhányója alá, pisszegtem neki, mire elfordította a fejét, és összeszűkült szemmel bámult ki az utcára. A trafik mellett épp akkor nyitott egy mészárszék, bementem és felszeleteltettem tíz deka parizert. Hiába csalogattam a felvágottal, a macska továbbra se moccant ki az autó alól, amikor pedig közelíteni próbáltam, pár méterrel arrébb futott. Letettem neki a földre, és visszamentem a trafik elé, ő viszont csak nézte messziről a zsírpapíron az ennivalót. Vártam egy darabig, hátha mégis hozzálát, aztán végül otthagytam, és sajnáltam magam, amiért nem kellett neki. Időközben éledezni kezdett a város, bemozdult az utca, buszok, kocsik, emberek mindenfelé, a zsebemben megrezzent a telefon.

Ne haragudj, hogy felköltöttelek, mondta Katje.

Nem költöttél fel, feleltem.

Csak akartam hallani a hangod, mielőtt megyek.

Hosszú repülés?

Aha. Mi ez a zaj? Kint vagy az utcán?

A teraszon, felkeltem cigizni.

Azt akartam még mondani, hogy bocs. Tegnap undok voltam.

Én is bocs, mondtam.

Miért?

Én se voltam mostanában a topon.

Feküdj vissza szépen, aludj.

Vigyázz magadra, mondtam.

Te is.

–

Ágyban töltöttem az egész napot, és ébren, annyira sajnáltam magam, amiért egy szemét állat vagyok, hogy bőgni tudtam volna, de már a könnyeim se engedelmeskedtek nekem. Később összepakoltam, és kivánszorogtam a vonathoz, egyedül az tartotta bennem a lelket, hogy Katjenek is lesz beismernivalója, biztos halmozgatott fel ő is ezt-azt, volt alkalma meg oka rá dögivel, s ha nem, akkor is kitálalok, elég mindent elnéztem neki én is, nem olyan szörnyű a mérleg, helyrehozzuk. Háromnegyed háromkor futottam be a városba, taxit fogtam, rohantam haza, és tényleg az utolsó részletig kiteregetem a szennyest, tényleg térden csúszva könyörgök, már ha van kinek, és nem a tárva-nyitva hagyott, üresen ásító szekrényajtók fogadnak a lakásban.

Orbán Gyöngyi

AZ ELBESZÉLÉS ÚTJA

KOLOZSVÁRI PAPP LÁSZLÓ *MALOMÁROK* CÍMŰ REGÉNYÉRŐL

Az 1988-ban, a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában megjelent regény narratív szerkezete az út motívuma köré szerveződik: a feltehetően emigrációból hazalátogató elbeszélő előbb a szülővárosának folyóvizéből elvezetett Malomárok útját követve, majd a városnak az elődök élettörténete által kirajzolódó „térképét", utcáit, tereit bejárva kísérli meg rekonstruálni – a számvetés igényével – az itt élők sorstörténetét.

A három fejezetcím – *A víz útja, A kő útja, A hadak útja* – jól érzékelhetően mutat rá a metonimikus és a metaforikus szerkezet egymásba játszatásának lehetőségére, arra, hogy a konkrét útleírás, útirajz egy kultúra alapértékeire és – ezen túlmenően – az élet folytathatóságára való rákérdezés is egyben, tehát jelképes értelemmel telített. Továbbá az elbeszélőnek az út általi megelőzöttségére is hivatottak utalni ezek a fejezetcímek, az út követésének – és nem kijelölésének – a narrátori feladatára; annak felismerésére, hogy az elbeszélés maga is út, amely a bizonyosság*keresés* jegyében áll.

A regény világképének mélyén rejlő kérdések tehát – többek között – ezek: merre vezet az út?; van-e a városnak jövője?; van-e esély/remény a hazatérésre, a szabadulás értelmében?

A város névtelen, pontosabban megnevezetlen marad a regényben, akárcsak a folyó, amelynek a partján létrejött; ám a szereplők életének helyszíneit pontosan követő megnevezések (utcák, terek, városrészek, intézmények nevei) nyilvánvalóvá teszik (kiváltképp az itt élő olvasó számára), hogy az erdélyi Kolozsvárról van szó. Ilyen nevű utcák – Monostori út, Fürdő utca, Arany János utca, Tímár utca, Malom utca, Postakert utca, Magyar utca stb. – a volt Osztrák–Magyar Monarchia számos más városában is előfordulhatnának, de ezek *együttese*, konstellációja, úgy, ahogyan a Malomárok vize egymásra utalja őket az első fejezetben, egyértelművé teszi, hogy Kolozsváron vagyunk. Ugyanígy pontosan követhetők például Irma kirándulásai unokájával a Malomárok gátjaihoz vagy az állomás fölötti Repülőhídhoz, Magdus rohanása a Kossuth Lajos utcai munkahelyéről hazáig a bombázások idején, Laci éjszakai útja a Széchenyi téren és a várost átszelő folyó hídján át a szülei Árpád úti lakásáig anyja halálhírekor, a család költözködéseinek útvonalai a Víz utcai lakásból az Erzsébet útiba, majd onnan, kilakoltatásuk következményeként a Széchenyi téri szoba-konyhás lakásba; és hosszan folytathatnánk, hiszen – mivel a regény szereplőinek élettere a város – igen gyakran látjuk őket *úton*, annak utcáin.

Erre a megfelelésre azonban – sietnünk kell a megjegyzéssel – nem a referenciális olvasásra való felhívás megnyilvánulásaként kell tekintenünk. A regény – és erre igyekszünk majd rámutatni – bővelkedik a megalkotottság, a belső kidolgozottság, az átformáló munka jegyeiben, amelyek „a valóságot

mint átváltozatlant" – Gadamer szavával – „felemelik a maga igazságába". A városnak a regény szövetében kibontakozó precíz térképe része a regény világának, nyelvi építményének, s – éppúgy, mint a polgárosodó, majd az ipari proletariátus életformájába kényszerített iparoscsalád tagjai által űzött foglalkozások bemutatása, a megjelenített világ tárgyi jellemzőinek enciklopédikus gazdagsága – a hitelesség érzését kelti az olvasóban. Azonban az irodalmi mű autonóm, hitelessége nem a rajta kívüli realitás felőli ellenőrizhetőségen múlik, ellenkezőleg, azon igényének kényszerítő erején – s természetesen ennek elfogadásán az olvasó részéről –, hogy alárendeljük magunkat a szöveg utasításainak, s minden igyekezetünkkel annak alakjára, megformáltságára koncentráljunk. A *Malomárok* című regény említett „konkrétumai" a szemléleti pontosságnak, az anyagkezelés tárgyilagosságának írói feladatvállalására – mint „mondandóra" – hívják fel a figyelmet.

Hogy ezt érzékeljük, nem kell feltétlenül tudnunk, hogy Kolozsváron játszódnak a regény történései, s hogy a regény világképében sem ez a lényeg, azt mutatja a város nevének elhallgatása. Mégis, a valóságos városkép beemelésének eljárása, illetve ennek tudomásul vétele rávilágíthat a szövegalkotás egyik „műhelytitkára". Tudni kell ugyanis, hogy ma – de már a regény megírásának időszakában, sőt, elbeszélt idejének egy részében – sem voltak már hivatalosan érvényesek a regényben elősorolt utcanevek, a város magyar ajkú lakossága azonban a mai napig használja ezeket. A mai hivatalos várostérkép tehát elfed egy másikat, amely – legalábbis a szóbeli kommunikáció szintjén – a város létezésének korábbi állapotaira, történeti múltjára utal visszasza; pontosabban: a városnak a múltból a jelenbe hatoló előzetes létezését őrzi és hagyományozza. A *Malomárok*-regény poétikáját is meghatározza az a törekvés, hogy az „elfedéseket" a „felfedések" javára kijátssza, hogy az emlékezést az előtörténetek keresésének szolgálatába állítsa.

Az utcanevek által kirajzolt várostérképet időbeli mozgásában, változásában láthatjuk – a XIX. század elejéig, azokig az időkig visszamenően, amíg a családi előtörténet a még élők emlékezete közvetítésével nyomon követhető, s az evidencia benyomását, amelyet a helynevek gazdag repertoárja sugall, mélyíti a személynevek tárháza a regényben: a kiterjedt család tagjai, az elődök, barátaik, ismerőseik neveinek összegyűjtése mint írói feladat tűnik fel a regényben: „olyan mélyek ezek a gyökerek (…), hogy ember legyen a talpán, aki egyszer kibogozza szálait…" Nem tudhatjuk biztosan, de gyanítjuk, hogy a személynevek – az utcanevekhez hasonlóan – valóságosak, azaz valóságosan élt személyek valóságos nevei („ómama", született Szigethy Winkler Jozefa Rozália, lánya Irma, az ő lánya Magdus: az elbeszélő közvetlen felmenői anyai ágon; az apai ág: Laci és annak szülei, Jolán és az idősebb Laci, a színész-dédapa Szabó Domokos; mindkét részről a kiterjedt rokonság; a barátok: a háborúviselt Szeghi Lajos és felesége, Nusi, Zalányi Béla és felesége, Irénke, Varga Pista, aki a társaság „krónikása" lesz a nyomorúságos ötvenes években, a koncentrációs táborba hurcolt Berger-házaspár, és hosszan sorolhatnánk: „hosszú névkígyót tekergethetnénk itten, csupa túlélőt és nem túlélőt").

A valóságosságnak ez a benyomása, amit a nevek és ezeknek a regényben megteremtett konstellációja idéz elő, úgy

tűnik, írói válaszkísérlet arra – a szöveg beszédhelyzetét meghatározó – szituációra, amelyről a regény bevezető részében olvashatunk: a nyitott szem és a csukott szem tapasztalatának lehetünk a tanúi itt, amint az egyik – a Tanítók Háza mögötti, rommá tarolt városrész látványa („a telekspekuláns [megvalósult] álma") előidézi – a menekülésényszer hatására – a másikat, az elbeszélő látomását, a csukott szemek mögötti víziót a személyes múltról, az öttagú családról (ahogyan azt a hajdani Verne-regényeken nevelkedett gyermekkori képzelet előhozhatta), egy csónakban, a Malomárok vizén, amikor még valamennyien éltek. *A víz útja* című fejezet – a zárójel nélküli és a zárójeles részek váltogatásával – a látvány (amit a nyitott szem lát) és a látomás (a csukott szem munkája, az emlékezés) ritmusából bontakozik ki. A második fejezet, *A kő útja* teljes egészében az emlékezésé, a harmadik rész, *A hadak útja,* a dezillúzió fejezete pedig az álmatlanságban gyötrődő elbeszélő kényszerűen nyitott szemmel látott, lázálomszerű valóságlátásáé: aki csak teheti, menekül a városból, az országból.

A romok között csak néhány, „Felek gyöngyeinek" nevezett képződmény maradt meg épen: jókora gömbölyű kövek ezek, a földtörténeti múlt tanúi, amelyeket a hajdani ház gazdái az udvar díszei gyanánt szállítottak oda a közeli, Szent János-kúti völgyből; a barát, akit az elbeszélő arra kér, segítene hazagurítani/-menekíteni ezeket a köveket, csak legyint: minek? Egy, a szó szoros értelmében összeomlásban lévő, értelmetlenségbe, létbizonytalanságba sodródott világ képe villan fel ezekben a sorokban. A huszadik század nyolcvanas éveiben járunk.

„A kő(görgetés) útja" mint az elbeszélés útjának megfelelője a második fejezetben: a család és a város történetének körülményes újjáépítési kísérlete – visszafelé – a történések és megnevezések által, s ez nem más, mint tanúságtétel arról, hogy a megnevezettek: léteznek. Az elbeszélés így: a létezés állítása a létezés veszélyeztetettségének közegében.

Bizonyára nem véletlen, hogy a regény elbeszélőjének neve Márk – talán az egyetlen „kitalált" név a regény világában –; s hogy a narrátor annak az evangélistának a nevét vette magára, aki az egyházalapító Péter apostol megbízásából és elbeszélései nyomán írta meg a nevével fémjelzett evangéliumot. A regény szereplőinek egyszerre „szenvedés-" és „üdvtörténete", és a szöveg apokaliptikus szerkezete is összhangban áll ezzel a feltételezett „elbeszélésmintával". A „megbízatás" titkos forrása (a regény megírására) annak a „helynek" a közelében keresendő, ahol megfogant a késztetettség a még ép gömbölyű köveknek a romok közül való kimentésére.

Az egyes szám harmadik személyben szóló narrátor hangja – akinek célja felfedni, egy család élet- és sorstörténetének alakulásait feltárva, annak a kultúrának az alapértékeit, amelyek az élet fennmaradását a történelmi-politikai katasztrófák közepette is lehetővé tették, s számba venni, mi maradt még a sorscsapások romhalmazaiban – magában rejti az egyes szám első személyű vallomástevő hangját, hiszen a család történetét – önéletrajziságot sejtetve – a gyermekkori tapasztalatokon átszűrve beszéli el. Távolságtartás (tárgyilagosság) és közelség (személyes hitelesség) megtartásának feszültségteli egységében alakul az elbeszélés útja. Felnőtté a hang, amely a regényben megszólal, s a történetek sokaságát felidéző s azokra kitartóan reflektáló elbeszélés azt a hűséget reprezen-

INERS Passive Working Devices
Home Transporter – a talicskapad, plakát, 2000

INERS Passive Working Devices
Wallmaster – The Painting Bench, plakát, 2001

tálja, amelyre a gyermekkort az ínséges körülmények ellenére édenné alakító felmenők hűsége szolgáltatott példát.

A megértés igénye hatja át a regény elbeszélésmódját, s természetesen a szembenézés annak minden nehézségével. („Holott az egész várost elárasztó, a semmiből felbugyogó szennylé, a város borát felvizező víz, a hagyomány szentesítette szokásokat és erkölcsöket, a százados polgárvárosi etikát beszennyező, felhígító, elmosó, szétmállasztó áradat megértése és feldolgozása még egyre csak várat magára.") „…önmagunkat kell annyira tisztelni – olvassuk a regényben –, hogy tárgyilagosan kezeljük a tényeket"; s ez nemcsak azért nehéz, mert „papírok", azaz írásos emlékek hiányában a „biológiai láncon megvalósuló" családi emlékezet időtartama „nagyon rövid a nagy történelem mércéjével mérve, mindösszesze két évszázad", hanem azért is, mert „a monolitvilágokban mi sem természetesebb, mint a kettős tudat", ezért az ambivalenciákon keresztül megvalósuló emlékezés – mint a belső emigráció egy formája – a túlélés eszközévé válik az itt élők számára. („Laci imád és nagyon tud is anekdotázni, képes vidám történetet kerekíteni mindenből, ezért, ha hívek akarunk lenni a valósághoz, kétszer kell elmondanunk a Laci háborúját, egyszer úgy, ahogyan ő emlékszik vissza rá, s másodszor úgy, ahogyan az megtörténhetett, váltogatva az arcunkon a nevetés és a sírás kifejezését.") Az írónak gyakran azt kell elmesélnie, amiről szereplői hallgatnak; „hiszen soha semmiről nem kérdezték meg sem őket, sem a felmenőiket, s szinte már a születésük órájától fogva beléjük égetődik a parancsolat, hogy szeszélyes események közepette kell megállják a helyüket, s ezekre az eseményekre semmi hatással nem lehetnek, és mégis hatással vannak, a puszta jelenlétük a hatás". Vagyis az itt élők – a történelmi-politikai csapások ellenére, azok ellenében – puszta jelenlétükkel, életükkel, testükkel írják be magukat a természet – történelem által megzavart – rendjébe. A személyes létezés kérdésessége így történelmi problémaként mutatkozik meg a regényben.

A címadó *Malomárok* – maga is a természet és civilizáció találkozásának motívuma – *vissza*vezet a regényben megjelenített város előtörténetéhez, a reneszánszban gyökerező modernitás tradíciójához, azáltal, hogy (feltételezhetően) rejtett utalást tartalmaz Kolozsvár hajdani elöljárójára, Heltai Gáspárra, a *Száz fabula* szerzőjére, akinek az irányítása alatt készült el annak idején a város malmainak működtetésére szánt Malomárok, s akinek élete és munkássága időben egybeesik a műben gyakran hivatkozott Pieter Brueghelnek a munkásságával. Ehhez az előképhez mérten a család életén keresztül bemutatott várostörténetet hanyatlástörténetként érzékeljük: a család tagjainak ambíciói mindenesetre a polgárosodás emancipációs folyamatát gátló és ellehetetlenítő erők áldozataivá válnak, eladdig, hogy a XX. század közepére az itt élők törekvése a puszta élet fenntartására korlátozódik. A női felmenők – a „hatalmas asszonyok" – alakjában az emancipációs törekvésekkel összekapcsolódik egy archaikusabb hagyomány, az életösztön természetes megéléséből fakadó szokásrend. („…s a nemzedékek úgy adják tovább egymásnak az élet parazsát, hogy ebbe a folyamatba behatolni, azt megzavarni, eltéríteni nem lehet!") Talán nem véletlen, hogy a szűkebb család férfi ága gyengébbnek bizonyul, tagjai (Márk apja kivételével) kihullanak (öngyilkos-

ság, háborúk); a nők őrzik szívósan az élet folytonosságát, ennek feltételeként viszont kitűnik részükről a modernitás egyik vívmányának, a morális függetlenségnek a felvállalása. (Irma és Magdus, mindketten vállalkozó kedvű, polgári foglakozásukat hozzáértéssel és elkötelezetten végző asszonyok; előbbi vőlegényét az első világháború ragadta el, így házasságon kívül szüli meg leányát, Magdust, aki viszont a második világháború idején, a családfenntartó hiányában – férjét éppen háborúba vitték – vállalja fiának, Márknak a világra hozatalát.) A szívós életerő megmutatkozásai a háború utáni években, évtizedekben a diktatórikus viszonyok közepette is ápolt rokoni és baráti kapcsolatok (kölcsönös látogatások, beszélgetések, közös kirándulások, játékok), amelyeket az elbeszélő a belső emigráció, a „történelemből kimetszés" megnyilvánulásaiként értékel.

A szöveg gyakori utalása Brueghel festészetére – a regényben szereplő város, illetve vidék neve helyett következetesen a „bruegheli táj" megnevezés szerepel – nemcsak az elbeszélő kislánya (ő is megnevezetlen marad a regényben, akárcsak a város folyója) észrevétele szerinti hasonlóság miatt találó, hanem azért is, mert a művészetnek a megértéshez (önismerethez) való hozzájárulását szimbolizál(hat)ja. [„…van benne valami metafizikus, mint a tájban magában, a bruegheli tájban, ahogyan Márk lánya mondta, amikor kettesben autóztak befele abba a tájba (…), s akkor a csoda vezette azt az autót pár másodpercig, nem Márk, ő megszűnt a volánnál, teljesen felitatta a látomás, annyi egymásnak ellentmondó, szórvány elem lelte meg benne hirtelen a helyét, a törvényszerű helyét!"] Ennek a felismerésnek a fényében az írás mint művészet egyik feladataként tűnik fel, hogy bevilágítson a család és a város történetének azokba a mélyrétegeibe, ahová a verbális úton közvetített emlékezet már nem jut el.

Oknyomozó munka megtestesülései – a bizonyosságkeresés kísérletei a létbizonytalanságban – a barokk irodalmi hagyományt idézően a hosszú, különösen a második részben sok oldalon át indázó körmondatok. Az első fejezetben – a Malomárok útjának egyes stációinál, a zárójeles részekben – kezdődik el a hosszúmondatok bevezetése a történetmondásba; a második rész teljesíti ki ezt az eljárást a néhol több tíz oldalon át áradó, jelöletlen alfejezetnyi mondataival; majd az epilógusban – az illúzióvesztés fejezetében – hirtelen elhallgat ez a szólam, és helyét átveszik a köznapian kopogó, szótlanságba tartó, egyszerű mondatok.

A hol rejtekező, hol a város kertjeinek zugaiból előbúvó Malomárok vizének föltérképezése éppúgy, mint a város egészét beszövő emberi kapcsolatok „irdatlan gyökérzetének" feltárása az elbeszélői eszköztárat alaposan próbára tevő vállalkozás. Ezt jelzik a gyakori hivatkozások az „elbeszélés nehézségeit" megoldani hivatott, az olvasói közreműködésre is igényt tartó eljárásokra. („Visszza kell parancsolni a vizet a malomtól a kéttornyú templom mögé, a volt Tanítónő Képzőig, a Péter-Pál házak magasságába vagy akárcsak a Magyar utca és az Eperjes utca közé, hiszen kiapadhatatlannak látszik az elbeszélnivaló, legalábbis túl soknak egyetlen vízfolyásnyi időhöz"; „…s itt gyorsan tekerni kell a nemzedékek orsóján visszafelé, mert az a Jenő, aki a Jenőék nevet adja, az csak az unokaöccse ómamának, ő Jenő apjának volt tehát a nővére, s mivel az idősebbik Jenő is a Csertörő utcában lakott, a szálak végérvényes összegubancolódásának az elkerülése végett egyelőre kimarad a felsorolásból"; „…meg kell tudnunk, mi-

lyen úton-módon fonódik össze egyetlen döntő pillanatban a Jenő bácsi és a Magdus sorsa.”) A mondatok jelentéskeresésre hívó útja a gyakori előre- és visszautalások, visszatérések, egyazon történet többszöri elmondása módján halad. Ez az eljárás lehetővé teszi egy sajátos, időszembesítésen alapuló időszerkezet létrejöttét, amely az események elő- és utóidejűségének szüntelen reflektálását bízza az olvasóra. („…úgy kellene mondani, hogy Márk hasonlít a nagyapjára, de hiszen Márk már sokkal idősebb, mint a nagyapja”; „…hiszen Zoltán 1905-ben még kisfiú, pedig akkor siet végig Irma és Pepi a városon, batyuba kötött cókmókkal, hogy elfoglalja az első önálló lakását az Óvárban”; „…s ő [Magdus] híven be is számol mindenről, amit hall, s amiről Irma néni esetleg megfeledkezett, de hol van ez még, hiszen Magdus még meg sem született, Irma is csak tizenhat éves”; „…ahogyan a lebontott városfalak köveit a középületek nyelték el, de még messze van az az idő, amikor a városszéleken ki fog hajtani a lakótelepek fehér penésze”; „…de Magdusnak nincs ideje aggodalmaskodni, a gyerek négyéves, Pepi kereken nyolcvan, a bolt még épp hogy működtethető, csak idejében húzza le az ember a rolót, s meneküljön a közeli óvóhelyre, ahol az ajkát rágva, a kezét tördelve, tehetetlenül gondol a Víz utcára, az ottlévőkre”; „…de a fémfeldolgozás ismertetése helyett foglalkozzunk inkább a leendő kizsákmányoló [Jenő] férfikorával”.)

Az elbeszélésnek a történetszálak szétválasztásából, majd (újra és újra) egyesítéséből, az idősíkok egymásra vetítéséből származó eredménye egy egységesként ható regényszerkezet, melynek

INERS – Passive Dress, duplagravitációs öltözet, 2005

szemléleti alapja az a „pontos látomás”, amelyről a regény első mondatában olvashattunk. A „csukott szemek” éleslátásának a szolgálatában áll tehát az elbeszélés, amelynek útjait a víz (az élet) és a kő (a történelem) kereszteződésekben és kereszthelyzetekben bővelkedő útjai jelölik ki.

A szöveg önéletrajzi réteget is magában rejtő-sejtető elemei, valamint egy paratextuális utalás – a regény dedikációja: „Ági lányomnak” – felvillantja a lehetőségét annak, hogy az erdélyi emlékiratirodalomra, ezen belül is Bethlen Miklós *Önéletírás*ára mint lehetséges szövegelőzményre gondoljunk, nemcsak azért, mert a közel kétszáz évvel korábbi mű szerzője is gyermekeinek szánja, „mint egy apologiát, vagy testamentumot és instructiot”, „élete leírását magától”, hanem azért is, mert önéletírásában az életút elbeszélésén keresztül, az emlékezet útjának végigjárásával mutat be egy „történelmi látleletet”: saját korának látleletét.

A regény zárlatában megismételt látomás a Malomárok vizén csónakázó öttagú családról látszólag kerekre zárja a szöveget; azonban ez az utazás már nem újrakezdés, hanem végső kivonulás, száműzetés, exodus. („Hogy aztán az öt utas, annak biztos tudatában, hogy a helyzete és lehetősége szerint semmit sem mulasztott el, örökre elhagyja a várost.”) A látomást megelőzi az elbeszélő éjszakai beszélgetése anyjával az álmatlanság óráiban, a kettejük számára is szűkös, zsúfolt Széchenyi téri lakásban, az elapadt vizű, funkciótlanná vált, szennyes Malomárok közelében, s e beszélgetés lehangoló tartalma annak tudomásul vétele, hogy az évtizedekkel korábban elkezdődött belső emigrációs próbálkozások befejező momentumaként ténylegesen elköltözött mindenki – rokonok, ismerősök – a városból, s ezzel a család évszázadokra visszamenő történetének útja itt, a „bruegheli tájon”, lezárult. A zárófejezet címe – *A hadak útja* – keserűen ironikus utalás lehet az eredetmítosz csodaváró tartalmára, vagy inkább Ady hasonló című versére (a mottók Ady-idézetei ezt a feltételezést erősítik).

A kivonulás látomásában azonban megbúvik egy másik jelentés lehetősége is, a kimenekítésé, ami megfelel a gömbölyű kő kiemelésének a ház romjai közül. Ebből a perspektívából tekintve a regény megírásának célja, egyáltalán: az irodalom rendeltetése ez lenne: visszatérés az emlékezetben (Gadamer görögből kölcsönzött szavával: „palingenezis”), az eltűnt jelenvalóság őrzése az emlékezés és emlékeztetés útján; „hiszen – olvassuk a regényben is – az ember az embertársának az emlékezetében nyugszik, éltében is, holtában is”.

Podhradská Lea

„…NEM NÉZÜNK VISSZA, CSAK ELŐRE!"[1]

„EGY MAGYAR VALÓSÁG" SPIRÓ GYÖRGY DRÁMÁJÁN KERESZTÜL

Spiró *Kvartett*je 1996-ban íródott, hét évvel a rendszerváltás után. Műfaját tekintve komédia, mégis a rendszerváltás utáni magyar társadalmi valóság máig tartó tragédiáját jeleníti meg. Nemcsak egy korabeli középosztálybeli magyar család életkörülményeit tükrözi, hanem egy letűnőben levő eszme- és értékrendszer iránti görcsös ragaszkodásnak a kritikáját is magában hordozza. Radnóti Zsuzsa 2003-ban megjelent *Lázadó dramaturgiák* című munkájában írja: „vannak korok, mikor a harmónia, a világban való otthonosság érzete helyett a diszharmónia, a káosz, a félelmekkel teli otthontalanság kerül a művészi ábrázolás középpontjába, és ilyenkor a fő kérdés nem az, hogy az ember hogyan tudja megőrizni a maga által teremtett világot, az értékeket, hanem épp ellenkezőleg, hogyan veszíti el azokat".[2] Tanulmányom célja, hogy a dráma diskurzusain keresztül a rendszerváltás után fennálló lehetséges értékválság, értékveszteség bemutatást nyerjen. A munkámban foglaltak Spiró szereplőinek meghatározott életeseményeire, gondolataira adott reakciók, nem kívánom általánosítani a kor emberét. Elsőként az elemzés szempontjából elengedhetetlen tartalmi részeket mutatom be, majd áttérek a szövegelemzésre.

[1] Spiró György: *Kvartett*. In uő: *Drámák*. 2009. 196

[2] Radnóti Zsuzsa: *Lázadó dramaturgiák*. In uő: *Spiró Görgy: Korszakok krónikása*. http://dia.pool.pim.hu/xhtml/_szakirodalom/spiro_radnoti_spiro_gyorgy_korszakok_kronikasa.xhtml (Letöltés ideje: 2015. 01. 12.)

[3] Spiró: i. m. 173.

I. rész

A darabról röviden

Közvetlenül a rendszerváltás után járunk. Egy budapesti lakótelepen élő nyugdíjas házaspár meglepetésektől mentes hétköznapjait egy idegen zavarja meg, mondván, Amerikából érkezett, és azért jött, hogy háláját fejezze ki a férjnek, aki 1957 januárjában megmentette az életét. A Vendég, hogy megköszönje az Öreg jóságát, terítéken ajánlja fel magát; családtagként tekint rájuk, drága ajándékokkal és pénzzel halmozná el őket, ám a férj mit sem akar hallani szándékáról. Nem hisz neki, kémnek állítja be, aki azért jött, hogy minél több információt megtudjon a családról. A Vendég igyekszik meggyőzni az Öreget; eseményeket, személyeket elevenít fel közös múltjukból, ám a férj hajthatatlan, újra és újra kitessékeli az idegent. Az Öreg lányának megjelenéséig a köztük levő párbeszédet a Feleség rövid elmélkedései, férje egyeduralmába vetett hite, illetve az eseményekre adott reakciói színesítik. A Vendég soha nem létező családját szerette volna visszakapni, amivel találkozott, az azonban őt is meglepte. Spiró darabja lélek- és társadalomrajz, könnyed stílusával, kendőzetlenségével máig tükröt tart elénk. Előítélet, sztereotípia, az emlékezés „művészetének" alakulása (vagy épp annak tagadása?), folyamatos önigazolások, visszatérő motívumok és szimbólumok mind részei egy elmúlóban lévő, ugyanakkor folyamatosan újjászületni vágyó magyar valóságnak.

A helyszín

Történetünk egy lakótelepi lakás zsúfolt konyhájában játszódik, amelyet kisebb-nagyobb átalakítások jellemeznek. A lakást, ahogy a feleség is mondja, „kiutalták (…) nem lehetett válogatni",[3] miután korábbi lakhelyüket, egy öreg „kizsákmányoló" asszony házát az ötvenes évek végén lebombázták. Az Öreg és neje feltételezhetően a hatvanas évek elején juthatott a lakótelepi lakáshoz, ám az az általános tendenciát jellemző lehetőségekhez képest már jóval élhetőbb megoldásokkal várta a házaspárt. Két szoba, fürdő-

szoba, központi fűtés. Telefon beszerelésére ugyan volt lehetőség a házban, ők ezzel, biztonsági okokra hivatkozva, mégsem éltek. Az Öreg szerint „minket is lehallgatnának, ha lenne telefonunk".[4] A készüléket a rendszerváltás után sem szereltették be. Bár 1989/90 után a tanácsi/állami lakások nagy része az újonnan megalakult önkormányzatok tulajdonába került (több, mint 700 ezer), az 1993-ban megszületett „lakástörvény" egy 1994-es kiegészítése (ún. vételi jog) lehetővé tette, hogy a lakások bérlői alanyi jogon felvásárolják azokat.[5] Hogy az Öreg és neje éltek-e a felvásárlás jogával, csak találgatni lehet. Többször tesznek ugyan utalást a lakásra, egyedüli konkrétummal mégis csak a lányuk él, amiből elsősorban arra következtethetünk, hogy egy olyan öröklakásról lehet szó, mely már a rendszerváltás előtt a tulajdonukban volt: „Mindenki más megszedte magát a Kádár alatt, pláne ilyen pozícióban, Apukának meg mije lett? Semmije – ez a vacak panel meg egy kiskert Horányban."[6]

Főbb karakterek

Az Öreg szakszervezeti bizalmiként dolgozott, felesége elmondása szerint élvezte a dolgozók bizalmát, „szerették, mert szigorú volt, de igazságos. Ő mindig a micsodát betartotta."[7] Az Öreg ellentmondást nem tűrő elképzeléssel rendelkezik az új rendszerről: „Ma mi van? Egymillió munkanélküli, az van! Négymillió koldus, az van! Kurvák meg stricik országa lettünk."[8] Hisz az új szocializmus feltámadásában, mert „az eszme (…) újjá fog születni (…) az embereknek megtisztul a vágyuk – majd tiszta emberekkel fogják újrakezdeni"[9] – mintegy utalva Huxley utópisztikus regényére, a *Szép új világ*ra. Az asszony korábban egy szövőgyárban dolgozott, leszázalékolása óta is csak „folyton köt". A család szabadidős elfoglaltsága, hogy kupakokat gyűjt; hogy elnyerjék az ötmilliós főnyereményt. Az őket meglátogató Vendég mérnökként dolgozott Amerikában. Magyarországon a disszidálása óta nem járt, most is csak azért érkezett, hogy megtalálja az Öreget, és megköszönje neki, hogy megmentette az életét.

[4] Spiró: i. m. 188.
[5] Szabó D.: *Szociális lakásépítés Magyarországon*. http://dla.epitesz.bme.hu/appendfiles/717-szabod_ek_6_140610%20o.pdf (Letöltés ideje: 2015. 01. 18.)
[6] Spiró: i. m. 212.
[7] Uo. 177.
[8] Uo. 186.
[9] Uo. 214.

„Öreg: Mit akar tőlem?
Vendég: Meg szeretném köszönni, meg szeretném (…) hálálni.
Öreg: Én senkit nem mentettem meg. (…) hogyhogy szóltam, éjjel, januárban? Kinek? Senkinek! (…) van magának tanúja? Ki a tanú? – majd én ügyvédet fogadok. Engem nem fognak belerángatni.” [10]

II. rész

„A politikai átmenet köztes állapotában a kilencvenes évek elejétől alapvetően megváltoztak a társadalom szerveződésének és irányításának elvei és gyakorlata, a centralisztikus, autoriter rendet a jogra, a szabadságra, a demokráciára és az autonómiára épülő társadalomszerveződés váltotta fel.”[11] Hivatalosan. Számos tanulmány foglalkozik a rendszerváltás problematikájával, így a gazdaságpolitikai változások alakulásával, nem beszélve a vesztesekről és nyertesekről szóló szociálpolitikai írásokról. Mi történt azonban egyéni szinten? Melyek a négy évtized lehetséges hozományai, és miként jelennek meg a rendszerváltás utáni hétköznapi diskurzusok során? Ezek lennének tanulmányom főbb kérdései. Mint ahogy korábban is kifejtettem, nem célom az általánosítás, sem a posztszocialista jellemábrázolás. Írásom csupán próbálkozás, egy lehetséges kiindulópont a megértéshez, egy fiktív eseményszálon keresztül. Elemzésem alapjául a dráma dialógusait veszem, vizsgálatom tárgya pedig a korábban kifejtett problémára adott reakciók pszichológiai, adott esetben történeti vetületei. Természetesen vitába lehetne szállni azzal, hogy az Öreg vajon mennyire hitt abban, amit mondott, lehetséges-e, hogy még mindig egy letűnt rendszer árnyékában él, hogy a Vendéget valóban a jószándék vezérelte-e, vagy tényleg egy beépített ügynök, ám mindezekre egyrészt nem célom válaszolni, másrészt a téma körüljárása egy különálló tanulmányt érdemelne. A hamis szerepek lehetőségét ugyanakkor fenntartom.

[10] Uo. 171.
[11] Valuch T.: *Az 1989/90-es rendszerváltás társadalmi hatásai*. http://szoctanszek.unideb.hu/tart/Kutatomuhelyek/Tarsadalomtorteneti_files/Rendszervaltastarshat1.pdf (Letöltés ideje: 2015. 01. 19.)

Bozsik *A szakszervezetek a proletárdiktatúra idején* című írásában feleleveníti Lenin egy 1920-as gondolatát, miszerint a szakszervezet elengedhetetlen velejárója egy jól működő rendszernek, összekötő kapocsként működik a párt és a munkás/paraszt tömegek között. Lenin „vallotta, hogy a pártnak bármilyen kérdésben, bármely pillanatban hibátlanul

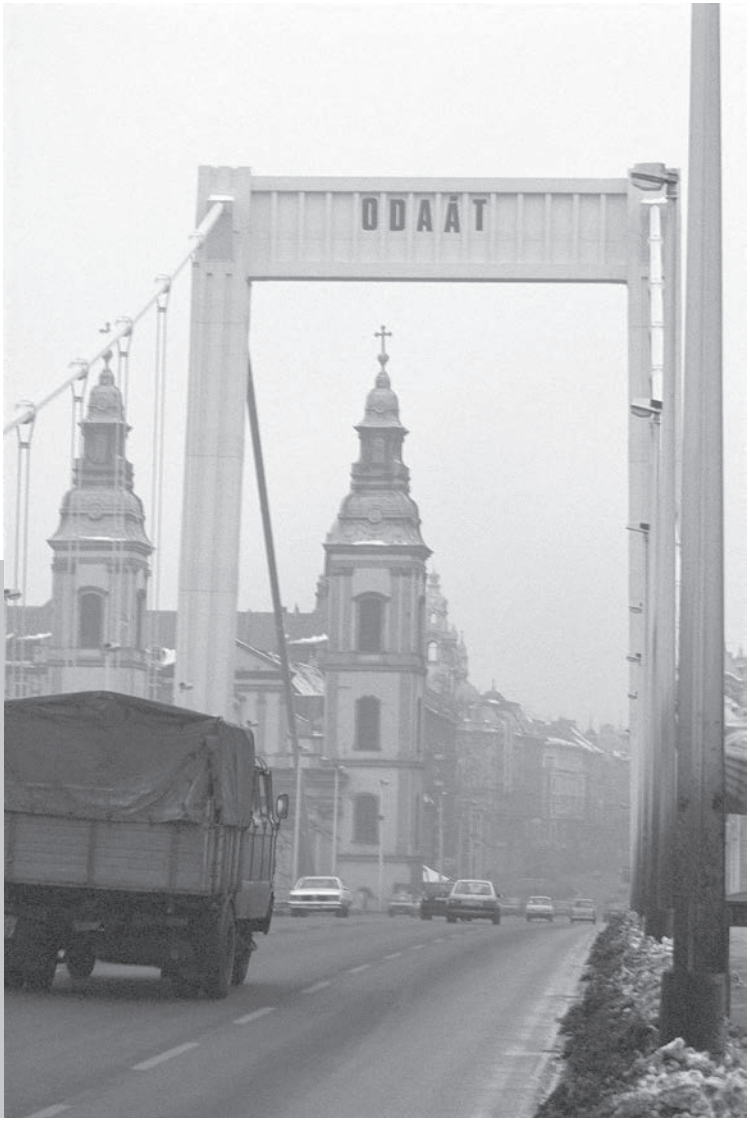

Irányjelek, 1993
Erzsébet híd, Budapest, nyugati hídgerenda

kell megállapítani a tömegek hangulatát, törekvéseit, szükségleteit, gondolatait."[12] A szakszervezet feladata ekképp, hogy pozitív nyomást gyakoroljon a dolgozókra a közös célok elérésének érdekében, védje annak érdekeit, továbbá egy átfogó, a szocialista szellemiséget követve nevelő és felvilágosító jelleggel működjön. Az Öreg – aki korábban szakszervezeti bizalmiként dolgozott – elmondása szerint „ha én valamire azt mondtam, hogy nem, mert az nem a dolgozók érdeke, akkor még a vezérigazgató is gazsulált, és befogta a pofáját".[13] A Kolosi–Sági szerzőpáros tanulmányában olvasható a rendszerváltás veszteseivel kapcsolatban egy hipotézis, mely szerint „minél idősebb valaki, annál kevésbé lesz képes adaptálódni a megváltozott körülményekhez, annál nehezebben ismeri fel és használja ki az állandóan változó környezet nyújtotta új lehetőségeket".[14] A rendszer változásával a korábban meglévő tisztségek, szerepkörök eltűntek vagy épp átalakultak, a munkakörökkel járó, korábban univerzálisnak tekintett és követendő értékek egy új megvilágításba kerültek, s az új rendszerben már nem tudtak érvényesülni, amivel szemben az Öreg éles kritikával él. „Vannak nekünk még szakértőink, akik tudják, mi folyik, csak nem közli az újság. (…) Itt rend volt és igazság. Itt a dolgozó embernek megvoltak a jogai."[15] Az idegen megjelenését provokációként éli meg, az általa elmondottakból csupán annyit hall meg, amire a pillanat hevében épp reagálni tud. Meggyőződése, hogy a Vendéget a titkosszolgálat küldte, majd mikor kiderül annak valódi hivatása (mérnök), végleg biztossá válik az ellene folyó összeesküvés-elméletben. „Magát jól kitanították. Ismerem az ilyen módszereket. (…) A mérnökök tettek tönkre mindent (…) Mi felépítettük az országot, vérrel-verítékkel, és most szétlopkodják a mérnökök."[16] A négy évtizeden át uralkodó eszmerendszer nem képes már együttműködni az újjal. Ez ott jelentett elsősorban problémát, ahol a korábban megkérdőjelezhetetlen abszolút igazság hirtelen értékvesztett lett. Orwell 1949-ben megjelent regényében, az *1984*-ben hangzik el: „ha mindenki elhitte a hazugságot, amelyet a Párt állított – ha minden írott emlék ugyanazt a mesét tartalmazta –,

[12] Bozsik Sándorné: *A szakszervezetek a proletárdiktatúra rendszerében*. Miskolc, 1981, NME Közleményei. V. sorozat. Társadalomtudományok. 27.
[13] Spiró (1996) In Spiró. *Mohózat* http://dia.pool.pim.hu/xhtml/spiro_gyorgy/Spiro_Gyorgy-Mohozat.xhtml (Letöltés ideje: 2015. 01. 22.)
[14] Kolosi Tamás – Sági Matild: *Rendszerváltás és társadalomszerkezet*. http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a889.pdf (Letöltés ideje: 2015. 01. 20.)
[15] Spiró: i. m. 184–191.
[16] Uo. 182–184.

akkor a hazugság bevonult a történelembe és igazsággá vált".[17]A bekövetkezett értékválság és értékveszteség következtében nem meglepő, hogy az új rendszer megjelenése az Öreg értetlenségét váltja ki. A Vendég elfogadása egyenértékű lenne számára a régi rendszeren való felülemelkedéssel és az új jóváhagyásával, ez utóbbit azonban sem megismerni, sem elsajátítani nem akarja. „Mondja meg nekik, hogy nemcsak én gyűlölöm az egészet, az egész nép gyűlöli. (…) És mondja meg nekik, hogy ez így nem fog menni (…) vér fog folyni."[18] Az idegen által felajánlott ajándékok (drága autó, pénz, családi ház, külföldi utazás) elfogadása nemcsak önmaga megtagadása, hanem az elmúlt negyven év meghazudtolása is lenne. „Mindenki azt hiszi, el van temetve, elborítja a feledés – de az Eszme ott lenn újjá fog születni – és feltámad."[19] A Vendég iránti bizalmatlansága (habár már a rendszerváltás után járunk), a megszűnni nem akaró veszélyeztetettség érzete és a logikus érvekkel meg nem alapozott ellenségkép kialakítása ma már talán komikusnak tűnhet számunkra, ám ha a dolgok mögé nézünk és végigtekintünk a rendszerváltást megelőző négy évtizeden, talán mi is jobb belátásra térünk. A szövegből kiderül, hogy az Öreg már az ötvenes évek végén kiutalt határőrként dolgozott „a román határon, ahol nem volt semmi".[20] Ezt az időszakot 1957-re datálja, mintegy megerősítve a tényt, hogy a Vendéggel akkor nem találkozhatott. Az 1956-ban feloszlatott ÁVH-nak ekkor már gyakorlott ismerője volt, ahogy később az 1971-től 1990-ig működő Belügyminisztérium III. Csoportfőnökségének is. Egy, az utóbbi működéséről szóló 1972-es hivatalos dokumentum a következő tevékenységek sorát jegyzi: elhárítás, felderítés, korlátozás, leleplezés, irányítás, bomlasztás, megakadályozás.[21] Láthatjuk, hogy a meglévő rendszer társadalmi színterén kialakított egy elsődleges kontrollt, mely a teljes körű ítélkezés jogát magáénak tudhatta. Nem meglepő tehát, hogy mind egyéni, mind kollektív szinten kialakult egy bizonytalansági faktor, mely rövid időn belül a hétköznapok gyakorlatába is beitta magát. A társadalom tagjai az állandó kiszolgáltatottságnak és az azzal járó veszélyeztetettségérzésnek köszönhetően fo-

[17] Orwell, George: *1984*. Budapest, 2012, Európa Könyvkiadó. 41–42.
[18] Spiró: i. m. 180.
[19] Uo. 214.
[20] Uo. 188.
[21] A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség Ügyrendje. http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/ugyrend_3.pdf (Letöltés ideje: 2015. 01. 20.)

lyamatos érzelmi készenlétben voltak. Ferenczi írja, hogy az elfojtásra, hazugságra, képmutatásra építő társadalmi rendszer „megteremti a mai társadalmi viszonyok lehetőségét, amikor (…) a szocialista emberboldogítás neve alatt az egyéni akarat zsarnoki elnyomását propagálják”.[22] Az ellenségkép fenntar-

[22] In Pfitzner R.: *Gondolatok Ferenczi Sándor társadalomfelfogásának a pszichoanalitikus technikára gyakorolt hatásáról*. http://www.mtapi.hu/thalassa/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(01)1990_1/pp20-30_Pfitzner-R.pdf (Letöltés ideje: 2015. 01. 20.)

INERS HTM Haptic Training Machine, 2009

tása, a projekció arra volt hivatott, hogy egy olyan képet fessen meg, „amely a »gonosz megtestesüléseként« hordozta magában a közösség elfogadhatatlan lelki tartalmait".[23] Ahhoz, hogy a rendszert fenntartsák, bűnbakra volt szükség. A bűnbakkeresés célja pedig nem volt más, mint tanúbizonyság tétele önmaguk kulcsfontossága mellett. Nem volt szükség azonban rendszerellenesnek lenni ahhoz, hogy a külső nyomás hatására elinduljon egy introjekciós folyamat, melynek köszönhetően az egyén elkezdte a rendszer eszméivel ellenkező tulajdonságokat önmagában felfedezni. A külső kontrollnak köszönhetően elindulhatott egyfajta bűntudatképzés, mely akár hárításba, projekcióba, bűnbakkeresésbe is fulladhatott. Hogy a szocializmus embere menynyire hitt a kor eszmerendszerében, nem célom eldönteni. Ám ez a fajta „külsőkontroll-beállítódás (…) bizonyos önfeladást, a felelősség elhárítását"[24] is jelenthette. Nem meglepően, hisz az elnyomás, az önkényuralom mindennapi jelenség volt, s a rendszer kereste „ellenségeit". Ilyen ellenség volt maga a Vendég is. Egy másik rendszer megtestesítője.

Létezett tehát egy évtizedekig tartó fenyegetettségélményre alapuló szorongáskeltő tényező, melynek köszönhetően arra szocializálódtunk, hogy énvédő mechanizmusaink konstans módon aktívak legyenek, s amint felmerül a gyanakvás ténye, az adott jelenségre adható érzelmi reakcióik sorozatát indítsuk el. A félelem és nyugtalanság érzése állandósodott, így az idegenek iránt (sőt gyakorta idegennek sem kellett lenni) táplált gyanakvás és bizalmatlanság (kiváltképp, ha azok nem elvenni, hanem adni szerettek volna) reflexszerűvé vált. Orwell írja az *1984*-ben: „A legcsekélyebb apróság árulkodó lehetett. Egy ideges rángás, egy öntudatlan, kétkedő pillantás, az a szokás, hogy az ember magában mormol valamit – bármi, aminek a szabályostól eltérő látszata van, ami valaminek az eltitkolását jelentheti. Már az büntethető cselekmény volt, ha az ember arcán a helyzethez nem illő kifejezés ült…"[25] A Csepeli–Örkény szerzőpáros egy 1991-ben megjelent tanulmányában fejti ki, miszerint „a politikai rendszer (…) félelem- és szorongáskeltő technikái-

[23] Juhász–Takács (szerk.): *Személyiségelméletek*. Budapest, 2006, BME GTK, Typotex. 141.
[24] Brehm (1993) in Hunyadi György: *A személyes szuverenitás és kiszolgáltatottság élménye*. http://www.matud.iif.hu/2013/04/09.htm (Letöltés ideje: 2015. 01. 21.)
[25] Orwell: i. m. 71–72.

val elidegenítette és atomizálta a társadalmat, mely a demokratikus viszonyok között"[26] kevésbé volt képes magára találni. Társadalmi elvárásnak számított, hogy a meglévő rendszer merev szabályrendszere alapján szocializálódjunk, így nem meglepő, hogy egy értékvesztett és felbomlott rendszer hozománya évekkel később is csak a gyanakvás és a másik igazának megkérdőjelezése: „»Maga kicsoda? Maga mit akar? (…) Miért jött ide? Ki küldte?«"[27] Hellerné 2003-ban megjelent tanulmánya talán a fentebb olvasottaknak egy visszaigazolása is lehetne. A szerző a rendszerváltást megelőző négy évtized embereszményét vizsgálta, beleértve az elvárt emberi tulajdonságok alakulását különböző oktatáspolitikai dokumentumok alapján. A kutatottak alapján „megfigyelhető egy bizonyos ív, amely a kemény, »harcos« ideológiai kortól kezdődik, majd különböző stációkon át lassan-lassan finomodik, míg el nem ér az autonómia, a decentralizáció és az alternativitás gondolatának hármas egységéig".[28] Az évtizedekig fenntartott „szocialista" mintaképek mellett olyan elvárt tulajdonságok jelentek meg (a teljesség igénye nélkül), mint a „fegyelmezett állampolgár és a dolgozó nép hűséges fia" (1950), a „jellemes és törvénytisztelő állampolgár" (1960), a „társadalmi célokkal való azonosulás" (1972) vagy épp a „szocialista humanizmus és igaz hazafiaság" (1985).[29] Természetesen találunk számtalan példát a negatívnak ítélt eszmékre és jellemvonásokra is, így az ideológiai liberalizmusról, az individualizációról vagy épp a kettős nevelés ellenzéséről (1953). Ez utóbbi az iskolai nevelés kizárólagosságának elvét hirdette.

Van tehát egy rendszerünk, ami lassúbb-gyorsabb ütemben csiszolódott, s ennek megfelelően aktualizálta az épp mérvadónak tartott emberi jellemvonásokat. Így jutunk el Csepeli *Színlelt liberalizmus* című tanulmányában megfogalmazott gondolatához, mely kimondja, hogy maga a szabad társadalom korábban jött létre, mint a szabad egyén.[30] „Martin Seligman modellje szerint a tanult tehetetlenség, a tartós, ismétlődő kontrollvesztés élménye bizonyos helyzetekben, tanult módon áttevődnek

[26] Csepeli Gy. – Örkény I.: *A meghasadt tudat*. http://www.csepeli.hu/pub/1991/csepeli_orkeny_magyar_hirlap_1991_07_06.pdf (Letöltés ideje: 2015. 01. 15.)
[27] Spiró: i. m. 178.
[28] Hellerné Farkas J.: *Embereszmény az oktatáspolitikai dokumentumok tükrében (1948–1989)*. http://elib.kkf.hu/okt_publ/tek_2003_25.pdf (Letöltés ideje: 2015. 01. 15.)
[29] Uo.
[30] Csepeli Gy.: *Színlelt liberalizmus*. http://csepeli.hu/pub/1998/csepeli_168ora_1998_12_01.pdf (Letöltés ideje: 2015. 01. 19.)

a későbbi hasonló helyzetekre is. Ilyen állapotba kerül egy állat, ha nincs módja elmenekülni az ismétlődő áramütések elől: először menekülni próbál, azután »holtnak tetteti magát«, amikor ismételten hiába próbálkozik a meneküléssel. Az embernél ugyanilyen lelkiállapot alakulhat ki pszichológiailag megoldhatatlannak minősített helyzetekben."[31] Láthatjuk hát, hogy az Öreg, ahogy a többségi magyar társadalom is, egy olyan rendszerben nőtt fel és öregedett meg, ahol alig néhány évtized alatt sokadszorra változtak a mérvadó értékek, a követendő jellemvonások. Megtanultak ugyan a rendszerben élni és mindennapjaikat ahhoz alakítani, a „rendszeren kívüli" gondolkodás azonban sok esetben máig korlátokba ütközik náluk. Az évtizedekig tartó kontroll és autokratizmus kialakított bennük egy énvédő, reflektív gondolkodást. Az új rendszer egy új, liberális programot ígért számukra, mely felépítésében és elvárásaiban összeegyeztethetetlen volt az évtizedes gyakorlattal, így az Öreg korábbi szerepeivel is. Csepeli szerint a liberalizmus „csak akkor lesz újra vonzóképes erő, ha visszatéríti a kiábrándultakat, a csalódottakat, a megkeseredetteket. A színlelt liberalizmus csak életre kelti a magyar társadalom történelmileg makacs antiliberális reflexeit, azok sorában kiváltképp a paternalizmust, a tekintélyelvűséget és a tanult tehetetlenséget."[32] Ez utóbbira kiváló példa a drámát záró diskurzus, mely rávilágít, hogy a család kilátástalannak tűnő jelenének megváltoztatását inkább egy soha véget nem érő kupakgyűjtés szerencséjében látja, mintsem abban, hogy megbízzon egy „idegen" jóhiszeműségében, aki csak a háláját szerette volna kifejezni.

[31] Kopp Mária: *Magatartástudomány és orvoslás a XXI. században*. http://www.matud.iif.hu/03nov/002.html (Letöltés ideje: 2015. 01. 21.)
[32] Csepeli Gy.: i. m.

STEINMACHER KORNÉLIA

AZ ENYÉSZET KRÓNIKÁI

NEMES Z. MÁRIÓ *A HERCEGPRÍMÁS ELSÍRJA MAGÁT* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Nemes Z. Márió új verseskötetének világában az olvasó pókhálóba ragadt, vergődő légynek érezheti magát. Ha van valami állandó és egységes ebben a mesterien megalkotott, ellentmondásokkal teli kötetben, az a sorok által keltett örökös sejtetés, hogy az élet az elmúlás árnyékában zajlik, minden félelem, vágy, tett ebből ered, és hiába minden küzdelem, az élet keletkezésének pillanatában már magában hordozza a halált. S mindeközben elegyedik itt szerves és szervetlen, tárgyi, növényi, állati és emberi entitás: rettentő, elborzasztó, visszataszító s elvétve kegyetlen szép lények sora: minden csupa hibriditás. Az élők magukban hordozzák a halott dolgokat, s egy frankensteini gesztussal elevenednek meg az élettelenek a bizarr verssorok áradatában. Ebben a „sötét varázslatban" az enyészet dalait hirdetik az elmúlás törvényszerűsége felett álló, mesékből, legendákból és népdalokból felbukkanó hősök is.

A kötet szabadverseket és prózaverseket tartalmazó két ciklusra van felosztva. Az első ciklus az *Arborétum* címet viseli, ahol a sötét varázslat, a fantasztikum mesei hagyományokból építkezik, míg a második ciklusban, a *Heraldiká*ban népballadák hősei és történelmi alakok kerülnek abszurd, fantasztikus helyzetekbe, vagy esnek át misztikus átalakuláson.

Ahogy az arborétum is az ember által megtervezett, megszervezett, kialakított természet jelölője, úgy a ciklusban feltűnő lények abszurditása mellett mesterséges létrehozásuk, előállításuk módja is felsejlik. Az *Arborétum*ban, a ciklus címadó versében, az emberevő növények rejtekében a hüllőgyáros vezénylete alatt egy új, hitvány faj van kialakulóban. („Itt dagasztanak / pikkelyes babát a munkásnők, / de már hetek óta egyre jobban félnek. A hüllőgyáros áll mögöttük és / nyelvét öltögeti, mert hitvány anyagot / termelnek gépei." – 11.) A köteten végigvonuló, talán két legjellegzetesebb hibrid lény a hal/hüllőember és a növényember alakja. E lények beidézhetik a sellők és a nimfák alakját, de azoknak mindig ártó, pusztító szándékú változatait.

Az erdők és vizek mélye veszélyes terep. A kötet „áldozatait" – akik többnyire, de nem kizárólagosan nőnemű lények –, sajátos erővel vonzza a vizek és erdők világa, ahol többnyire szexuális erőszak és/vagy gyilkosság áldozatává válnak. A nemi egyesülés és annak következményei határtalanok és beláthatatlanok nemcsak a különböző létformák, hanem a nemek tekintetében is: itt a férfiember is lehet viselős. („Aztán elérkeztek a nagy mocsárhoz, ahol tavi nőstények bukkantak elő a víz alól. A két fiú rosszul lett a kigőzölgésektől és elájult,

testüket a nádas királynője használta. Amikor felébredtek, az egyikben már ott növekedett a mocsarak helytartója." – *A tűzoltó fiai*, 33.) Az aktus többnyire fertőzésként, betegségként van jelen, melynek eredményei gyakran újabb szörnyszülöttek lesznek. Ezekben az esetekben pedig ugyanúgy megmutatkoznak a „halál arcai", mint esetenként az aktus vagy az utód létrejöttének kudarcában. Vigyázni kell, mert akinek a figyelme lankad vagy másnak szavaz bizalmat, az ebben a világban csúnyán végezheti.

Az ösztönök, a düh, a nemi vágy, a gyilkolás, a teremtés, a hatalom vágya ott pulzál minden szörnyetegben, a hierarchia minden fokán. E növény-állatemberek funkciója a megtermékenyítés, párzás, gyilkolás, míg egy fokkal felettük a személytelen entitású, foglalkozásuk által jelölt lényeknek a rendszer fenntartása, mások megfigyelése, őrzése a dolga: a bíró, az orvos, a rendőrnő, a huszárok, a munkásnők vagy a segédek egyfajta aszexualitást képviselnek. Őket követik a létrehozó, teremtő lények, a mesteremberek, a gyárosok. A hierarchia csúcsán álló lények a második ciklust benépesítő történelmi személyiségek, akiket a vágy különböző formái feszítenek széjjel, mint Kossuth, Haynau vagy Batthyány Ilona. Batthyány Ilona válik igazán a Heraldika-ciklus állandó szereplőjévé: a kifogástalan elegancia, finomság, úri megjelenés mellett lényében van valami ösztönszerű, ősi, boszorkányos is. Rossz hírneve, határtalan nemi vágya, bűbájossága s a denevérekkel kötött szövetsége által tekinthetünk rá Báthory Erzsébet alteregójaként is. *A hercegprímás elsírja magát* című vers hercegprímása bizonyos értelemben Ilona férfi alteregója is lehet: a kegyetlen, barbár tetteket eltakaró kifinomult elegancia, a civilizáció tárgyi kultúrája iránti szenvedély, a környezetüket jellemző rokokós giccs s a féktelen vágy és végtelen magány érzete közelíti alakjukat egymáshoz. Ahogy a hercegprímás a szultán fejét, úgy Ilona és férje a három megnyúzott zsidót falja fel a Griff Hotelben: a kannibalizmus jelensége az Arborétum-ciklus *Piros víz* című versének mesebeli törpéi után itt történelmi színezetet kap.

Ilona-Erzsébet alakja először a luxus, a hatalom és az elegancia hármasában jelenik meg, hogy aztán a mindenétől megfosztott asszony egy dísztóba ugorva „megadja magát az új-mitológiának". Ilona áldozattá lesz. Az asszonyt már korábban is vonzotta a vizek világa, a kötet egy jellegzetes csoportjához, a hüllőember örököseiként is tekinthető mocsári parasztokhoz, köztük a ciklusban ikonikus alakká váló Hany Istókhoz is közel állt. Ilona hiába várja, hogy a vágya törvényes keretek között – ura által elégüljön ki, csalódnia kell. Határtalan vágya végül a dísztó mélyén, egy királypolip által teljesül be, de a beteljesülés egyben megsemmisülés is: Ilona megfullad, miközben a polip által új faj létesül – az új mitológia egyede. („…A zöld alkonyatban / Ilona tüdeje lassan kimerül, míg a polip / egyre gyorsabb csapásai mentén új faj / érkezik a császári természetbe. Jussunk / élet és fulladás közt a nyelv himlőhelye." – *A tritón haragja*, 60.) Ilona visszatér, hogy a régi rend ellen a denevérekkel kössön szövetséget. E szövetség, amit feltehetőleg egy denevérrel létrejött aktus pecsétel meg (A grófnő pedig / élvezettel ingerelte magát tüzes ekémmel, / mintha a császári udvar szonettkényszere / után megváltás lenne a népfibáj, hiszen / nem árthat új szelle-

met csempészni a hatalomba." – Denevérek honfoglalása, 69.), az új mitológia polipasszonyának egy alternatív története is lehet a „régi-mitológia" keretei között: ez a metamorfózis a vámpírrá válás történeti legendájához közelít. A létformákon túl e kötet lírai világában az idő és a tér is összekeveredik: olykor összezsugorodik, olykor meg kitágul, amiben sci-fi-hatás is megmutatkozik. Minden az abszurd, a képtelen irányába mutat, ami egyben valami vitathatatlan igazságot is képvisel: az élet lehetősége, az élet létrejötte magában hordozza annak végességét, ahogy minden metamorfózis feltétele egy régi megszűnése, hiánya, pusztulása.

A lét és nemlét határainak vegyítése, a mindenben megmutatkozó enyészet a hibriditáson túl másfajta emberi testet érintő anomáliák, biológiai abszurditások jelenlétében is megmutatkozik. Ilyenek a kilógó, elolvadó, kiköphető belső szervek motívumai, vagy a sajátos parazita, sziámi létformák. A létezés törvényeinek felülírása mutatkozik meg annak feltételezésében is, hogy valami nagyobb elférhet valami kisebben is. („A nemes főnek olyan illata volt, mint egy kismadárnak, amibe belesütötték az anyamadarat is" – *A hercegprímás elsírja magát*, 47.)

A kötet alakjai az önmeghatározás, az önérvényesítés lehetetlenségét, a kiszolgáltatottságot s az elemi magányt hirdetik. A bizonytalanság érzete zsigerekig hatol, s ezt nemcsak a szövegvilág, a megteremtett hangulat, hanem a versszerkezet, a technika és a költői képek használata is jelzi, amelyekre szintén egyfajta hibriditás, összemosódó határok, feloldhatatlan ellentmondású jelentések egyszeri társulása a jellemző. Ahogy a versek határai összemosódnak, úgy a két ciklus is, s e sajátos hibriditásnak hódol a jelöletlen intertextualitás is, s még az is kitűnik a kötet végén felsorolt szerzők áttekintése során, hogy Nemes Z. nemcsak mások alkotásait elegyíti saját műveivel, hanem saját, korábbi lírikus világának egyes elemeit is beemeli ide. Nem csupán a szerző által teremtett világ, hanem a költői nyelv, technika is alakulóban van. Nemes Z. minden értelemben határokat feszeget, a befogadóra gyakorolt hatás értelmében is: ahol talán az irritáció mértéke, kísérlete a lényeg.

Miközben egy összetett, briliáns módját látjuk itt a hibriditásban megjelenő pusztulás megképzett világának, addig az alkotó folyamat értelmetlenségének – ami a nemzés kudarcaként is sokszor megjelenik, illetve ezzel a képzettel társul a kötet során – gondolatával is találkozunk: mert maga a hagyománykeresés folyamata ez a kötet, pontosabban a régi hagyomány megtalálása annak érdekében, hogy abból valami új teremtődjön. Így a rátalálást rögtön követi annak megtagadása: a kísérletek sűrű sorozatát a megcsömörlés váltja fel, a régi és új mitológia határa közé szorulva, mintha magában az alkotóban, az alkotásban is megindulna egy erjedési folyamat, ami kivédhetetlen. A lírai én akaratlan „ragadt a hálóba", az enyészet krónikáinak hatása alatt.

(Nemes Z. Márió: A hercegprímás elsírja magát. Libri, Budapest, 2014, 80 oldal, 1416 Ft)

Kosztrabszky Réka

A GYEREKKOR SÚLYA

HÁY JÁNOS *NAPRA JUTNI* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Háy János ott folytatja, ahol *A bogyósgyümölcskertész fia* és *A gyerek* című műveivel abbahagyta, juthat eszünkbe a *Napra jutni* olvasásakor: az elmaradott falu, a jobb sorsra szánt gyerek és a kitörés nehézségei ismét központi motívumokként vannak jelen legújabb könyvében, melyben a gyerekkorhoz való visszatérésre és a problémák gyökerének keresésére helyezte a hangsúlyt. Ez a visszatérés (mely a korábbi művek intertextualizálásán keresztül is megvalósul) önéletrajzi indíttatású is, hiszen a szerző most ért abba az életszakaszba, amikor az időbeli távolság már lehetővé teszi a szülő nézőpontjába való belehelyezkedést, s ezzel összefonódóan a nézeteltérések okozta feszültségek feloldását, csakhogy ez esetünkben az apa hiánya miatt már nem történhet meg. Ezt a feloldhatatlanságot ellensúlyozandó a „hallgattassék meg a másik fél is" elv érvényesítését láthatjuk a kötetben, mely által új fénytörésben jelenik meg a családot zsarnoki módon irányító, de azt valamiképp mégiscsak összetartó apa figurája.

Az apa alakjának kettőssége (támasz és akadály egy személyben) már a könyv első, az egykori gyerek által narrált egységében (*Apák*) is kirajzolódik; a gyerek életének középpontját jelentő apa az évek múlásával párhuzamosan idegenné, leküzdendő erővé, míg a szülői elvárásokat nem teljesítő gyerek a hiába hozott áldozat megtestesítőjévé válik, s ez generációról generációra ismétlődik. A mindössze pár oldalas bevezető rész tehát nemcsak az apa és gyermek közti elidegenedés folyamatát vetíti előre, hanem a gyerek nézőpontjának, élményvilágának dominanciáját is. Ez a dominancia az apával szembeni alárendeltséget ellensúlyozza, hiszen az apai elvárások által letaglózott, a nehézségeket és örömöket egyedül átélni kénytelen gyereknek csak így lehet saját története, melynek tétje az apa árnyékából való kilépés.

A „napra jutás" egy lehetséges értelmezése tehát már az első oldalakon kibomlik, s a kötet központi egységét adó, *Az apa fia* című rész vezérszála lesz, melyre 36, a felnőtté válás folyamatát végigkövető történet fűződik fel. Az előzetes olvasói elvárással szemben azonban ezek nem egy egyes szám első személyű, hanem egy omniszciens elbeszélő pozíciójából íródtak, lehetőséget teremtve arra, hogy a gyerek domináns, ám korlátozott látószöge mellett más, esetenként jóval kisebb jelentőségű szereplők nézőpontja, tettei, mondatai is beleépülhessenek a narratívába, melyek így a narrátor részéről megfogalmazott szentenciák, ironikus reflexiók vagy többletinformációk forrásai lehetnek. De ugyanilyen fontos szerepe van ennek a hangnak azokban a ritka esetekben is, amikor a gyerek alakja háttérbe szorul a cselekményben, mint például a *Motorverseny* című novellában, melyben a szülők a korhatár s a szom-

szédoknak beígért fuvar miatt, illetve a kitartó hisztizés ellenére sem viszik magukkal a fiukat a futamra, aki így nemcsak az élmény, hanem a tragédia részesévé sem válhat.

A *Napra jutni* a korábban már említett Háy-művekkel szemben a kályhától indul el; a benne olvasható történetek a gyerekkor, a perspektívát nem nyújtó faluból és a családból való kiszakadás nehézségeit, továbbá az apa és fiú közti problematikus viszonyt mutatják be, vagyis a miért kérdésére nyújtanak választ. Egy olyan közegbe kalauzolnak el minket, melynek tagjait beszűkült látásmód, a megszokottól eltérő dolgokkal szembeni intolerancia jellemez, így világos, hogy a gyerek itt nem vihetné sokra. S bár az apa is a falun kívül képzeli el a fia jövőjét, nem tudja elfogadni a gyerekét olyannak, amilyen, ezért nem válhat támasszá, biztos ponttá annak életében – és tulajdonképpen a családból senki sem.

Az előbb említettekből származnak a kötet egyes visszatérő mozzanatai, mint például a gyerek régészi munka iránti vonzódása, a falubeliek szellemi munkával szembeni elutasító, lekicsinylő magatartása vagy a gyerek szeretet utáni vágya, melyet hol egy nála idősebb nő iránt érzett fellángolás, hol a lázadókkal való kontaktuskeresés, hol egy „testvérként" szeretett kutya elégít ki ideiglenesen. De egyéb módon is kapcsolódhatnak ezek az írások egymáshoz; az egyikből például kiderül, hogy az apa a megélhetési gondok miatt képtelen az önfeledt nevetésre, s ennek a (családtagokra is nehezedő) frusztrációnak a feloldását olvashatjuk *Az apa kalapja* című novellában, melyben az elrepült kalap után szaladó apa addig nem látott módon nevetni kezd. A történeteken végighúzódó elbeszélői pozíció, a visszatérő motívumok, a (többnyire) azonos helyszín, valamint a linearitás megléte a regényként való értelmezést segíthetik elő, ugyanakkor a novellák tetszőleges sorrendben is olvashatóak, s önmagukban is zárt egészet alkotnak.

Az utolsó, *Családállítás* címet viselő egység a gyerek felmenőinek monológ formában prezentált élettörténetét tárja elénk. Ezek a monológok, amellett, hogy keretbe foglalják a novellákat, a gyerek nézőpontját ellenpontozzák, egészítik ki, ám sajnos nem a legszerencsésebb módon épülnek be a kötetbe. Ennek a fajta poétikai eljárásnak akkor volna igazán értelme, ha a különböző nézőpontok dinamikusan váltják egymást, azonban a szólamok egymást követő, tömbösített elrendezése pont ezt akadályozza meg, hiszen az egyes nézőpontok között nem alakulhat ki valódi feszültség, dialógus, ráadásul mivel a novellák egyes elemeiből már többé-kevésbé összerakhatóak a különböző élettörténetek, kevés új információval szolgálnak, és csak afféle függelékként hatnak.

Háy János új kötete érdekes esete annak, hogy az időbeli távolság milyen új perspektívát nyújthat egy, a korábbi művekkel rokon tematikájú s az életműből már ismert motívumokkal operáló kötethez, s ha a szerző nem egy külön szerkezeti egységbe tömörítette, hanem az egyes novellák szövegébe simította volna a gyerek felmenőinek szólamait, az egyes nézőpontok megjelenítése sokkal hatásosabban valósulhatott volna meg.

(Háy János: Napra jutni. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014, 264 oldal, 3490 Ft)

PUCHER BÁLINT

A KOCSMÁK KRÓNIKÁSA

CZINKI FERENC *EGY KOCSMA VÁROS* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Czinki Ferenc két, általa szerkesztett kötet után tavaly debütált szerzőként első kötetével. A kötet ugyan a József Attila Kör és a Prae.hu közös kiadása, és a tavalyi JAK-táborban volt az ősbemutatója, mégsem tartozik a JAK-füzetek közé, a kocsmafüzet meghatározást kapta. Az utóbbi JAK-füzetek közül Pallag Zoltán köteténél is az volt a benyomásom, hogy sok tekintetben elüt a mai jegyzett magyar költészet fővonalától, ez Czinki kötetéről ugyanannyira elmondható a próza vagy az értekező műfajok viszonylatában, aminek valószínűleg van köze ahhoz, hogy a JAK egyéb kiadványai közé került. Kisebb méretű és terjedelmű, mint általában a JAK-füzetek, műfajilag pedig valahol a várostörténet, a szubjektív publicisztikai műfajok és az értekező próza metszetében helyezhető el, irodalmias, személyes stílussal. A könyv célkitűzése az volt, hogy Czinki szülővárosának, Székesfehérvárnak a különböző környékeit és azoknak egy-egy régi vágású kocsmáját mutassa be, ezen keresztül pedig a kocsmák világáról és a szocialista rendszerről, annak maradványairól is szóljon. A könyv vizuális megoldásai egyenrangú kifejezőeszközök a szöveggel, a könyv anyagának egyfajta régies, ütött-kopott jellege van, és az oldalaknak majdnem a felét fekete-fehér, archív (hatású) fotók teszik ki. Így a könyv Forgács Péter lírai dokumentumfilmjeihez hasonló hatást vált ki, amelyekben az archív felvételek és a különböző kifejezőeszközök használata szintén a médiumok keveredéséből létrejövő montázzsá teszi a művet.

A hazai kultúrában jól ismert a kocsmáknak, az alkohol(izmus)nak a hátreál, nyomorúságos ábrázolása. Czinki érezhetően nem ezt az irányvonalat akarta folytatni, az előkép sokkal inkább a cseh kultúrában tapasztalható ironikus, groteszk hozzáállás ezekhez. Ezidáig rendben is volna, valóban nemcsak a *sátántangó* vagy, egy másik kortársat idézve, a *sok kis reszkető egzisztencia*, hanem jó esetben közösségi tér és emberséges élmények helyszíne is lehet a kocsma. Viszont úgy érzem, hogy ez és a kötet többi főtémája, a szocreál és a szülőváros környékeinek leírása mind olyan, amiket a kézenfekvő jellegük miatt nehéz izgalmasan megírni. Körülbelül olyan élmény volt a könyv olvasása, mintha a szerző mesélne egy fröccs mellett sztorikat, melyek közül van, ami szórakoztat, van, ami kevésbé, és van, amelyik, úgy érzem, hogy nem nekem szól. Ez főleg a városrészek tárgyilagos leírásainál volt így, úgy vélem, hogy azoknak érdekes erről olvasni, akik járatosak Fehérváron, de aki nem, annak vajmi keveset mond például a Felsőváros határoló utcák ismertetése. A kötet fő

témáival az irónia oldaláról nagyot nem lehet hibázni, de eredetit is éppoly nehéz írni. Hiszen néhány kocsmaéletről szóló műből és saját tapasztalatból is ismerősek lehetnek a hülyeségekről vitatkozó vagy felszínes, megmosolyogtató életbölcsességeket osztó emberek. Itt a legnagyobb hiányérzetem a Panama kocsmánál volt, ugyanis ennek a szövegnek egy jó része december 23-án játszódik, amely történetben az ünnep miatt benne lett volna a lehetősége valami kifejezőnek. Ehhez képest echte kocsmafilozofálást meg egy kis Lovasi Bandinak szóló fricskát kapunk. A szöveg az utolsó két fejezetnél vált számomra izgalmasabbá. Itt láthatóan jobban szabadjára engedte a fantáziáját Czinki, néha egészen szürreális jeleneteket írt. Mindkét szöveget belengi a dolgok megszűnése miatt érzett fájdalom, ami itt elsősorban a bezárt, eltűnt kocsmákra vonatkozik, de kreatív módon megjelenik Nagy-Magyarország megszűnése is, az elcsatolt városoknak a Pálma kocsma környékén az utcanevek állítanak emléket. Az a mondat, ami az „Első Vendégtől" hangzik el: „nem is az, hogy a jég hátán is megélni, hanem, hogy én még nem is éltem máshol" (63.), sokkal többre utal, mint a súlytalan filozofálások. Szintén jó megoldás volt, hogy ennek a mondatnak a „nem is az, hogy"

Irányjelek, 1993
Erzsébet híd, Budapest, keleti hídgerenda

szófordulatát a fejezet végén Czinki újra felhasználta az Első Vendéggel kapcsolatban. Az utolsó írás pedig kisebb részben szól egy bezárt bisztróról, nagyobb részben az egész könyv összefoglalása, amelyben valóban ülnek a poénok a város kocsmáiról, melyek neve és jellege között valamilyen ellentét van. A már bezárt Strand bisztró öreg pultosa leírásának, aki hiába várja az italszállítmányt, szinte lírai jellege van, és szintén találó volt a párhuzam közte és a narrátor közt, utóbbi ugyanis úgyszintén vár valakire a kocsmában, aki soha nem érkezik meg, és a várakozási idő kitöltésére folyton iszik. A hiábavaló várakozás motívuma felidézte bennem a *Godot-ra várvá*t, illetve egyes Franz Kafka-novellákat. Így a könyv utolsó harmada sokat javított a róla kialakított képen.

Érdemes még a könyv nyelvhasználatáról szót ejteni. Az említett sztorizós stílussal olyan írásmód jár együtt, ami nagyon messziről emlékeztet Mikszáthra, valamiféle mesemondó karakterre, időnkénti anekdotázással. Viszont Mikszáthtal párba állítva Czinkinél minimális az elbeszélt történetek hossza, összetettsége, ahogyan Miksó Péter írta a Prae.hu-n, a kötet képeihez hasonlóan az írások is inkább pillanatokat ragadnak meg. A kortárs irodalom egyes tendenciáiban bevett technika az elbeszélő elbizonytalanítása, a mindentudó elbeszélés mellőzése, illetve olyan eszközök alkalmazása, amelyek azt eredményezik, hogy a műben megjelenő világ nem kelti a valóság utánzatának illúzióját, hanem „átlátszóvá" válik, láthatóvá teszi önnön megkonstruáltságát. Czinkinél minimálisan van nyoma ezeknek a törekvéseknek, ami szembetűnő, ha olyan művekkel állítjuk párba, amelyek szintén a próza és a publicisztika határvidékén helyezhetők el és hangsúlyos bennük a mesemondókat vagy Mikszáthot idéző stílus, mint például Parti Nagy *Magyar mesék*-sorozata. Ez a fajta mesélés egy duplafenekű bőrönd, nem valamiféle hagyománykövetés, hanem ironikus megidézése múltbeli műfajoknak és ennek az elbeszélői karakternek. Czinki nyelvhasználata viszont ezzel szemben nem az imitáció elvén alapul, hanem egy olyan stílust alkalmaz, ami a korai modern prózára volt jellemző. Ennek ugyanúgy van fényes és sötét oldala, mint a nyelvi lehetőségeket az élvezhetetlenségig variáló szövegirodalomnak. Jó pillanataiban élvezhető, néha egészen frissnek hat Czinki, mint például itt: „Isti ekkor kicsit elszomorodik, nem szereti, ha Nietzschét idéznek a pultnál. Pláne, ha müllerpétereznek is mellé." (41.) Rossz pillanataiban viszont régimódinak hat egy-egy félmondat. Például az egyik kocsma korai zárórájával kapcsolatban „a kezelhetetlen és megérhetetlen, szerelmes és konok asszonytermészetű idő" (15.) jellemzés olyan, mintha az első Nyugat-nemzedék valamelyik könyvéből származna.

Bár nem szorosan tartozik a könyv művészeti jellemzőihez, de érdemes szót ejteni a reklámjáról és a hozzá kapcsolódó rendezvényekről. Ötletes volt a könyvhöz készült söralátét, illetve szimpatikusak a szerző kocsmaszínház-estjeihez hasonló, remek élőzenével összekötött könyvbemutatói. A könyv végén a jegyzetnek kihagyott oldalak gesztusa és a könyv fizikai és képi anyagának minősége is egyedivé teszi a kiadványt. Az *Egy kocsma város* kapcsán fontos megemlíteni, hogy ezek a szövegek nem egy irodalmi,

hanem egy publicisztikai médiumban jelentek meg először. Ha az újságírásból indulunk ki és az összegyűjtött publicisztikai műveket tartalmazó kötetekhez viszonyítjuk, akkor szintén számos pozitívumot találunk a könyvben. Nem napi aktualitásokhoz kötött, így kevésbé fenyegeti az elévülés veszélye, ritkán épít előzetes tudásra, mint például egy kritika- vagy esszégyűjtemény a témáját adó művek ismeretére, és a különkülön is problémamentesen értelmezhető írások egy kezdettel és véggel bíró nagyobb szerkezetté állnak össze, amit kevés hasonló jellegű kötetnél tapasztalhatunk. Egészen más konklúzióra lehet jutni attól függően, hogy publicisztikai vagy irodalmi elvárásokkal közelítünk a könyvhöz. Művészeti célú alkotásként nem gondolom, hogy a kortárs magyar irodalom kimagasló jelentőségű darabjaként kellene kezelni, publicisztikaként vagy szociográfiaként azonban egy átgondolt koncepcióra felépített, különleges próbálkozás, így inkább az utóbbi megközelítéssel érdemes olvasni az *Egy kocsma város*t.

(Czinki Ferenc: Egy kocsma város. JAK + PRAE.HU, Székesfehérvár, 2014, 92 oldal, 2490 Ft)

Bundesberg Berlin, 2002–2012

ARDAMICA ZORÁN

VILÁGNAK, POSZTNAK EGY A VÉGE

MIZSER ATTILA *APOKALIPSZIS POSZT* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Mizser Attila kötetét, melyet a huszadik század második felének magyar prózairodalmában megjelenő apokaliptikus hagyománynak, pontosabban a jelentősebbként felvonultatott művek célirányos értelmezésének szentel, szokványos módon egy elméleti tanulmánnyal vezeti be. A szöveg ötödét kitevő, már nem szokványos módon történeti (irodalomtörténeti, bölcseleti, művészettörténeti-periodizációs) ihletésű teoretizálásra szükség is van, hiszen a címben jelzett és a kötet középpontjába állított apokaliptikus tradíció–posztmodern írásmód kapcsolat tulajdonképpen két, elvileg egymást kizáró jelenséget von azonos halmazba. Így aztán érthető, hogy a bevezetés igyekszik részletesen és különféle szempontok alapján indokolni és érvekkel alátámasztani a tételezést és a témaválasztás jogosságát.

Az apokalipszis ugyanis meghatározó, sőt fenntartó eleme egy olyan grand récit-nek, amelyet a posztmodern korszak bölcseleti tárgyú művei, valamint a posztmodernizmus mint képlékenyen formálódó (vagy tán már véget? is érő?), differenciálható művészettörténeti irányzat (az eddigi tapasztalatok alapján) és annak többféle beszédmódja tulajdonképpen tagad, felvált, illetve levált, lecserél. A magyar posztmodern próza és az apokaliptikus hagyomány összefonódását, kapcsolatát a szerző egy korábbi Angyalosi Gergely-szövegre hivatkozva tartja indokolhatónak, védhetőnek és végső soron megismerhetőnek, miközben leginkább Foucault (*A diskurzus rendje*), Derrida (*A filozófiában meghonosodott apokaliptikus hangnemről* – adja magát, hogy Angyalosi fordította magyarra, *Grammatológia* stb.) és de Man művei jelölik ki azt a keretet, amelyben Mizser az adott fogalmakat értelmezni kívánja. Érdekes és az olvasó könnyebb tájékozódását segítő metódus már a bevezető tanulmányt annak definiáló szempontjai szerint alfejezetekre tagolni. Így, amennyire lehetséges, elkülönülnek a nyelvfilozófiai és önreflektáló, az értékdifferenciáló (Baudrillard-tól indítva) és a történelmi/tapasztalati szempontok, noha egymáshoz való viszonyaikban mutatkoznak meg. A keretezésen és látószögek kijelölésén túl ugyanennek a fejezetnek a célja volt a fogalmi tisztázás is.

Az érintkezési területek pontosabb behatárolását és az irodalomelmélet/-történet következtetéseinek (a „poént" tehát sajnos a tudományosan elvárható deduktív levezetés módszere megválasztásának köszönhetően előre lelövi) példákkal való bizonyítását Mizser az elemző fejezetekben végzi el. (A felfedéshez, megismeréshez vezető út mint indukciós folyamat, *végén* „a" momentum-

mal, a konklúzióval – tehát a fordított metódus alkalmazása által – érdekesebb, szorosabb rendszerbeli összefüggésben állhatna magával a témával, mintegy további szépírói beszédgesztusokkal gazdagítva az azoktól szerencsére amúgy sem mentes [lásd pl. az 56. o. utolsó mondatát…] irodalomtudományos szerkezetet és stílust – ez persze számon kérhetetlen, szubjektív meglátás részemről. A mikroszerkezetre és szöveggondozásra vonatkozó – Nagy Csilla végezte – szerkesztői munkáért elismerés jár, a lényegre utaló borítót tervező Moon Kft.-nek nem különben: az olvasónak már-már az a manapság ritka és megmagyarázhatatlan érzése támad, hogy a grafikus olvasta és megértette a teljes kötetet…)

A könyv elemző szakaszai értelemszerűen a teljesség igénye nélkül (a szó pozitív értelmében célirányosan) válogatnak az adott korszak prózai terméséből Nádastól a cyberpunkig. Tehát egy relatíve széles teret járnak be. Mind a korai, mágikus, mind a kifejezetten nyelvi meghatározottságba és motiváltságba ágyazott, mind pedig az ideológiai reflexióktól nem mentes posztmodern irányok képviseltetik magukat, rámutatva a korszak – nemcsak magyar szempontból érvényes – tagolhatóságának és tagolandóságának kérdéseire.

Szirák Péter, Kulcsár Szabó Ernő és Thomka Beáta tanulmányainak beható ismerete segíti Mizsert abban, hogy Nádas Péter *A Biblia* című, elég korai (1967) és mi tagadás, még nem egyértelműen posztmodern szövegét a fent említett keretben – a mából nézve sikeresen – pozícionálja. S egyben rá is mutathasson azon írói eszközökre, tónusokra, „az elbeszélői tudás dinamizálására", a korabeli regényírás újító mechanizmusaira, a szöveg megkomponáltságára, amelyeknek köszönhetően Nádas pályája a ma ismert és jellemzőnek tartott irány(oka)t vette. A konkrét szövegelemzés pedig a vég előtti cselekményekre, valamint a felfedésekre, leleplezésekre és az ezeket követő átrendeződésre fókuszál.

Krasznahorkai László *Kegyelmi viszonyok* című könyvében olvasható (itt nem az istenbe, hanem a tudományba vetett emberi hit – mint akár egy másik nagy elbeszélés – megingása által istenkereső) halálnovelláinak értelmezése a fordulatra, változásra (rendeződésre – ellentétben a világ rendjének szétesésével) hegyeződik ki.

Grendel Lajos *Éleslövészet*ét (s mellette a trilógia további darabjait) a szerző a felszámolás regényeként olvassa. A történelmi tapasztalat tarthatatlansága kerül a figyelem központjába. Márpedig ha a történelem (objektív módon) megismerhetetlen, akkor elbeszélhetetlen, megírhatatlan is: a mű leszámol a megismerhetőség lehetőségével és a megismerhetőség (objektív) továbbadásával, közvetítésével, végeredményben a nyelv ilyen irányú hatalmával. E fogalmak szubjektívvé válnak – fikcionalizált, mitizált emlékezetté. Szilágyi István *Holló-idő* című könyvében a róla szóló tanulmány szerint ráadásul a szubjektív múlt szintén „kimúlik". „Olvasatunkban az idő megállítása, a saját történetnek az idő folytonosságából való kimetszése a mű tétje…" (67.) Ugyancsak az írás létjogosultsága és a történelem és emlékezet szubjektív konstruálása felől ragadja meg Mizser Talamon Alfonz Borkopf-regényét (*Barátaimnak egy Trianon előtti kocsmából*).

Márton László *Árnyas főutcá*ja a tanulmány szerzőjének értelmezésében példaszövegként mintegy az előbbi művekről elmondottakat „fokozza". Mert bár a

könyv a vég vagy a trauma bekövetkezését teszi nyilvánvalóvá, a verbális nyelven túl a másik – tudatunk szerint a valóságot pontosan visszaadó – médium, a fotográfia nyelve sem képes koherens elbeszélést létrehozni róluk. Minden kép maga a vég, a halál, amely ráadásul elemeket tép ki a rendszerből, az időbeli folyamatból – ellehetetlenítve azt. A törés, a tudás, a katasztrófa felfedése: *egy / a* világvége mégiscsak kirajzolódik általuk.

A Hajnóczy-kisregény (*A halál kilovagolt Perzsiából*) interpretációja a személy és a szöveg identitásának végét teszi tárgyává. Mizser a végtelen szerveződésű foucault-i könyvtár szövegszerkezetével, valamint az elejétől többszörözött narratívával magyarázza a széttartásokat.

Mizser arra a később interjúban ugyancsak (vagy fölöslegesen, vagy ügyes manipulációval) feltett kérdésre, amely az apokaliptikus hagyománynak a magyar irodalmon kívül a világirodalomban, s tegyük mi hozzá: az egyéb médiák tereiben való jelenlétét firtatja, igenlő választ ad. És egy, külön az utóbbi bizonyítását célzó, cyberpunkkal foglalkozó fejezettel toldja meg kötetét. A keleti kultúrából az *Akira* című animált alkotást elemzi röviden, nyugati példaként a *Renaissance* címet viselő animációs filmet. Mindkettő egyszerre szolgálja az irodalmon kívüli, illetve a mellette, de vele kapcsolatban álló művészetek, a cyberpunk, a (nemzetközivé terebélyesedő) popkultúra és az underground, valamint így, egy nemzeti irodalom kanonizált műveivel ugyanazon kötetben szerepeltetve esetleg a centrum–periféria területeit érintő (majdan lehetséges) érvelést.

Egyfelől dicséretes, ahogyan a monográfia szerzője ebbe az irányba kiterjeszti a potens olvasatlehetőségeket, a kutatást. Másfelől azonban hiányérzete is támadhat a befogadónak, amiért csupán ennyi irányt nyit meg konkrétan, nyilván kötete arányait szem előtt tartva, s a többire mindössze általánosságban utal. Hiszen a „kortárs" és a kortárs magyar irodalom (nem csak a próza) számos alkotása – érthetünk egyet Mizserrel – szintúgy érvényesíti azokat a szempontokat, amelyek alapján az e helyütt vizsgált szövegek megfeleltek a szerző szakmai szelekciójának. Nyilván léteznek viszont terjedelmi korlátok a korpusz bővíthetőségével kapcsolatban. És persze kompetenciabeliek is, mivel egy irodalomtörténész nem vállalhatja fel a komplexitás érdekében sem a szakirányán kívül eső művészeti ágak, s főleg nem (bár utalást találunk a könyvben!) a természettudományok, például az elméleti fizika territóriumán észlelhető apokalipszis–posztmodern állapot viszony analízisét. Mindenképpen pozitívum azonban, hogy – mintegy a tematika újranyitásaként, a végső felfedést segítve, de ugyanakkor (például a vizsgálati kontextus és a területek szélesítése okán) annak elodázásaképpen – megszületett ez a szöveg. A fentieknek ad abszurdum ellenére a tematikus-motivikus szinttől továbblépve az apokalipszis fogalmának eredeti értelmébe (feltárás, leleplezés) való utalása és annak az irodalmi művekre való „ráolvasása" mint szintén apokaliptikus, azaz feltáró, leleplező, tapasztalatot adó gesztus az, ami miatt Mizser Attila kötete önmagán túlmutató figyelmet érdemel.

És mert világnak, posztnak egy a vége.

(Vagy több…)

(Mizser Attila: Apokalipszis poszt. Az apokaliptikus hagyomány a huszadik század második felének magyar prózairodalmában. Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2013, 124 oldal, 12 €/3200 Ft)

Benkő Krisztián

VAJÚDÁS
A CSOKONAI SZÍNHÁZ *KRISZTUS SZÜLETÉSE* CÍMŰ ELŐADÁSÁRÓL*

Az Irodalmi Szemle 2014. februári, japán témájú számában bemutatkozó műfordítók munkájának a tavaly nyáron megjelent Misima-drámakötet[1] utáni első gyakorlati megvalósulása az *Egy maszk vallomása* szerzőjének igen korai, de annál fontosabb zsengéiből[2] készült előadás, amely illeszkedik a debreceni Csokonai Színháznak a középkor és a kereszténység gondolatkörére épülő idei tavaszi évadába: *Krisztus születése (misztérium)*. A fordítás (Jámbor József, Vihar Judit) és a dramaturgiai munka (Jámbor József, Selmeczi Bea) során három Misima-darabból állt össze a színpadra állított szöveg – a Heródesként megjelenő fordító-rendező főszereplésével. A szövegkönyv készítői *Az út* (*Rotei*), *A napkeleti bölcsek (Higasi no hakaszetacsi)* és a címadó *Kiriszuto kótanki* anyagával dolgoztak, de a dramaturgia lényege, hogy a harmadik dráma címadó eseménye valójában az előadás zárlata, a Megváltó életét és kereszthalálát a néző már evidenciaként idézi föl a függöny legördülése után (a szövegben apró utalások történnek a Golgotára és a feltámadásra), vagyis maga a vajúdás, a zsidó-keresztény messiásvárás a történet esszenciája. A három szöveg intertextuálisan összefonódik, a verses formájú, Krisztus születéséből származó részletek adják a dalbetéteket Kamondy Ági megzenésítésében.

Miért teszi különösen érdekessé és egzotikussá az Újszövetség értelmezését a jellegzetesen távolkeleti nézőpont? A Misima-szakértő Jámbor József fogalmazott úgy a műhelymunkáról szóló interjújában, hogy „ez itt jóval több, mint a zsidó vallás messiásvárása, egy hatalmas örvény, egy nagy szent áramlat, amelyben minden és mindenki a megváltás felé halad: a görög istenek, a sintó istenek, a külön-

[1] Misima Jukio: *Barátom, Hitler és Madame de Sade. Drámák*. Budapest, 2014, Napkút.

[2] Mindhárom dráma 1939-ben, a szerző tizennégy éves korában készült. A fiatal szerzőre nagy hatással volt Oscar Wilde *Salome* című egyfelvonásos drámája, melyet a Bibliával egyidejűleg tanulmányozhatott a tokiói főnemesi iskolában, a Gakusúinban.

* Horváth Árpád Stúdiószínpad, Debrecen, 2015. február 13.

böző hiedelmek szellemfigurái. Eredeti gondolat ez, és nagyon keleti. A távol-keleti emberek mindig is sokkal szélesebb horizonttal gondolkodtak a vallásról, mint az európaiak, Japánban például a lakosság nyolcvan százaléka kétvallású, buddhista és sintoista egyidejűleg. Keleten filozofikus és szellemi természetű a vallás, valamint nagyon praktikus, ezzel szemben a nyugati vallás misztikus természetű, vagyis pontosan fordítva van, mint ahogy Európában a közvélekedés tartja. A sintoizmus panteista vallás, istenfogalma, a »kami« alapvetően különbözik a miénktől. Az emberinél felsőbbrendű dolgot jelent, ami lehet akár egy helyszín is: egy szirt vagy egy fenyőfa – bennük is lakhat »kami«. A sintoizmusnak csak esztétikai imperativusa van, erkölcsi nincs."[3] Így kerül a szövegbe tengeristen és démonisten. Így kerül bele a darabba (*Az út* szövegkorpuszába) Hekaté, a görög mitológia egyik alvilági istensége, aki a varázslás, a sötétség és az éjszaka istennője, a boszorkányok úrnője, illetve az egyik holdistenség. Misima egyik legkedvesebb metaforája, a hold eredeti díszlettervezői megoldás folytán egyszerre funkcionál a látványvilágban napként és holdként: a tér bal oldalán a japán zászlóból kivágott kör (lyukas zászló) hiánya a jobb oldalon jelenik meg piros színű, kandzsi feliratú lámpaként – a két szimbólum különböző megvilágításai jelzik a napszakok váltakozását (szintén említésre méltó a naphold árnyalásában a nubrella és esőköpeny, vagy Heródes „ködvágója"). Az író poétikájának gazdag burjánzására jellemző például, hogy a helyszín leírásakor is továbbírja a hold-nap-szem tropológiáját:

„Azt a várost a Holt-tenger partjai mossák,
ciprusok szempillái keretbe foglalják,
olyan, akár egy nagy kerek szem."
(Első angyal)

Így kerül bele a darabba teljes japán testtetoválással, egy szál mavasiban (ágyékkötőben) Pán, a pásztoristen (Fehérvári Péter), akinek játéka megtestesíti a nyers ösztönvilágot, mindenféle evilági prózaiságtól mentesen. A tetoválások mellett a (test)írások metafizikai tágassága a tűzangyal soknyelvű imafel-

[3] Mispál Attila: *A nézőpont elmozdítása – beszélgetés Jámbor Józseffel.* http://csokonaiszinhaz.hu/nezopont-elmozditasa-beszelgetes-jambor-jozseffel/

iratokkal díszített szárnyain is feltűnik, ez a rendező szándéka szerint a beteljesülést hozó angyalszárny (Heródes a kialvó szentély lángját újralobbantandó tűzasszonyt vesz második feleségéül), de a néző asszociációs érzékében felidézheti Peter Greenaway *Párnakönyv* című filmjét is, amelyben héber, latin és japán (fel)iratok egyaránt megerősítik a spiritualitás iránti közös emberi nyitottságot. Az út metafora, amely a szövegkönyvbe beépített darabban a szeplőtelen fogantatás gyönyörű poétikával megírt drámája, egyúttal kapcsolatba hozható a sintó vallás lényegével is: a sintó szó jelentése az istenek útja, helyesebben „a szellemek útja", ugyanis a sintoista szemléletben a hagyományos értelemben vett istenek helyét szellemek (kamik) töltik be. Az ősi vallásnak más elnevezése is létezik, hívják még kami no micsinek is, amely szintén „az istenek útját" jelenti. A kultúrák közötti párbeszéd további szép példái a rendezői koncepcióban, hogy a júdeai történet egy japán teaházra emlékeztető várbelsőben játszódik, annak jellegzetes, alacsony asztalaival és tolóajtajával, szaképoharakkal és rizsevő pálcákkal, kabukiból származó kóken gyerekekkel, vagy hogy az ördögök jakuza-designban, Szűz Mária (Szakács Hajnalka) kimonóban, József (Boros Ádám) szamuráj jelmezben jelenik meg, vagy hogy az előadás elején a fehér függönyre Misima Jukio *Hazafiság* című filmjéből vetítenek egy néhány perces szeretkezési jelenetet: egy profánabb fogantatás sejtelmét.

Hogyan értelmezi az újszövetségi messiásvárást a szöveg és az alkotók? A mindig kétkedők és a nagy várakozók egyaránt hangot kapnak – ez a drámai konfliktus lényege. Majd az arányok a cselekmény előrehaladásával egyre inkább megváltoznak, egyre többen hisznek abban, hogy új zsidó király született, aki „a sötétség évezredei után fényt" hoz. Maga a Római Birodalom gyarmatának, Palesztinának a helytartója, Heródes is jellemváltozáson megy keresztül az évszázadok óta égő szentélye tüzének kialvásakor, a sátáni hamis próféták hitelvesztésekor, végül a napkeleti bölcsek érkezésekor. A színészi játékok közül – Selmeczi Bea érzékien vad, hatalmas keleti legyezővel ellejtett tűztánca mellett – kiemelkedik Jámbor József

Heródese, aki a kéjenc tetrarka, a kegyetlen diktátor és a paranoiás, hatalomféltő uralkodó arcát (olykor Macbeth-szerű őrülettel a szemében) egyaránt megmutatja a kétórás produkcióban. A Macbeth-asszociációkat erősíti a kék sárkányra váró varázslónők jelenete, amelyben Lucifer háttal a kelő napnak így szól a boszorkányokhoz: „Á, ebben a színezüst hajnalban, ha itt teremne valaki, akkor sem látnék belőle semmit. Ég és a föld egybemosódott."

A színpadra állított darabok kisebb anakronizmusa (mint egy kvázi Misima-evangéliumé), hogy Keresztelő Szent János már Krisztus születése előtt megjelenik a történetben, és ki is végzik (nem a hírhedt tálcára tett fej motívuma keretében), így Salome (Szoták Andrea) megtérése és megváltása jelzi előre a valódi Megváltó érkezését – hiszen a hercegnő ebben a történetben elhagyja „hitetlen" apját.

Az előadás merész kultúrcseréivel, japán divatbemutatóra is emlékeztető kosztümjeivel,[4] erotikájával, újszerű hermeneutikájával, szakrális dalbetéteivel (melyek nem lendülnek át Brecht stílusába, ezzel megőrzik az alapvetően spirituális szellemiséget) friss, fiatalos értelmezést kínál a vallási élmény megéléséhez a szekularizált új évezred közönségének.

[4] Díszlet: Dió Zoltán, jelmez: Szűcs Petra, koreográfia: Gemza Péter, tetoválásdesign: Sárfány Imre, Szabó Judit.

SZERZŐINK

Ardamica Zorán (1970): költő, író, irodalomtörténész (Fülek); **Balogh Péter** (1990): költő (Debrecen, Magyarország); **Bedecs László** (1974): kritikus, irodalomtörténész (Budapest, Magyarország); **Benkő Krisztián** (1979): irodalomtörténész (Budapest, Magyarország); **Farkas Kristóf Liliom** (1989): költő (Miskolc, Magyarország); **Fekete Anna** (1988): költő (Budapest, Magyarország); **Háy János** (1960): író, költő, drámaíró, képzőművész (Budapest, Magyarország); **Karaffa Gyula** (1964): költő (Nagyoroszi, Magyarország); **Kosztrabszky Réka** (1987): kritikus (Budapest, Magyarország); **Németh Zoltán** (1970): költő, író, kritikus, irodalomtörténész (Ipolybalog); **Orbán Gyöngyi** (1955): irodalomtörténész (Kolozsvár, Románia); **Podhradská Lea** (1987): kulturális antropológus (Dunaszerdahely); **Potozky László** (1988): író, szerkesztő (Budapest, Magyarország); **Pucher Bálint** (1989): irodalomkritikus (Pécs, Magyarország); **Steinmacher Kornélia** (1987): irodalomkritikus (Zánka, Magyarország); **Száz Pál** (1987): író, kritikus (Pered/Pozsony); **Varga Imre** (1950): költő, író, műfordító (Tinnye, Magyarország); **Weiner Sennyey Tibor** (1981): költő, író (Budapest, Magyarország)

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

Dunaszerdahely – Molnár-Könyv (Galántai út [Hypernova])
Komárom – Madách-könyvesbolt (Jókai utca / Jókaiho)
Érsekújvár – Kultúra Könyvesbolt (Mihály bástya 4. / Michalská bašta 4.)
Galánta – Molnár-Könyv (Fő utca 918/2. / Hlavná 918/2. [Univerzál])
Királyhelmec – Gerenyi Könyvesbolt (Fő utca 49. / Hlavná 49.)
Nagykapos – Magyar Könyvesbolt (Fő utca 21. / Hlavná 21.)
Nyitra – Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék – Közép-európai Tanulmányok Kara. Konstantin Filozófus Egyetem (Drážovská 4.)
Pozsony – A Pozsonyi Magyar Intézet könyvtára (Védcölöp út 54. / Palisády 54.)
Somorja – Molnár-Könyv (Fő út 62. / Hlavná 62. [VÚB mellett])
Tornalja – Tompa Mihály Könyvesbolt (Béke utca 17. / Mierová 17.)

MAGYARORSZÁGON

Budapest – Írók Boltja (Andrássy út 45., 1061)

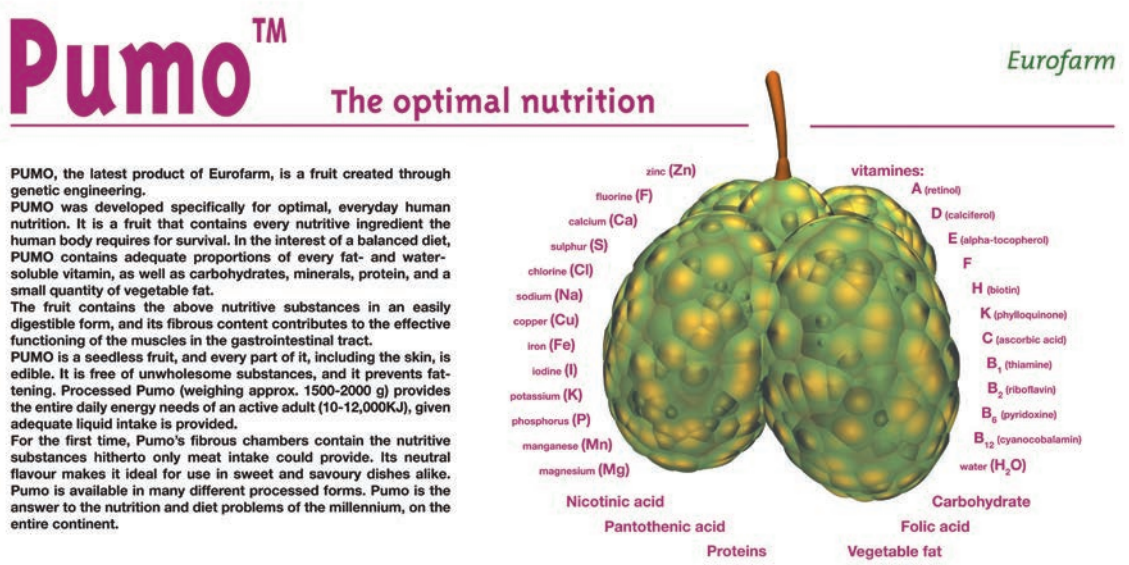

III.

IV.

KÖVETKEZŐ SZÁMUNKBAN

„A városok befelé nyíló útjain
megsokszorozható mindegyik élet.
Rejtett belső udvarok, titkos emeletekkel
épült tömbházak,
hangszerek testében kanyargó ösvények,
szobákban burjánzó erdők lakója lehetsz.
A levegőben messze fent pár harci gép
kering,
lentről szinte szépek, lentről szinte hihető,
hogy játékból küldte fel őket valaki.”

Balázs Imre József: *A négy kijáratú ház*

„A veranda alatt a gombák táncot jártak széles karimájú kalapjukban. A csiperkegombák aprókat ugrándozva táncikáltak körbe-körbe. A többiek tréfálkozva utánozták társaikat, miközben nagyokat nevettek. A fenyőgomba kimért lépésekkel ropta.

– Tip-top, tipi-top, top-top-top. Szójarántás, padlizsán, így lesz biztos gyógyulás! – S miközben hallgatta őket, Jataro is jókedvre derült.”

A padlizsán és a hároméves szójarántás.
Japán népmese.
(Heilmann Cecília fordítása)

A CÍMLAPON:
Eurotrop – az ideális szobanövény, 1998

I. – II.
Dermoherba – emberi szimbiotikus növény, 2000

III.
Pumo – az optimális táplálkozás, 2000

IV.
EUROFARM növényfejlesztési program, 1998–2000

SZERKESZTŐSÉGI KÖZLEMÉNYEK

CÍMVÁLTOZÁS

Ezúton hívjuk fel rá szerzőink, olvasóink és partnereink figyelmét, hogy lapunk postacíme 2015 februárjától megváltozott. Az új címünk a következő:

Irodalmi Szemle
– Madách Egyesület
P. O. BOX 7
820 11 Bratislava
Slovensko

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRÁK ÚJ HELYEN ÉS IDŐBEN

2015 áprilisától az Irodalmi Szemle szerkesztőségi fogadóóráira kedd délutánonként 15:30 és 17:30 között kerül sor a Közértben, azaz a Minorma Polgári Társulás könyvcseréldéjében a Lőrinckapu utca (Laurinská) 19 szám alatt Pozsonyban.

EUROTROP® THE IDEAL HOUSEPLANT

NO SUNLIGHT REQUIRED

INVISIBILITY GUARANTEED

GORESISTANT

CHEMORESISTANT

DEMANDS CARE

CLIMATE RESISTANT

EUROTROP is a new plant developed for European taste by biotechnologists.

EUROTROP is the hybrid of a fungus culture and a house plant. The transgenic hybrid thus offers a solution for practically all needs. Its properties are superioir and it conforms to European standards.

EUROTROP is a subterranean plant that grown in soil or sand, therefore it has no visible parts. An ornamental plant, it is unsuitable for human or animal consumption. The new hybrid does not require sunlight, and is resistant to most chemicals. It endures extreme temperatures (min. -22°C; max. +54°C).

EUROTROP, however, requires continuous care and attention. Its excellent properties make it an ideal home or office companion.